

Concept per promover la cultura en il Grischun 2021–2024

Cuntegn

Concept per promover la cultura en il Grischun 2021–2024

I.	Situaziun da partenza	5
1.	Introducziun	5
2.	Incumbensa	6
2.1	Finamira ed intent.....	6
2.2	Pretensiuns	6
2.3	Validitad.....	6
3.	Basas giuridicas.....	7
3.1	Constituziun dal chantun Grischun	7
3.2	LPC ed OPC.....	7
II.	Svilup	8
1.	Organisaziun.....	8
2.	Process.....	11
III.	Noziun da la cultura	12
IV.	Las particularitads culturalas en il Grischun.....	13
V.	Acturas ed acturs da la promoziun da la cultura en il Grischun.....	15
1.	Confederaziun.....	15
2.	Chantun	17
3.	Regiuns e vischnancas	18
4.	Organisaziuns socialas civilas, acturas ed acturs privats.....	19
VI.	La promoziun chantunala da la cultura.....	20
1.	Svilup da las basas legalas.....	20
2.	Incumbensas da la promoziun, tgira ed intermediaziun da la cultura.....	22
3.	Secturs da promoziun	24
4.	Instrumenta da promoziun.....	45
4.1	Contribuziuns unicas or dals meds finansials da la lottaria naziunala	45
4.1.1	Projects culturalas (contribuziuns da produziun unicas)	45
4.1.2	Concurrenza per promover la lavur culturala professiunala (contribuziuns ad ovras).....	46
4.1.3	Scola e cultura	46
4.1.4	Stipendis d'atelier.....	47
4.1.5	Premis.....	48
4.1.6	Contribuziuns als programs annuals d'instituziuns culturalas (conclus collectiv lottaria naziunala).....	48
4.2	Contribuziuns periodicas annualas or da meds publics generals	49
5.	Surdada da contribuziuns: svilup e stadi actual	51

6.	Svilup da la promoziun tras contribuziuns, en cifras	52
6.1	Contribuziuns periodicas or da meds publics generals.....	57
7.	Facit	59
VII.	Schanzas e sfidas da la promoziun da la cultura	60
1.	Diversidad culturala.....	60
2.	Svilup demografic.....	60
3.	Midada da la societad	61
4.	Midada tecnologica	61
5.	Professionalisaziun da la lavur artistica e culturala	63
6.	La cultura sco factur innovativ ed economic	63
VIII.	Potenzial d'agir en la promoziun chantunala da la cultura	64
IX.	Ils accents da promoziun per l'emprima perioda da 4 onns 2021–2024.....	64
1.	Accent da promoziun I: Il chantun Grischun rinforza la participaziun da tut ils circuls da la populaziun a la cultura	64
1.1	Finamira 1: Tut ils circuls da la populaziun en il chantun Grischun han access a purschidas ed ad activitads culturalas	65
1.2	Finamira 2: L'intermediaziun da cultura e las cundiziuns generalas necessarias vegnan optimadas	66
1.3	Finamira 3: Las infurmaziuns davart purschidas e davart activitads culturalas èn disponibilas en ina furma adequata sin chanals da communicaziun moderns ed attractivs	66
2.	Accent da promoziun II: Il chantun Grischun promova la diversidad linguistica e regionala da la lavur culturala	67
2.1	Finamira 1: La conscienza per la plurilinguitad, per il patrimoni cultural, per las tradiziuns vividas sco er per la lavur culturala e per la perscrutaziun da la cultura vegn rinforzada. Il barat cultural tranter las cuminanzeas linguisticas e regionalas entaifer ed ordaifer il chantun vegn promovì.....	67
2.2	Finamira 2: Las acturas ed ils acturs culturals en il chantun Grischun èn colliads in cun l'auter sur las regions ora, profiteschan dal know-how vicendaivel e tiran a niz sinergias disponibilas	68
2.3	Finamira 3: Las acturas ed ils acturs culturals e las persunas responsablas per il svilup regional vesan il potenzial, las schanzas e las pussaivladads dal svilup, da la realisaziun e da l'intermediaziun cuminaivla da projects culturals.....	68
3.	Accent da promoziun III: Il chantun Grischun rinforza las cundiziuns da produziun per la lavur culturala	68
3.1	Finamira 1: Las premissas per producir, coordinar e preschentar projects culturals vegnan optimadas	69
3.2	Finamira 2: La segirezza da planisaziun per persunas che lavuran sin il champ cultural sco er per instituziuns culturalas vegn optimada	69
3.3	Finamira 3: La promoziun dal film vegn structurada	69
X.	Agiunta.....	70

1. Survista detagliada: Svilup da las spartas e dals meds da la lottaria naziunala.....	70
2. Resumaziun dals lavuratoris cun la gruppa accompagnanta	84

Concept per promover la cultura en il Grischun 2021–2024

I. Situaziun da partenza

1. Introducziun

Quest Concept per promover la cultura en il Grischun 2021–2024 (en quai che suonda: Concept per promover la cultura) fixescha las finamiras da la politica culturala dal Grischun, metta accents e formulescha mesiras concretas. La Constituziun dal chantun Grischun (DG 110.100), la Lescha davart la promoziun da la cultura (LPC) sco er l'Ordinaziun davart la promoziun da la cultura (OPC) fixeschan il rom tematic d'agir en quest connex. Il Concept per promover la cultura sa basa sin las relaziuns da la cuntrada culturala en il chantun Grischun e sin las experientschas fatgas en il sector da la promoziun da la cultura dapi l'entrada en vigur da l'emprima LPC. Plinavant resguarda el ils svilups socials, demographics, economics e tecnologics.

In'ulteriura incumbensa en il rom da l'elavuraziun dal Concept per promover la cultura è la preschentaziun da la situaziun actuala en ils differents secturs da la promoziun da la cultura. Cunquei ch'i na dat fin ussa nagins rapports annuals davart las expensas en la promoziun da la cultura, als quals ins pudess recurrer e renviar, è la survista daventada fitg detagliada. Ina resumaziun da la documentaziun elavurada sa chatta en il text da la missiva, en las agiuntas sco er sin la pagina d'internet da la Promoziun da la cultura (www.kfg.gr.ch). Plinavant vegn tematisà detagliadamain er il cuntegn da las singulas spartas culturalas. Las personas che lavuran sin il champ cultural, las organisaziuns, las occurrenzas u ils projects ch'èn menziunads explicitamain en ils chapitels, ston vegnir chapids sco exempels e n'èn betg cumplets. Las menziuns na dastgan er betg vegnir chapidas sco valitaziuns.

2. Incumbensa

2.1 Finamira ed intent

La LPC e la OPC formuleschan l'intent e las finamiras da la politica culturala dal Grischun. Ellas fixeschan las incumbensas statalas per promover, per tgirar e per intermediar la cultura sco er las cundiziuns generalas, entaifer las qualas la lavur culturala multifara, la participaziun d'ina gronda part da la populaziun a la vita culturala sco er la tgira e l'intermediaziun dal patrimoni cultural pon sa sviluppar.

Da nov duai il Concept per promover la cultura stgaffir la basa, preschentar ils instruments da promoziun per ils trais champs d'acziun promoziun, tgira ed intermediaziun da cultura e definir ils accents ch'il chantun metta per ils proxims 4 onns.

Tenor l'art. 5 LPC concluda il Cussegl grond sin dumonda da la Regenza mintga 4 onns in concept cumplessiv per promover la cultura en il chantun. Tenor l'art. 2 OPC vegn il Concept per promover la cultura elavurà en collavuraziun cun las organisaziuns culturalas dal Grischun e cun la Cumissiun da cultura.

2.2 Pretensiuns

Tenor l'art. 3 OPC è il Concept per promover la cultura la basa per decisiuns futuras da la politica culturala.

En spezial duai el:

- mussar la situaziun actuala en ils differents secturs da la promoziun da la cultura;
- definir accents concrets per la promoziun da la cultura entaifer ils proxims 4 onns e preschentar mesiras per realisar quests accents;
- resguardar la collavuraziun tranter il chantun, las regiuns, las vischnancas e personas privatas sco er ils secturs da promoziun tenor l'art. 8 LPC.

Tenor il conclus da la Regenza dals 9 da schaner 2018 (prot. nr. 10) duai il concept ultra da quai resguardar la realisaziun da la LPC e la planisaziun da las finanzas.

2.3 Validitad

Tenor l'art. 5 LPC vala il concept per promover la cultura 4 onns. Analogamain al Program da la Regenza ed al Plan da finanzas vala quest Concept per promover la cultura per la perioda 2021–2024.

3. Basas juridicas

Per il sector da la promoziun statale da la cultura han ils chantuns la responsabladad principala, e quai tenor l'art. 69 da la Constituziun federala da la Confederaziun svizra (Cst.; CS 101).

3.1 Constituziun dal chantun Grischun

L'art. 90 da la Constituziun dal chantun Grischun fixescha il suandant: Il chantun e las vischnancas promovon la lavur artistica, culturala e scientifica sco er il barat cultural. Per quest intent resguardan els la varietad linguistica e las particularitads regiunalas dal chantun.

3.2 LPC ed OPC

Tenor l'art. 2 LPC ha questa lescha la finamira:

- da promover la diversitad culturala e linguistica en l'entir chantun;
- da sustegnair la cultura d'amatur e la cultura populara sco er la lavur culturala professiunala en las differentas spartas;
- da laschar sa participar e prender part tut las gruppas da la populaziun a la vita culturala;
- da sustegnair la perscrutaziun, l'intermediaziun e la tgira dal patrimoni cultural e da la cultura contemporanea;
- da facilitar il barat cultural; e
- da garantir l'attractividad culturala dal chantun.

En l'art. 3 LPC vegn fixà ch'il chantun, las regiuns e las vischnancas promovon cuminaivlamain la vita culturala en il rom da lur cumpetenza. Quai signifitga che la promoziun n'è betg unicamain chausa dal chantun. En la promoziun da la cultura duain ils differents plauns statals cooperar conform a la disposiziun en la Constituziun chantunala. En la LPC vegnan numnadas – sin fundament da la refurma dal territori – ultra dal chantun e da las vischnancas er las regiuns.

En l'art. 8 LPC figureschan ils singuls secturs da promoziun. La promoziun da la cultura cumpiglia pia en spezial:

- ils secturs dals arts sco la musica ed il chant, la litteratura, il teater, il saut, l'art applitgà e figurativ, la cultura architectonica, la concepziun ed il design, la fotografia ed il film sco er projects interdisciplinars;
- la lavur culturala professiunala;
- ils secturs da la cultura d'amatur e da la cultura populara; e
- la perscrutaziun scientifica sco er l'intermediaziun dal spazi cultural e da viver dal Grischun.

L'art. 9 LPC fixescha las premissas generalas per promover la cultura, q.v.d. er per dumondas per promover projects culturals. El circumscriva il champ da las mesiras da promoziun e definescha las personas che survegnan eventualmain contribuziuns. Skizzads vegnan er ils princips da calculaziun che vegnan applitgads en il senn d'in sustegn subsidiar. Il princip da la subsidiaridad da la promoziun da la cultura envers il pajament da contribuziuns da regiuns, da vischnancas, d'instituziuns e da personas privatas è medemamain francà qua. Questa determinaziun respunda da princip la dumonda da la cumpetenzza primara e pussibilitescha il medem mument da fixar la dependenza da contribuziuns chantunalas da prestaziuns da terzas varts. La lescha excluda che projects u instituziuns culturalas che lavuran en spezial cun finamira da rendita u che n'èn betg accessibels al public survegnian contribuziuns.

II. Svilup

1. Organisaziun

Il Concept per promover la cultura è vegnì elavurà davent da la primavaira 2018 fin la fin da l'atun 2019. Pervia da la midada dal schef dal DECA ha quai già lieu en duas fasas. Tenor il conclus da la Regenza dals 9 da schaner 2018 (prot. nr. 10) ha l'emprima fasa durà dal cumenzament da l'onn 2018 fin ils 31 da schaner 2019. Durant quest temp è vegnidas occupadas la grupp da project e la grupp accumpagnanta, è vegnida fatga in'analisa da la situaziun ed è vegnì elavurà in document da basa cun tesas e dumondas per l'emprim lavuratori cun la grupp accumpagnanta.

La segunda fasa ha cumenzà immediatamain suenter l'emprima (conclus da la Regenza dals 23 d'avrigl 2019, prot. nr. 300). Durant questa fasa è vegnids definids ils accents concrets per la politica da promoziun da la cultura per 4 onns ed è vegnidas preschentadas las mesiras per realisar tals. Da la grupp da project han fatg part la manadra da l'Uffizi da cultura, mintgamai duas represchentantas e dus represchentants da la cumissiun da cultura e da las organisaziuns chantunalas da cultura sco er in accumpagnament extern dal project. Cun il conclus da la Regenza dals 27 da favrer 2018 (prot. nr. 130) è la grupp da project vegnida engrondida per in commember da la Cumissiun chantunala da cultura.

La grupp da project è stada responsabla per coordinar l'elavuraziun dal concept e per realisar quai tenor plan. L'accumpagnament extern dal project ha stuì elavurar ils documents da basa en collavuraziun cun la grupp da project sco er moderar ils lavuratori e formular en scrit ils resultats da las discussiuns.

La **gruppa da project** cumpigliava:

- Christian Albrecht, commember da la Cumissiun chantunala da cultura;
- Aixa Andreetta, commembra da la Cumissiun chantunala da cultura;
- Gianna Olinda Cadonau, commembra da la Cumissiun chantunala da cultura;
- Barbara Gabrielli, manadra da l'Uffizi da cultura; direcziun dal project;
- Andreas Leisinger, president da l'uniun Museums grischuns;
- Nikolaus Schmid, president da l'Associazion dals creaturs dal teater independent ACT, gruppa regiunala dal Grischun e
- Rita Schmid, AdemasConsult ScRL, Winterthur, accompagnament extern dal project.

Manà resp. accompagnà la gruppa da project ha il schef respectiv dal DECA.

Integradas en il process d'elavuraziun èn stadas er la Cumissiun chantunala da cultura sco er ina gruppa accompagnanta, che cumpigliava represchentantas e represchentants d'organisaziuns culturalas e d'instituziuns liadas a la cultura.

La **gruppa accompagnanta** aveva la suandanta cumposiziun:

- represchentantas e represchentants d'organisaziuns da tetg culturalas dal Grischun (incl. organisaziuns linguisticas);
- represchentantas e represchentants d'instituziuns professiunalas, cun las qualas il chantun ha fatg convegnas da prestaziun, resp. d'instituziuns che han survegnì ils ultims onns contribuziuns periodicas or da meds publics generals;
- la Cumissiun chantunala da cultura; e
- posts da servetsch chantunals: Uffizi per economia e turissem (UET), Uffizi per la scola populara ed il sport (USS), Uffizi per la furmaziun media-superiura, Uffizi per la furmaziun professiunala.

Las suandantas singulas **organisaziuns culturalas ed organisaziuns liadas a la cultura** èn er stadas participadas:

- Uniun grischuna da jodladers
- Uniun chantunala da chant dal Grischun
- Uniun grischuna d'art
- Uniun grischuna per il teater popular
- Centro culturale di Circolo Soazza
- Centro culturale La Cascata Augio
- Chasa Editura Rumantscha
- Cineasts Independents Rumantschs
- Ensemble le phénix
- Ensemble ö!
- Festival da Jazz
- Archiv grischun per la cultura da las dunnas
- Fundaziun Nairs
- Uniun chantunala da musica dal Grischun
- Protecziun da la patria dal Grischun
- Institut per la perscrutaziun da la cultura grischuna (icg)
- Filarmonia da chombra dal Grischun
- leger.GR – Giuventetgna e medias Grischun
- Lia rumantscha
- Nova Fundaziun Origen
- Opera Viva Sursaissa
- Pro Grigioni italiano
- Pro Raetia
- Progetti d'Arte en Val Bregaglia
- Societad Retorumantscha / Institut Dicziunari Rumantsch Grischun
- Biblioteca da la citad da Cuira
- Teater Cuira
- Uniun Museums grischuns
- Associaziun svizra da la musica populara dal Grischun
- Uniun Construir bain Grischun
- Uniun Lavuratori da litografia e da gravura dal chastè da Haldenstein
- visarte grischun
- Uniun grischuna dals Gualsers
- Weekly Jazz

2. Process

En la **fasa 1** (primavaira 2018 fin schaner 2019) han gi lieu – ultra da sesidas bilateralas da la manadra da l'uffizi cun l'accompagnadra externa dal project – set scuntradas da lavur cun la gruppa da project, nua ch'igl è vegnids elavurads – suenter in'analisa da la situaziun actuala da la promoziun da la cultura – emprims sbozs per ils accents da promoziun.

Plinavant è vegnids organisads dus lavuratori (6 da zercladur 2018 e 23 da schaner 2019) cun la gruppa accompagnanta sco er ina sesida cun la Cumissiun chantunala da cultura. La gruppa accompagnanta cun ina vasta basa ha cooperà en moda activa ed engaschada a l'elavuraziun dal concept per promover la cultura. Ensem cun la gruppa da project ha ella reflectà l'importanza da la cultura, da la lavur artistica e da la lavur culturala en il Grischun, skizzà directives e princips per la promoziun da la cultura, discutà la collavuraziun tranter il chantun, las regiuns e las vischnancas en la promoziun da la cultura sco er mussà eventuals accents da promoziun cun finamiras e mesiras per l'emprima perioda da 4 onns. En il rom dal lavuratori è resultadas diversas materialias documentadas e protocolladas. Sin basa da quellas ha la gruppa da project silsuenter elavurà las formulaziuns e las prioritads dals accents e da las mesiras en il Concept per promover la cultura.

Parallelamain a quest process è vegnidas elavuradas en l'Uffizi da cultura las basas concernent la situaziun actuala ed il svilup dals meds da promoziun sco er dals secturs da promoziun resp. actualisadas las datas fin l'onn 2018. A chaschun da l'emprim lavuratori ha plinavant il manader dal UET infurmà davart il champ d'incumbensas e da cumpetenzas da la promoziun da la cultura entaifer ses post da servetsch.

En la **fasa 2** (favrer 2019 fin october 2019) è vegnids definids ils accents concrets per la politica da promoziun da la cultura per 4 onns, è vegnì preschentà il basegn d'agir ed è vegnidas deducidas las finamiras e las mesiras da realisaziun.

La fin d'avust 2019 è il sboz dal Concept per promover la cultura vegnì discutà cun la Cumissiun chantunala da cultura. En quest connex è vegnidas acceptadas resp. resguardadas propostas da meglieraziun. Suenter è il document vegnì valità ed approvà. Sco finiziun ha gi lieu la fin da settember 2019 in'occurrentza d'infurmaziun cun la gruppa accompagnanta, nua ch'il sboz dal Concept per promover la cultura ed en spezial ils trais accents da promoziun cun las finamiras e las mesiras correspundentas è vegnids preschentads. La lavur da la gruppa da project è vegnida reconuschida. Ch'ils giavischs or dals dus lavuratori è vegnids integrads per gronda part en il concept è vegnì valità sco fatg positiv. En il rom da la sesida finala da la

gruppa da project dals 21 d'october 2019 è vegnidas examinadas ed uschenavant sco pussaivel resguardadas propostas complementaras e formulaziuns proponidas.

III. Noziun da la cultura

La noziun da la cultura è suttamessa ad ina midada permanenta. Il medem mument vegni adina puspè empruvà da nov da definir cultura en il champ da tensiun da sias cundiziuns da basa socialas, economicas e politicas. La noziun da la cultura en il sector da la promoziun da la cultura era ditg determinada fermamain da restricziuns che han motivs istorics: la cultura era oravant tut quai ch'era s'establì. En il fratemp è s'extendida la vista per la diversità da la lavur culturala. La definiziun da la cultura da l'UNESCO da l'onn 1982 è ina da las definiziuns che vegn duvrada il pli savens (www.portal.unesco.org). Ella fixescha:

La cultura po vegnir resguardada en ses senn il pli vast sco totalità dals aspects unics spierts, materials, intellectuals ed emoziunals che caracteriseschan ina societad u ina gruppa sociala. Quai n'includa betg mo l'art e la litteratura, mabain er furmas da viver, ils dretgs fundamentals da l'uman, systems da valurs, tradiziuns e direcziuns religiusas. Tras la cultura vegn l'uman qualifitgà da reflectar davart sasez. Mo tras la cultura daventain nus creatiras umanas che ageschan en moda raziunala e che disponan d'ina capacitad da giuditgar criticamain e d'in sentiment d'avair in'obligaziun morala. Mo tras la cultura identifitgain nus valurs e faschain la selecziun. Mo tras la cultura s'exprima l'uman, daventa el conscient da sasez, vesa el sia imperfecziun, metta el en dumonda sias atgnas prestaziuns, tschertga el instancablamain novs senns e stgaffescha el ovras, cun las qualas el surpassa ses cunfins.

En il Grischun resp. en il concept qua avant maun vegn medemamain resguardada per gronda part la definiziun da cultura da l'UNESCO.

Dapi ils onns 1970 è s'augmentadas fermamain las purschidas culturalas ed uschia er las expensas per la cultura en Svizra sco er en il Grischun. Fin lura predominava en vasts circuls l'opiniun che la cultura saja en emprima lingia ina chausa privata. Bain promovevan las vischnancas, ils chantuns e la Confederaziun la lavur culturala, ma sia legitimaziun, sias finamiras e sias mesiras n'eran strusch tema d'ina discussiun publica.

IV. Las particularitads culturalas en il Grischun

Cumpareglià cun auters chantuns han la cuntrada culturala e la lavur culturala en il Grischun ina posiziun speziala en blers regards. Il Grischun cun ses pass sur las Alps ha garanti durant millis d'onns il barat tranter l'Europa dal nord e dal sid. En vista a quests fatgs è resultada ina cultura che mussa en sia diversidad a medem temp er ina gronda independenza.

La patria alpina pauc productiva n'ha betg mo pretendì d'adattar la moda da viver a las relaziuns localas, mabain ha er sfurzà blers umans d'ir a guadagnar a l'ester per garantir lur existenza. Da quels ch'èn turnads a chasa ha la cuntrada culturala puspè survegnì novs impuls. Betg sco ultim er pervia da quai è il Grischun in territori zunt interessant e multifar per la perscrutaziun da la cultura.

Sut questas circumstanzas n'ha la lavur culturala professiunala ditg betg pudì sa sviluppar en moda uschè exprimida sco en auters chantuns. Pir en il decurs dal temp è sa manifestada pli e pli ina professionalisaziun en quasi tut las spartas. Parallelamain è dentant er sa sviluppada vinavant d'in cuntin la lavur culturala d'amateurs che caracterisescha il Grischun da vegl ennà e che vegn anc adina tgirada en moda viva. Sco exempels vegnan menziunads qua sutvart ils chors e las musicas, ma er las numerusas gruppas da teater. Actualmain existan en il chantun Grischun 96 societads da musica cun tut en tut 2548 musicantas e musicants activs, 124 chors cun 4147 chantaduras e chantadurs sco er 66 gruppas da teater laic (uniuns da teater, teater d'uffants e da giuvenils) cun var 1500 acturas ed acturs.

Cun passa 110 instituziuns repartidas sin tut il territori chantunal posseda il Grischun oz ultra da quai in dumber fitg remartgabel da museums e d'archives culturals. Cun lur incumbensas tradiziunalas da mantegnair, da tgirar e d'intermediar la cultura èn els ina part essenziala da la memoria collectiva dal chantun. Els èn deditgads als accents tematics ils pli different ed èn sa sviluppads cunzunt ils ultims onns er pli e pli ad impurtants lieus da referenza culturals, relevants per la furmaziun e turistics.

Il svilup per gronda part autarc ed independent da las differentas valladas fin lunsch en il 20. tschientaner ha generà ina diversidad che sa manifestescha il pli fitg en il sector da las linguas: Tranter ils chantuns plurilings da la Svizra è il Grischun l'unic chantun triling. La trilinguitad cun sia diversidad d'idioms e da dialects è in tratg characteristic che furma l'identidad. Uschia è ella er francada en la Constituziun chantunala sco element characteristic central dal Grischun. Il tudestg, il rumantsch ed il talian èn linguas chantunalas ed uffizialas equivalentas.

Dapi l'onn 2008 dispona il chantun Grischun d'ina atgna legislaziun da linguas (Lescha da linguas dal chantun Grischun [LLing; DG 492.100] ed Ordinaziun da linguas dal chantun Grischun [OLing; DG 492.110]). La lescha ha l'intent da rinforzar la trilinguitad sco element caracteristic dal chantun e da mantegnair sco er da promover la lingua e cultura rumantscha e taliana. Ella regla il diever da las linguas uffizialas tras las autoritads chantunalas, ils secturs da promoziun per las duas linguas minoritaras rumantsch e talian sco er la collavuraziun dal chantun cun las vischnancas e cun las regiuns per fixar lur lingua uffiziala e lur lingua da scola.

Ultra da la Lescha da linguas dal chantun Grischun existan la legislaziun da linguas da la Confederaziun (Lescha federala davart las linguas naziunalas e la chapientscha tranter las cuminanzas linguisticas [LLing; CS 441.1] ed Ordinaziun davart las linguas naziunalas e la chapientscha tranter las cuminanzas linguisticas [OLing; CS 441.11]) sco er, sin plaun dal Cussegl da l'Europa, la Charta europeica da las linguas e la Convenziun da basa per proteger las minoritads naziunalas.

Cun ils meds finansials da la promoziun da linguas dal chantun e da la Confederaziun vegnan indemnissadas prestaziuns spezialas a favur dal rumantsch e dal talian sco linguas minoritaras periclitadas e/u dischavantagiadas sco er prestaziuns che gidan a mantegnair ed a promover la trilinguitad chantunala ed a meglierar la chapientscha vicendaivla.

Las contribuziuns servan d'ina vart a posts da servetsch chantunals u ad instituziuns quasi-administrativas (Servetsch da translaziuns da la Chanzlia chantunala, produenziun da meds d'instrucziun USS, maturitad bilingua a la Scola chantunala grischuna, scolaziun da personas d'instrucziun a la Scola auta da pedagogia). Da l'autra vart vegnan er surdads meds a terzas varts, quai sin basa da cuvegna da prestaziun da 4 onns a las organizaziuns linguisticas Lia rumantscha, Pro Grigioni Italiano e Fundaziun Medias Rumantschas, sco er – sin dumonda – a projects ed a mesiras da las vischnancas, ad autras corporaziuns da dretg public ed a personas privatas per il mantegniment e la promoziun da la lingua e cultura rumantscha e taliana.

Ultra da conceder contribuziuns sustegna la promoziun chantunala da linguas las vischnancas e las regiuns sco er l'administraziun chantunala en dumondas generalas en connex cun las linguas chantunalas ed uffizialas, examinescha inoltraziuns ed elavura basas da decisiun per mauns dal departament e da la Regenza, è cumpetenta per dar pled e fatg a la Confederaziun ed al Cussegl da l'Europa e presta lavur da publicitad (infurmaziuns a terzas personas davart la cuntrada linguistica, davart la legislaziun da linguas e davart la politica da linguas dal chantun).

V. Acturas ed acturs da la promoziun da la cultura en il Grischun

Sco la furmaziun è la promoziun da la cultura en Svizra chausa dals chantuns e da las vischnancas. Dapi l'onn 2000 è quai francà correspudentamain en l'art. 69 Cst. Ils chantuns e las vischnancas han la responsabladad per lur fatgs culturals, entant che la Confederaziun è cumpetenta per dumondas culturalas d'impurtanza naziunala.

1. Confederaziun

Tenor l'art. 69 Cst. agescha la Confederaziun en moda subsidiara en il sector cultural. En il sector da la promoziun da la cultura prenda ella mesiras ch'ils chantuns, las vischnancas u personas privatas na pon betg dumagnar sulets. Pli voluminusas èn las incumbensas en quellas dumondas culturalas, nua ch'ella ha incumbensas costituziunalas, numnadamain en il sector da la promoziun dal film svizzer (art. 71 Cst.), da las linguas (art. 70 Cst.) sco er da la protecziun da la patria e da la tgira da monuments (art. 78 Cst.) ch'è ina incumbensa cuminaivla da la Confederaziun e dals chantuns. Cun la Lescha federala davart la promoziun da la cultura (Lescha per promover la cultura, LPCu; CS 442.1) è vegnida introducida l'uschenumnada Missiva da cultura. La Missiva da cultura actuala 2016–2020 è la segunda ediziun da quest instrument directiv. Ella cuntogna tant las finamiras e mesiras sco er il rom finanziel dals secturs da promoziun da l'Uffizi federal da cultura (UFC), da la Fundaziun svizra per la cultura Pro Helvetia e dal Museum naziunal svizzer.

La Confederaziun sustegna er personas che lavuran sin il champ cultural sco er instituziuns culturalas d'interess naziunal. Las expensas publicas per la cultura en Svizra importavan l'onn 2016 circa 3,04 milliardas francs. Stgars 1,64 milliardas francs (51,1 %) da quellas èn resultadas en las vischnancas, 1,2 milliardas francs (38,4 %) en ils chantuns e 319,7 milliuns francs (10,5 %) tar la Confederaziun.

Las singulas instituziuns federalas èn:

UFC

Il UFC s'engascha per la promoziun d'ina purschida culturala multifara e d'auta qualid e sustegna la creaziun da cundiziuns generalas favuraivlas per personas che lavuran sin il champ cultural sco er per organisaziuns culturalas. Cun la surdada da premis e da distincziuns undrescha la Confederaziun las prestaziuns da la lavur culturala en Svizra. Uschia vul ella render attent a sia impurtanza sin plaun naziunal ed internaziunal.

La promoziun da la diversitad culturala e da la participaziun culturala sco er la renconuschientscha da minoritads linguisticas e culturalas rinforzan la coesiun sociala. Il UFC s'engascha per la chapientscha tranter las cuminanze linguisticas e culturalas, promova la furmaziun culturala, l'intermediaziun da la furmaziun svizra a l'exteriur, l'access a la cultura sco er l'activitad culturala da la populaziun (cultura d'amateurs e cultura populara).

Il sentiment da cuminanza ed il spiert da solidaritad sa basa sin in patrimoni cultural cuminaivel. La finamira dal UFC è quella da proteger, da mantegnair, d'intermediar e da render accessibel il patrimoni cultural da la Svizra. El s'engascha per la protecziun d'edifizis istorics e per la cataloghisaziun dal patrimoni cultural immaterial, cumbatta cunter il transfer illegal da bains culturals ed administrescha collecziuns preziasas da la Confederaziun.

Il UFC è l'autoritad spezialisada per la politica culturala da la Confederaziun. El coordinescha las activitads da las acturas e dals acturs culturals da la Confederaziun ed ademplescha las incumbensas statalas. En spezial ha el da meglierar las cundiziuns generalas instituziunalas, d'elavurar relaschs en il sector cultural, da represchentar la Confederaziun en gremis spezialisads ed en gruppas da lavur naziunalas sco er da tgirar relaziuns politicas internaziunalas en il sector cultural. Sco autoritad spezialisada per la politica culturala da la Confederaziun è il UFC er cumpetent per elavurar basas politic-culturalas e per far evaluaziuns. Sias activitads da promoziun cumpiglian ils tschintg secturs film, lavur culturala, museums e collecziuns, protecziun da la patria e tgira da monuments sco er cultura e societad. El sustegna la lavur culturala finanzialmain ed organischa er concorrenzas, surdat premis e distincziuns en ils secturs da l'art, dal design, da la fotografia, dal film, dal saut, dal teater, da la musica e da la litteratura e concepescha exposiziuns en stretga collavuraziun cun ses partenaris respectiv.

Pro Helvetia

La Pro Helvetia è vegnida fundada l'onn 1939 sco fundaziun da dretg public da la Confederaziun. Per cumpletar l'activitad da promoziun dals chantuns e da las citads promova questa instituziun la lavur culturala multifara en Svizra, renda enconuschenta la lavur artistica e culturala indigena en Svizra ed a l'exteriur, tgira il barat tranter las culturas e s'engascha per l'intermediaziun d'art. La Pro Helvetia maina filialas en differents pajais e tgira il contact cun organisaturas ed organisaturs sco er cun autoritads culturalas.

La Pro Helvetia sustegna – cun excepziun dal film – projects da l'art figurativ, da la fotografia, dal design, da l'architettura, da la litteratura, da la musica, dal jazz, dal saut, dal teater, da la cultura populara fin a las medias digitalas interactivas, comics e.u.v.

L'onn 2016 aveva la Pro Helvetia in budget da 38,8 milliuns francs, l'onn 2017 da passa 40,1 milliuns francs e l'onn 2018 da passa 40,3 milliuns francs. Per l'onn 2019 èn budgetads 43,2 milliuns francs. L'onn 2017 èn var 88 pertschient dals daners budgetads ids directamain a la cultura.

2. Chantun

Per il sector da la promoziun statale da la cultura han – tenor l'art. 69 Cst. – ils chantuns la responsabladad principala. L'art. 90 da la Constituziun dal chantun Grischun fixescha il suandant: Il chantun e las vischnancas promovon la lavur artistica, culturala e scientifica sco er il barat cultural. Per quest intent resguardan els la varietad linguistica e las particularitads regionalas dal chantun.

Per realisar l'incumbensa legala dal chantun en il sector cultural è responsabel entaifer il DECA l'Uffizi da cultura. Sut il tetg da l'Uffizi da cultura coopereschon otg instituziuns dal champ cultural che mettan a disposiziun a la populaziun in grond dumber da purschidas e da servetschs.

L'Uffizi da cultura cumpiglia:

- Servetsch archeologic
- Museum d'art dal Grischun
- Museum da la natira dal Grischun
- Tgira da monuments
- Biblioteca chantunala
- Promoziun da la cultura e promoziun da linguas
- Museum retic
- Archiv dal stadi

L'incumbensa principala da l'Uffizi da cultura e da sias instituziuns cumpiglia il mantegniment, la tgira, la perscrutaziun e l'intermediaziun da bains culturals prezios dal Grischun sco er la promoziun e l'intermediaziun da la lavur culturala en il chantun Grischun.

Cun la promoziun e la tgira da la diversitad culturala en il chantun vegn la cultura percepida da la populaziun dal Grischun sco element impurtant da ses patrimoni cultural. La chapientscha e la stima per l'art, per l'istorgia e per la natira èn ina contribuziun impurtanta en il chantun per las duas pitgas fundamentalas scola e furmaziun ed a medem temp decisivas per augmentar l'attractividad culturala e turistica dal Grischun.

Promozion da la cultura e promoziun da linguas dal Grischun

La promoziun da la cultura dal Grischun sa basa sin la LPC e sin la OPC. Cun differentas mesiras da promoziun s'engascha il chantun per ina vasta vita culturala e per ina viva confruntaziun cun las tradiziuns vividas. Tras quai duai vegnir pussibilità ad uschè blers circuls da la populaziun sco pussaivel da sa participar a la vita culturala.

La promoziun chantunala da la cultura conceda contribuziuns unicas a projects da differentas spartas. Ultra da quai sustegna ella instituziuns culturalas d'impurtanza chantunala cun subvenziuns periodicas annualas. La promoziun chantunala da la cultura sustegna en moda subsidiara; ella s'engascha pia adina complementarmain a las contribuziuns da personas privatas e da vischnancas.

En l'art. 22 LPC èsi fixà che la Regenza elegia ina Cumissiun da cultura consultativa che sa cumpona da specialistas e specialists da differents secturs da la cultura e da la scienza e che appartegnan als differents circuls linguistics. Sin basa da l'art. 4 OPC sa cumpona la Cumissiun da cultura da set commembras e commembers, la direcziun da l'Uffizi da cultura sa participescha a las sesidas cun vusch consultativa. Tenor l'art. 5 OPC cusseglia la Cumissiun da cultura la Regenza ed il departament en dumondas da la promoziun da la cultura, cunzunt er tar l'elavuraziun e tar la controlla dal Concept per promover la cultura. Ultra da quai examinescha ella tenor l'art. 5 OPC per regla dumondas da contribuziun da passa 20 000 francs e fa in'expertisa per mauns da la Regenza u dal departament. Medemamain fa ella propostas per la surdada da premis da cultura, da renconuschiantscha e da promoziun tenor l'art. 16 LPC.

La promoziun da linguas dal chantun Grischun è integrada en la promoziun chantunala da la cultura. En vista a la situaziun speziala da la politica da linguas e da la cultura da linguas en il Grischun sustegna e sviluppa ella mesiras per mantegnair e per promover il rumantsch ed il talian sco er la trilinguitad chantunala. En quest connex sa basa ella sin la LLing e sin la OLing.

3. Regiuns e vischnancas

Tenor l'art. 3 LPC promovon il chantun, las regiuns e las vischnancas cuminaivlamain la vita culturala en il rom da lur cumpetenzas. En vista a l'elavuraziun dal Concept chantunal per promover la cultura èn vegnidas registradas l'atun 2018 er datas davart la promoziun da la cultura en las regiuns ed en las vischnancas. La finamira è stada quella da survegnir ina survista davart la promoziun chantunala da la cultura en tut il chantun. A maun d'in catalog da dumondas èn las regiuns vegnidas interrogadas davart lur promoziun da la cultura. Temas sco

l'organisaziun, basas legalas, reglaments, instruments da promoziun, budgets sco er istanzas da dumonda e da decisiun èn vegnids tractads. Ils resuns mussan ch'en la gronda part da las regiuns e da las vischnancas n'è la promoziun da la cultura betg reglada en ina lescha u mo marginalmain. Pervia da quai vegnan er las activitads da promoziun en il sectur cultural ademplidas en moda fitg differenta. Plinavant n'èn planisadas per entant naginas midadas legalas u operativas en la gronda part da las regiuns respectivamain da las vischnancas.

4. Organisaziuns socialas civilas, acturas ed acturs privats

Ultra dal maun public datti en Svizra in grond dumber da fundaziuns d'utilitad publica che pajan contribuziuns da sustegn e stipendis a persunas che lavuran sin il champ cultural u a projects culturals. In'ulteriura pitga impurtanta per finanziair projects culturals èn contribuziuns da sponsoradi d'interpresas da l'economia privata sco er da faaturas e fauteurs.

Plinavant na dessi betg ina purschida culturala multifara en questa dimensiun senza il grond engaschament da las numerusas persunas che lavuran sin il champ cultural sco er dal grond dumber d'uniuns ch'èn activas en uffizi d'onur en tut las spartas.

VI. La promoziun chantunala da la cultura

1. Svilup da las basas legalas

Cun la Lescha per promover la protecziun da la natira e da la patria e la lavur culturala e scientifica en il chantun Grischun (LPC) da l'onn 1965 disponiva il chantun Grischun per l'emprima giada d'ina basa giuridica che ha renconuschì da princip la promoziun da la cultura sco incumbensa chantunala. En questa lescha eran regladas la protecziun da la natira e da la patria sco er la promoziun statale da la cultura. Mo l'art. 11 pussibilitava la promoziun da la cultura: "Il chantun promova cun contribuziuns la lavur sin il champ da la litteratura, da la tgira da la lingua, dal teater, da l'art figurativ, da la musica e da la scienza. Er sustegna er la publicaziun e la reproducziun d'ovras culturalas e scientificas impurtantas. El po acquirar talas ovras." Igl è sa mussà mez dals onns 1990 che questa basa sto urgentamain vegnir revedida.

En la LPC ch'è entrada en vigur il 1. da schaner 1998 èn las finamiras e las incumbensas dal chantun vegnidas extendidas e descrittas pli detagliadamain. Da nov èsi vegnì fixà ch'il chantun e las vischnancas duain promover, mantegnair ed intermediar la vita culturala e las valurs culturalas. En quest connex sa tractavi da resguardar la libertad da las personas che lavuran sin il champ cultural. Ultra da quai èsi vegnì fixà ch'il chantun haja da resguardar adequatamain ils differents interess culturals e regionalis. Per ademplir las incumbensas circumscriittas en la lescha stevan differents instruments a disposiziun al chantun. La LPC ha er reglà la collavuraziun dal chantun cun terzs sco las vischnancas, las corporaziuns da vischnancas, auters chantuns u personas privatas, e quai cun la finamira da coordinar las activitads per promover la cultura dals differents acturs. Tenor la lescha era la promoziun chantunala da la cultura subsidiara envers prestaziuns da personas privatas, da vischnancas e da corporaziuns da vischnancas.

Ultra da las instituziuns chantunalas gia existentas sco la Biblioteca chantunala, l'Archiv dal stadi ed il Museum da la natira dal Grischun han ussa survegnì er il Museum retic ed il Museum d'art dal Grischun ina basa legala. La lescha definiva tant ils secturs da la promoziun statale da la cultura sco er ils criteris per il dretg da survegnir subvenziuns. En il rom dal preventiv existiva uschia la pussaivladad da conceder – sin basa da cunvegna da prestaziun – contribuziuns periodicas annualas ad instituziuns publicas e privatas sco er a federaziuns da tetg en ils secturs da la cultura e da la perscrutaziun da la cultura. Las premissas per quai eran l'adempliment d'incumbensas chantunalas impurtantas sco er l'impurtanza surregionala. Sut ils secturs da promoziun eran inditgadas sco puncts centrals las scolas da musica e la promoziun da bibliotecas, questas ultimas cun contribuziuns finanzialas per acquisiziuns.

Il 1. da schaner 2018 è entradas en vigur la LPC actuala sco er la OPC. La lescha na marchescha betg in nov cumenzament fundamental, mabain sa basa sin quella da l'onn 1998 ch'è sa cumprovada en general sur ils onns. Uschia stat vinavant en il center la promoziun da la diversidad culturala e linguistica en il sector da la cultura d'amaturs e da la lavur culturala a titel professiunal. Ultra dal sustegn da la diversidad culturala e d'ina moda viva da sa fatschentar cun las tradiziuns vividas cumpiglia quai er la tgira da la cultura, l'intermediaziun da cultura sco er il mantegniment e la promoziun da la trilinguitad chantunala. En sia totalitad duai la promoziun chantunala pussibilitar ad uschè bleras gruppas da la populaziun sco pussaivel da sa participar a la vita culturala.

Las novaziuns tematicas las pli impurtantas da la LPC da l'onn 2018:

En l'art. 1 al. 2 LPC è vegnida integrada la promoziun da la participaziun a la cultura, l'educaziun musicala ordaifer la scola ed ils fatgs da museum. Cun numnar la participaziun a la cultura èsi vegnì tegnì quint dal basegn d'ina occupaziun individuala e collectiva cun la cultura e d'ina cunconcepziun activa da la vita culturala.

L'art. 2 al. 1 lit. b LPC numna er la lavur culturala professiunala. En quest connex resorta da l'art. 8 al. 1 lit. b e c LPC che la cultura d'amatur e la cultura populara duain vegnir promovidas medemamain sco la lavur culturala professiunala.

En l'art. 3 al. 1 LPC vegnan ussa er numnadas las regions implementadas il cumenzament da l'onn 2016 che promovon – cuminaivlamain cun il chantun e cun las vischnancas – la vita culturala en il rom da lur cumpetenzas.

Cun l'art. 5 LPC è vegnida fixada l'elavuraziun d'in concept cumplessiv per promover la cultura, ch'il Cussegl grond relascha mintga 4 onns sin dumonda da la Regenza.

En l'art. 8 al. 1 lit. a LPC èn ils secturs da l'art vegnids complettads cun las spartas "concepziun", "design", "fotografia" e "projects interdisciplinars". La sparta vertenta "architettura" è vegnida remplazzada tras la noziun pli cumplessiva "cultura architectonica". Plinavant vegn er numnada explicitamain la lavur culturala professiunala.

Cun l'art. 16 al. 1 LPC è vegnida abolida la formulaziun facultativa vertenta davart la concessiun dal Premi grischun da cultura. Quest premi vegn ussa surdà mintga onn.

En l'art. 18 al. 1 LPC na vegn betg pli numnada explicitamain l'Associaziun da las scolas da chant e musica. Ultra da quai fa la Regenza prescripziuns davart la gestiun e davart la qualidad

da las scolas da chant e da musica. Il giudicament da las singulas scolas po vegnir delegà a terzas personas.

En l'art. 19 al. 1 LPC èsi fixà ch'il dretg da survegnir contribuziuns dal chantun vegnia limità a quellas scolas da chant e da musica che vegnan manadas da las vischnancas resp. da lur mandataris. L'al. 2 regla l'autozza da la contribuziun chantunala a las vischnancas. Da nov importa ella 30 pertschient dals custs imputabels per uffants e per personas giuvnas creschidas. Las contribuziuns dals geniturs sa drizzan tenor la situaziun economica dals geniturs u d'altres personas cun obligaziuns da mantegniment.

Tenor l'art. 20 al. 1 LPC na po il chantun pagar contribuziuns betg mo a las acquisiziuns da medias da las bibliotecas, mabain er a mediatecas.

En l'art. 21 al. 1 LPC vegnan concedidas contribuziuns ad instituziuns culturalas regionalas, en spezial a museums, a posts per la promoziun da la cultura ed ad archivs da cultura regionalas. Igl è vegnì precisà che las contribuziuns chantunalas tenor l'al. 2 importian maximalmain 25 pertschient dals custs imputabels, nun ch'i sajan avant maun disposiziuns divergentas en chausa.

Art. 22 al. 1 LPC: La Cumissiun vertenta per la promoziun da la cultura vegn numnada da nov Cumissiun da cultura. I vegn fixà che la Cumissiun da cultura sa cumponia da spezialistas e spezialists da differents secturs da la cultura e da la scienza che appartegnan a las differentas regiuns linguisticas.

Er en la lescha da l'onn 2018 è deditgà in agen artigel a la cultura da giuventetgna (art. 24 al. 1 LPC). La designaziun vertenta "cultura da giuventetgna" vegn precisada e sa numna ussa "lavor culturala d'uffants e da giuvenils".

2. Incumbensas da la promoziun, tgira ed intermediaziun da la cultura

La LPC incumbensescha il chantun da sustegnair e da promover la vita culturala en moda complessiva tant en il sectur dals amatur sco er en il sectur professiunal. Ultra da las instituziuns en l'Uffizi da cultura vegnan promovids singulas artistas e singuls artists, instituziuns culturalas ed organisaturs culturals sco er projects e programs culturals.

La **tgira da la cultura** cumpiglia il rimnar, il conservar ed il perscrutar da bains culturals, da tradiziuns culturalas e da furmas d'expressiun (bain cultural immaterial). In tractament cun quità

dals bains culturals tradids, da la trilinguitad, da la perscrutaziun e da l'intermediaziun da l'istorgia sco er dal mantegniment d'edifizis istorics e da maletgs dals lieus intacts, ma er la transmissiun e la promoziun da tradiziuns, d'usits e d'isanzas èn premissas fundamentalas per l'identitad persunala e per l'identificaziun cun il Grischun. La responsabladad principala per quai porta il chantun.

L'intermediaziun da cultura promova e facilitescha il barat cultural ch'è fixà en l'art. 2 lit. e LPC sco finamira da la promoziun chantunala da la cultura. Tenor l'art. 13 al. 1 LPC po il chantun pagar contribuziuns a programs prioritars per meglierar la lavur culturala e l'intermediaziun da cultura.

L'intermediaziun da cultura designescha activitads che rendan accessiblas lavurs d'art da tut las spartas a persunas ed a circuls da la populaziun che han interess culturals. Questas activitads duain intimar da sa participar a la vita culturala. Organisaziuns d'amaturas e d'amaturs e la lavur culturala professiunala èn lioms tranter la conservaziun e l'ulteriur svilup da furmas culturalas tradiziunals ed intermediaturas d'ina savida e d'ina ierta culturala, ma er da valurs culturalas.

La finamira da l'intermediaziun da cultura è quella da facilitar a la populaziun l'access a la cultura e da pussibilitar ina confruntaziun ed ina participaziun activa cun tala. L'intermediaziun da cultura cumpiglia activitads multifaras da la percepziun e da la concepziun da cuntegns artistics e culturals. L'access a la cultura duai vegnir pussibilità a tut ils circuls da la societad. L'intermediaziun da cultura è la premissa per la participaziun culturala.

La **participaziun culturala** cumpiglia la participaziun activa e passiva dad uschè bleras persunas sco pussaivel a la vita culturala ed a l'ierta culturala. Rinforzar la participaziun a la cultura vul dir svegliar l'occupaziun individuala e collectiva cun la cultura ed intimar da gidar a concepir la vita culturala en moda activa. Las pussaivladads da rinforzar la participaziun a la cultura tanschan dal meglierar l'access a la purschida culturala sur l'intermediaziun d'art e da cultura fin a la promoziun d'activitads culturalas da persunas laicas. La participaziun a la vita culturala fa frunt a las polaritads en la societad ed è cun quai ina resposta centrala sin las sfidas da la societad culturalmain diversa. Tgi che sa participescha a la vita culturala, daventa conscient da ses agen caracter cultural, sviluppa in'atgna identitad culturala e contribuescha uschia ad ina multifariadad culturala da la Svizra (guardar missiva davart la promoziun da la cultura durant ils onns 2016–2020 (missiva davart la cultura) dals 28 da november 2014, p. 4 e 70 ss.). L'onn 2019 han il Cussegl naziunal ed il Cussegl dals chantuns deliberà ina ratificaziun da l'uschenumnada Convenziun da basa dal Cussegl da l'Europa concernent la valor dal

patrimoni cultural per la societad. Questa "Convenziun da Faro" descriva vias concretas, co ch'il patrimoni cultural po vegnir rendì utilisabel per tut ils circuls da la populaziun. En quest connex parta ella d'ina vasta noziun dal patrimoni cultural che cumpiglia tant furmas d'apparientscha materialas sco er immaterialas e digitalas. Las bleras fassetas d'in tal patrimoni cultural vegnan resguardadas sco resursa centrala per democrazia, bainstanza, coesiun sociala e qualidad da viver. Il patrimoni cultural na duai pia betg vegnir mantegnì e perscrutà per amur da sasez, mabain perquai ch'el ademplescha incumbensas ch'èn essenzialas per la vita dal singul e per la societad sco tala. Correspondentamain vegnan ils stadis contractants sutsegnaders intimads da promover la multifariadad culturala e da megliar en spezial l'access da la populaziun al patrimoni cultural sco er a la partecipaziun vi da tal per pudair exaurir anc meglier il potenzial dal patrimoni cultural. La Convenziun da Faro serva en quest senn er a promover ina promoziun moderna da la cultura en il chantun Grischun che renda visiblas las prestaziuns e la valor da la cultura per la societad e che rinforza er la cooperaziun e la cunresponsabladad da la populaziun.

3. Secturs da promoziun

En ils secturs da la cultura d'amatur e da la lavur culturala a titel professiunal sustegna il chantun:

- projects culturals cun contribuziuns finanzialas unicas per produenziuns;
- l'elavuraziun tematica ed il svilup da projects da personas che lavuran sin il champ cultural (sur concorrenzas per promover la lavur culturala professiunala cun contribuziuns ad ovas e cun stipendis libers);
- tschertas instituziuns culturalas ch'èn d'impurtanza surregionala cun contribuziuns periodicas annualas; e
- la Fundaziun Collecziun grischuna d'art cun contribuziuns periodicas annualas per acquistar objects per la collecziun.

La ritgezza culturala dal Grischun vegn reflectada en moda impressiunanta en la multifariadad da las spartas promovidas, las qualas vegnan tractadas qua sutvart pli detagliadamain.

Musica e chant

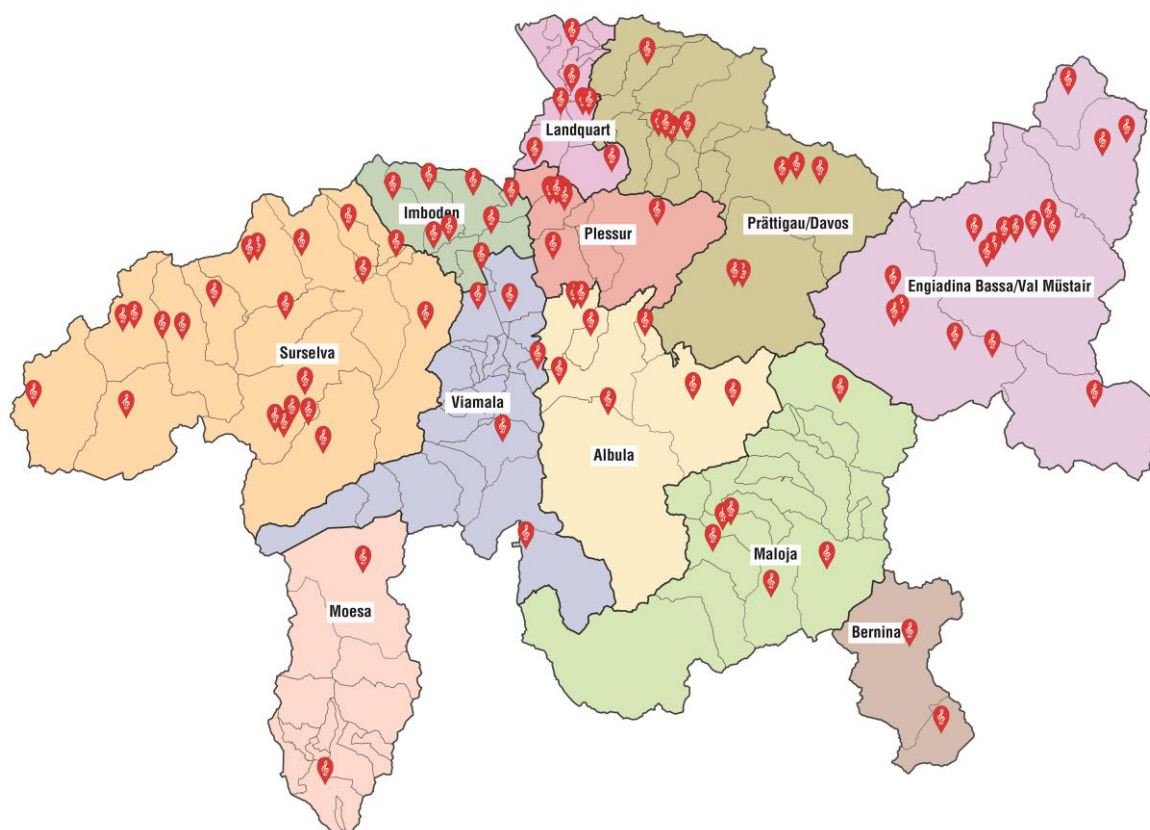
La musica ed il chant han en tut il chantun dapi generaziuns ina gronda tradiziun che vegn vivida fin oz. Tant furmaziuns professiunalas sco er in grond dumber da societads da musica sco er chors da creschids, da giuvenils e d'uffants tgiran differentas spartas musicalas: da la musica populara tradiziunala e da la musica da flad fin a jazz, rock, pop ed a la musica classica. En l'Uniun chantunala da musica dal Grischun è unidas tut las uniuns da musicas da flad e tut las musicas da giuvenils, en l'Uniun chantunala da chant dal Grischun ils chors. Ultra da quai è il chantun caracterisà d'ina cuntrada tradiziunala, multifara e viva da festivals da musica e da numerus open airs. Uschia è l'Engadin Festival vegnì fundà gia l'onn 1941, il Davos Festival l'onn 1985, l'open air Chapella l'onn 1981 u l'open air Lumnezia l'onn 1985. Ils ultims 15 onns èn vegnids vitiers numerus ulteriurs organisaturs d'occurrentas culturalas sco per exempel l'Origen Festival Cultural u il Festival da Jazz a San Murezzan. Quai mussa er il dumber da projects sustegnids dal chantun en quest sector. Els fan ora la part la pli gronda dal sustegn dapi l'onn 1998 fin oz.

Las societads da musica han ina rolla impurtanta en la vita culturala actuala dal Grischun. En las differentas valladas è s'establida e sa sviluppa cuntinuadamain vinavant ina scena da musica da flad multifara. L'Uniun chantunala da musica dal Grischun è vegnida fundada l'onn 1901. Ella cumpiglia tut las uniuns da musicas da flad e tut las musicas da giuvenils dal chantun. Quai è quasi 100 uniuns da musica cun actualmain var 2700 musicantas e musicants activs. En quest connex èn las uniuns en il chantun divididas en quatter districts: district da musica I (Engiadina, Samignun, Val Müstair, Puschlav, Bregaglia); district da musica II (vischnanca da Tavau, Partenz, Signuradi e Tschintg Vitgs); district da musica III (Grischun central, Plessur, Plaun, Mesauc e Calanca) e district da musica IV (Surselva, Cadi, Val Lumnezia, Foppa, Stussavgia, Flem e Trin). La finamira da l'uniun è quella da promover e da tgirar la musica da flad, da cussegljar e da sustegnair las uniuns affiliadas, d'organisar e da realisar curs per dirigentas e dirigents sco er per instrumentalistas ed instrumentalists, ma er ulteriuras scolaziuns e furmaziuns supplementaras. In punct central da l'uniun è ultra da quai la promoziun da la giuventetgna.

Ils fatgs da musica da flad en il chantun vegnan promovids sistematicamain da l'Uniun chantunala da musica dal Grischun en differents secturs. Uschia porscha l'uniun tranter auter curs specifics che vegnan sustegnids dal chantun mintga onn cun maximalmain 20 000 francs or dals meds finansials da la Lottaria naziunala. Ed i vegnan er purschids champs per musicantas giuvnas e musicants giuvens fin a la vegliadetgna da 25 onns che han lieu en il rom da las emnas da scolaziun da l'Orchester d'instruments a flad da giuvenils dal Grischun e da la Brass Band da giuvenils grischuna. Uschia pussibilitescha l'uniun als giuvenils ina promoziun

sistematica sin lur instrument, ma er mintgamai areguard il tip d'occupaziun sco brass band u sco orchester d'instruments a flad. Cun l'organisaziun da questas duas emnas da scolaziun ha l'uniun ina funcziun d'exempel en tut la Svizra. A questas duas emnas paja il chantun ina contribuziun da maximalmain 50 000 francs per onn or dals meds da la Lottaria naziunala. Da meds publics generals survegn l'Uniun chantunala da musica dal Grischun ultra da quai ina contribuziun chantunala annuala (contribuziun da basa) da 25 000 francs.

Societads da musica

© 2019, Uffizi da cultura
Funtauna: Uniun chantunala da musica dal Grischun

Chors

Ils fatgs da chor èn in element impurtant da la vita culturala dal Grischun e characteriseschan la cuntrada culturala grischuna fin oz. Da la tradiziun creschida istoricamain dal chant da baselgia e dal moviment da chor profan da la romantica è sa sviluppada en noss chantun ina scena da chors d'auta qualitat, multifara e viva. La trilinguitad dal chantun e las influenzas culturalas ch'èn colliadas cun quai sa mussan anc oz sco grond avantatg ed enritgiment en quest regard.

Ils emprims chors en il chantun èn vegnids fundads gia en l'emprima mesadad dal 19. tschientaner. Quai èn uniuns ch'èn activas anc oz sco per exempel il Chor viril Maiavilla (1828), il Chor viril Jenins (1845), il Chor viril Cuir (1848) u il Chor viril baselgia Savognin (1849). Auters chors tradiziunals èn tranter auter il Chor viril Ligia Grischa, il Chor viril Lumnezia u il Chor viril Surses. Ultra dal Rudè da chant grischun, dal Chor Cantuns Firmus Surselva e da numerus ulteriurs chors ston vegnir numnads explicitamain il Chor grischun da giuventetgna u l'Ensemble vocal Incantanti.

En connex cun musica e chant en il chantun Grischun sto er vegnir numnà il dumber imposant da cumponistas e cumponists indigens che han scrit litteratura da chor impurtanta, chanzuns sco er ovras per orchester e musica da chombra. Quai èn per exempel: Paul Juon (1872–1940), Robert Cantieni (1873–1954), Tumasch Dolf (1889–1963), Duri Sialm (1891–1961), Anny Roth-Dalbert (1900–2004), Meinrad Schütter (1910–2006), Oreste Zanetti (1922–2006), Gion Antoni Derungs (1935–2012), Gion Balzer Casanova, Carli Scherrer, Mario Giovanoli, Fortunat Frölich, Jürg Brüesch (1957–1988), Alvin Muoth, Siegfried Friedrich, David Sontòn Caflisch u Flavio Bundi.

L'Uniun chantunala da chant dal Grischun è vegnida fundada l'onn 1852 a Cuira e dumbra actualmain 122 chors commembers. La finamira da l'uniun è la cussegliaziun musicala da las commembras e dals commembers sco er la scolaziun e la furmaziun supplementara da dirigentas e dirigents, da chantaduras e chantadurs e da suprastantas e suprastants da las uniuns. Supplementarmain datti ulteriurs chors che na fan betg part da l'Uniun chantunala da chant dal Grischun, ma ch'èn commembers d'in district da chant. Trais uniuns domiciliadas en il Mesauc èn commembras da l'Uniun da chors dal Tessin, auters chors n'han da l'otra vart naginas commembranzas e sa participeschan mo a festas districtualas u chantunalas da chant u als curs da perfecziunament da l'Uniun chantunala da chant dal Grischun.

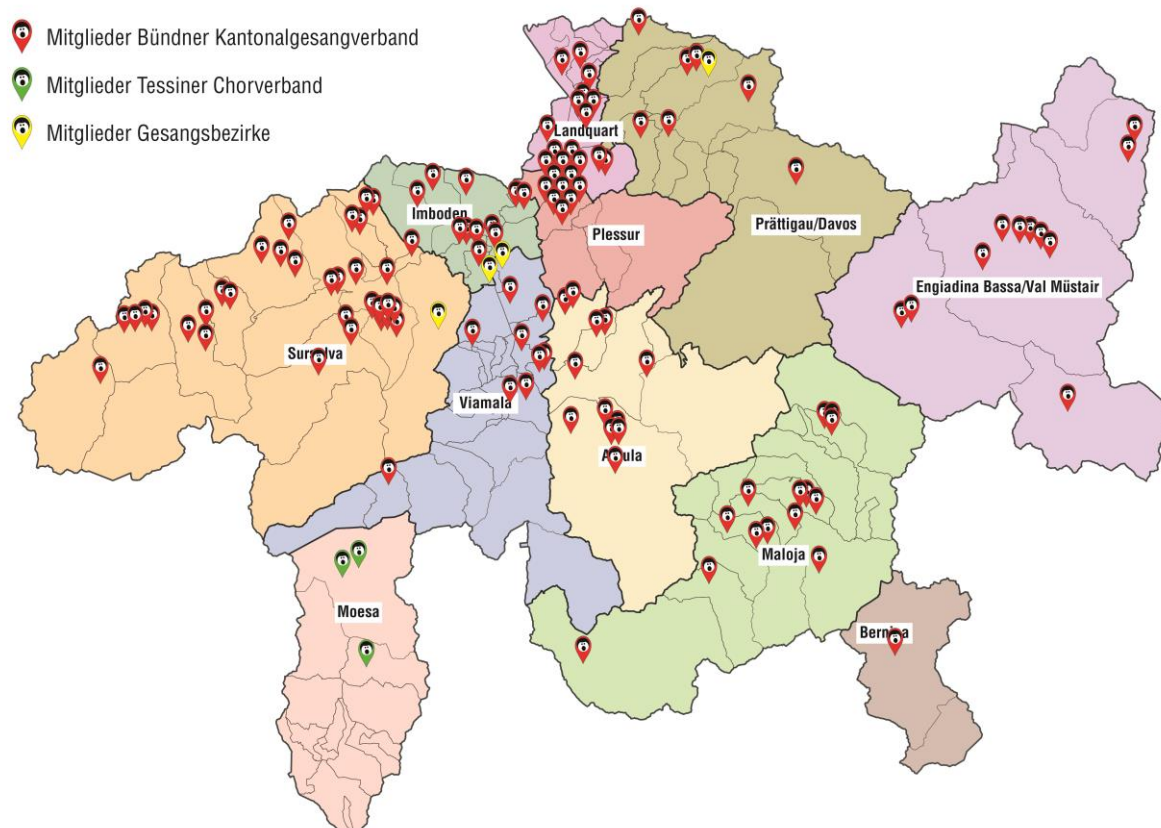
Numerus chors vegnan dirigids da persunas laicas ch'èn mintgamai francadas en la regiun respectiva e ch'enconuschan las relaziuns culturalas. Uschia gidan ellas essenzialmain a mantegnair ed a manar vinavant la tradiziun da chors en il Grischun. Ultra da las furmas multifaras da l'atgna identitad sa mussa en quai er l'autodefiniziun culturala d'ina vischnanca, d'ina regiun resp. d'in chantun.

Ultra da la tgira d'ina cultura da chors tradiziunala e purtada da cumposiziuns cumprovadas naschan en noss chantun però er adina puspè novas furmas, ideas u litteratura da chor, che sviluppan vinavant questa ierta preziosa. Betg sco ultim è il chant da chor er ina furma da furmaziun e d'activitad culturala per umans da tut las classas socialas ed uschia in factur impurtant per la coesiun d'ina societad. Il Grischun è enconuschent en tut la Svizra per sia auta cultura da chor ed ha cun sia attracziun e cun sias structuradas er in caracter exemplaric per auters chantuns.

Ils fatgs da chor en il chantun vegnan promovids e scolads sistematicamain en differents secturs da l'Uniun chantunala da chant dal Grischun. Ils curs specifics (curs per dirigentas e dirigents, curs speziels) sco er la promoziun da chors d'uffants, da scolaras e scolars e da giuvenils furman en quest connex en sasez ils puncts centralis e vegnan sustegnids mintga onn

cun maximalmain 35 000 francs or dals meds da la Lottaria naziunala. Da meds publics generals survegn l'Uniun chantunala da chant dal Grischun ina contribuziun chantunala annuala (contribuziun da basa) da 25 000 francs.

Chors

© 2019, Uffizi da cultura

Funtauna: Uniun chantunala da chant dal Grischun

Scolas da chant e da musica

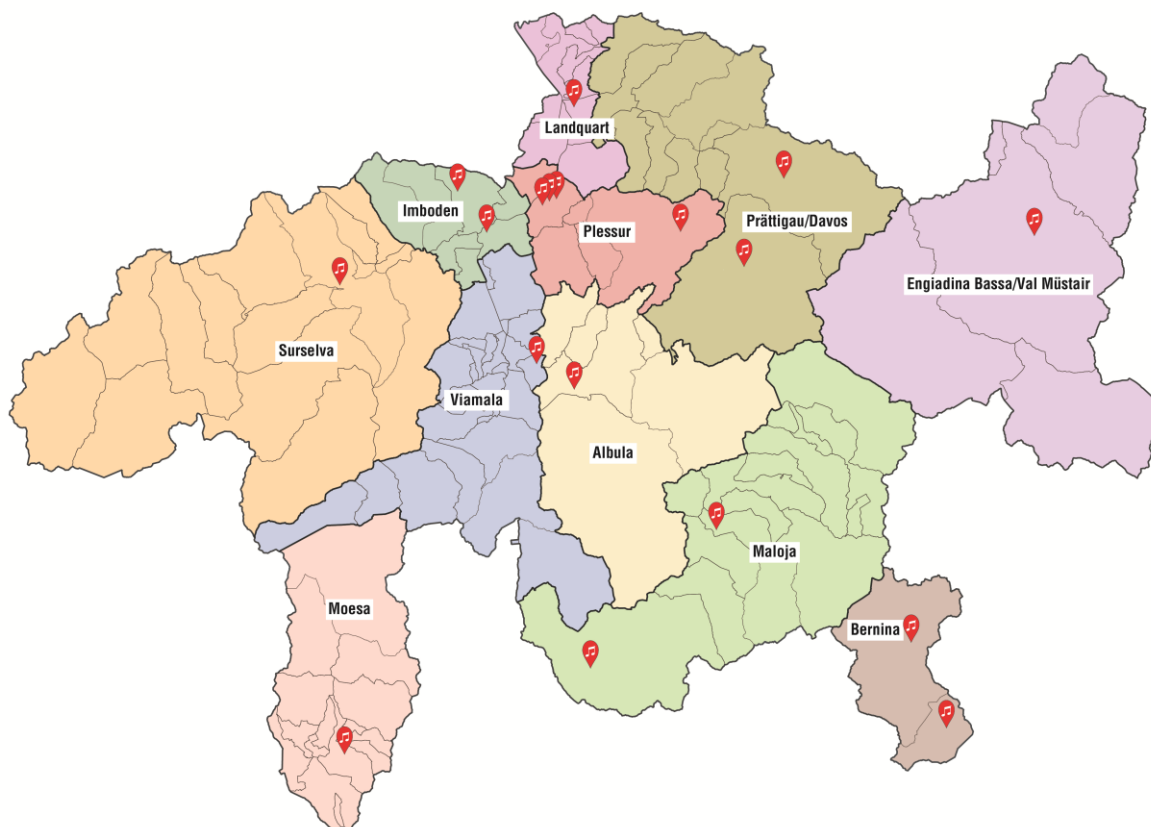
Musica e chant èn in element impurtant da nossa cultura. Las scolas da chant e da musica adempleschan en quest connex ina part essenziala da l'incumbensa statala da furnaziun. Sco instituziuns culturalas pussibiliteschan ellas ad umans ina furnaziun musicala e gidan uschia ch'els possian sa participar al patrimoni cultural, al possian tgirar e sviluppar vinavant. Ellas sustegnan er personas a sviluppar cumpetenzas socialas ed interculturalas sco er identitads personalas. Las scolas da chant e da musica èn ultra da quai lieus d'ina scolaziun preparativa per in studi da cuntinuaziun.

L'onn 1971 è vegnida fundada la "Associaziun da las scolas da chant e musica dal Grischun" (ACMG) da la Scola da chant Cuira, da la Scola da musica Cuira, da las duas uniuns da scolas da musica Tavau ed Engiadin'Ota e da la Scola da musica Surselva. L'incumbensa da l'associaziun è stada quella da represchentar vers anora las scolas da musica sco er d'accompagnar las scolas da musica fundadas da nov cun cussegliaziun sin il champ material ed organisatoric. Quai è anc oz incumbensas che vegnan ademplidas da la ACMG. Incumbensas novas èn il barat professional tranter sias commembras e ses commembers sco er la purschida regulara da curs.

Da las 18 scolas actualas affiliadas a la ACMG han frequentà var 6800 uffants e giuvenils sco er var 700 personas creschidas las differentas purschidas il semester d'atun 2018. Quellas purschidas tanschan d'ina scolaziun da basa musicala sur ina instrucziun instrumentala, vocala, da saut e da ballet fin ad ensembles, orchesters, bands e chors. Instruids vegnan las scolaras ed ils scolars da var 340 personas d'instrucziun.

Il chantun paga contribuziuns annualas a quellas scolas da chant e da musica che vegnan manadas da las vischnancas u d'instituziuns incumbensadas d'ellas. La contribuziun chantunala a las vischnancas importa 30 pertschient dals custs imputabels per uffants e per giuvenils creschids fin ch'els han cumplenì il 20. onn da vegliadetgna. Ils detagls correspondent en chausa èn reglads en la LPC ed en la OPC. Las contribuziuns a las scolas da chant e da musica furman la part la pli gronda da las contribuziuns periodicas che vegnan pajadas cun meds da las finanzas publicas generalas. L'onn 1998 han las contribuziuns a las scolas da chant e da musica importà var 1,1 milliuns francs, l'onn 2002 var 1,6 milliuns francs, l'onn 2010 var 2,3 milliuns francs e l'onn 2018 var 2,7 milliuns francs.

Scolas da chant e da musica

© 2019, Uffizi da cultura

Funtauna: Associaziun da las scolas da chant e musica dal Grischun

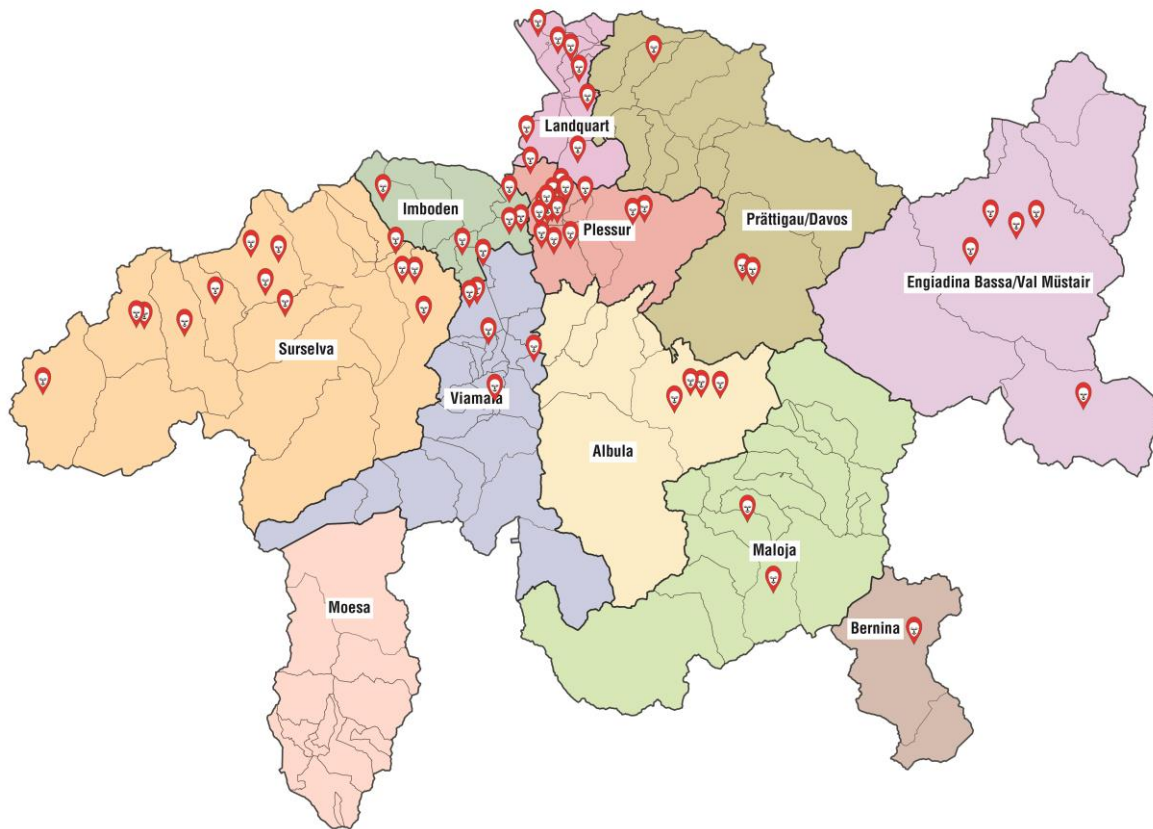
Teater

Il chantun Grischun ha ina lunga tradiziun da teater ch'è anc adina francada fermamain en la populaziun. La scena da teater è caracterisada d'in grond dumber d'ensembles d'amateurs sco er da tribunas laicas manadas en uffizi d'onur. Questas gruppas da teater sco er ils teaters d'uffants e da giuvenils mussan represchentaziuns da tocs da teater populars, gieus al liber u er tocs da teater classics. Actualmain datti en il chantun 66 gruppas da teater laic (uniuns da teater, teaters d'uffants e da giuvenils) cun var 1500 acturas ed acturs, ch'èn unidas en il "Bündner Verband für Volkstheater – Uniun grischuna per il teater popular – Associazione grigione per il teatro popolare (BVV-UTP-AGT)" fundada l'onn 1980 a Tusaun. L'uniun s'engascha per la promoziun dal teater d'amateurs grischun e cumpiglia societads da teater, teaters d'uniun sco er commembras e commembers singuls da tut ils intschess linguistics dal Grischun.

Ultra da quai è er sa sviluppada vinavant e s'etablida la lavur da teater professionala. Acturas ed acturs scolads lavuran per part en gruppas da teater professionalas, enritgeschan dentant er la cuntrada da teater en il sectur d'amatur. Las acturas ed ils acturs dal teater liber professional en il chantun èn organisads en la gruppа regiunala dal Grischun da la federaziun professionala "t. Theaterschaffende Schweiz – Professionnels du spectacle Suisse – Professionisti dello spettacolo Svizzera".

Il Teater Cuirа, l'instituziun da teater la pli gronda dal chantun, mussa co-producziuns internaziunalas, naziunalas ed er regiunalas da la lavur da teater moderna en tut las spartas. Ultra da quai è il Teater Cuirа ospitant da differentas producziuns da teater d'amatur e da teater da saut da la citad sco er dal chantun. Cuirа sco piazza da teater è vegnida caracterisada dapi passa 20 onns da la gruppа libra "ressort K" che ha dapi in pèr onns ses palc principal en la Postremise a Cuirа e che realisescha regularmain co-producziuns cun il Teater Cuirа. La cuntrada da teater en il chantun han er gidà a caracterisar ils ultims onns las gruppas da teater libras sco In Situ (fundada l'onn 1986, schliada l'onn 2012; l'onn 2012 fundaziun da la nova gruppа d'artistas e d'artists Acéphale) ed il Teater Alpodrom (fundà l'onn 1993).

Teater

© 2019, Uffizi da cultura
Funtauna: Uniun grischuna per il teater popular

Saut

Il saut popular ha ina lunga tradiziun en il chantun che vegn tgirada anc oz activamain. Las 24 furmaziuns actualas èn unidas en la Societad grischuna da costums, da la quala l'intent è da mantegnair e da tgirar il saut popular, la chanzun populara ed ils costums populars. Ultra da las veglias melodias popularas tradidas vegnan sautadas er novas furmas d'expressiun. Cumpareglià cun auters chantuns è il saut contemporan represchentà cleramain main ferm en Grischun. Excepziuns furman en spezial l'Origen Festival Cultural ed il Project da saut en il Teater Cuira. Plinavant èn furmaziuns da saut indigenas activas sin plaun da projects che preschentan in vast spectrum da furmas da saut e da teater sautà. Ultra da quai datti en il chantun duas gruppas da saut per uffants.

Art figurativ

L'art figurativ en il chantun Grischun po preschentar in pèr represchentantas e represchentants da renum. Ina survista dat la collecziun dal Museum d'art dal Grischun, nua ch'i vegn

preschentada l'istorgia da l'art grischun da la fin dal 18. tschientaner fin al temp preschent. Latiers tutgan tranter auter ovras singulas impurtantas e vastas gruppas d'ovras d'artistas e d'artists dal Grischun ch'èn enconuschents sin plaun naziunal ed internaziunal sco Angelika Kauffmann, la famiglia Giacometti (Alberto, Augusto, Diego e Giovanni), Alois Carigiet, Lenz Klotz, Matias Spescha, HR Giger u Not Vital, Bardill Gerber e Zilla Leutenegger, per numnar mo in pèr dad els.

Al sector da l'art figurativ sa deditgeschan differents ulteriurs museums en il chantun sco per exempel il Museum Kirchner a Tavau, il Museum Segantini a San Murezzan u la Ciäsa Granda a Stampa. Collecziuns impurtantas da l'art figurativ vegnan er tgiradas en ils museums regionals e locals ed intermediadas en exposiziuns permanentas e temporaras. Cun stgaffir lieus d'exposiziun agens u temporars procura ultra da quai la scena d'art libra per ina cumplettaziun da la purschida en l'intermediaziun da l'art figurativ.

Fin la fin da l'onn 2017 èn dumondas dal sector "Fotografia" er vegnidas attribuidas a la sparta "Art figurativ". Fin a quella data n'existiva nagina atgna sparta che cumpigliava er la fotografia. Cun metter en vigur la nova LPC il schaner 2018 vegnan dumondas dal sector "Fotografia" attribuidas a la sparta "Fotografia e film" stgaffida da nov.

Art applitgà

En la sparta "Art applitgà" vegnan – cumpareglià cun quella da l'art figurativ – inoltradas bler main dumondas per contribuziuns. La cunfinaziun da l'art applitgà envers l'artisanadi è fluida. En il chantun sa deditgeschan numerusas persunas a transmetter ed ad interpretar da nov veglias tradiziuns d'artisanadi.

Museums ed archivs culturals

En il rom d'in punct central da svilup entaifer il Program da la Regenza 2009–2012 ha l'Uffizi da cultura elavurà – ensemen cun ils var 90 museums ed archivs culturals da quella giada en il chantun – il portal www.museen-graubuenden.ch ed il guid "Ils museums en il chantun Grischun". La finamira è stada quella da preschentar cuminaivlamain questas instituziuns en il chantun e da render attent uschia a la gronda diversidad. L'avrigl 2013 è il portal vegnì mess online ed il guid da museums è vegnì edì.

Sin il portal da museum vegnan preschentads ils museums ed ils archivs culturals cun plets e cun maletgs. Quels preschentan – ultra da lur puncts centrals tematics e particularitads culturalas – er infurmaziuns generalas per las visitadras ed ils visitaders (adressa, uras d'avertura, pretschs d'entrada) ed actualitads davart exposiziuns spezialas u ulteriuras

occurrenz. Il portal infurmescha en quatter linguas (rumantsch, talian, tudestg ed englais). Il guid cun infurmaziuns centralas per mintga museum resp. per ils archivs culturals è cumpari la stad 2019 en ina terza ediziun amplifitgada.

Museums ed archivs culturals

The screenshot shows the website 'museen graubünden' with a map of the Grisons region. The map is populated with various icons representing different museum types. A legend at the bottom identifies these icons: Lokal-/Regionalgeschichte (orange bird), Allgemeine Geschichte (green tree), Kunst (pink mask), Natur (green tree), Technik (blue gear), Spezialthemen (yellow grid), and Archive (grey book). The website header includes navigation links for 'home', 'regionen', 'museumsarten', 'joker', and 'aktuell', along with language options (deutsch, rumantsch, italiano, english) and a search bar. The footer contains copyright information for 2019, the logo for 'MIGR' (Museum Informations Graubünden), and the logo for 'Amt für Kultur' (Ufficio della cultura).

Litteratura

Ina sparta culturala fitg viva pertutga la lavur litterara. Quella cumpiglia tant l'elavuraziun tematica da texts sco er ina vasta purschida d'occurrenz sco p.ex. prelecziuns classicas d'auturas e d'auturs u prelecziuns scenicas. Ina gronda part da l'intermediazion da la lavur litterara pussibiliteschan las bibliotecas en il chantun. D'ina vart prendan ellas si las ovras en lur effectivs e porschan il medem mument formats sco prelecziuns, la notg dal raquintar, il di dal preleger, il circol litterar, shared reading u Naschi per leger per tut las gruppas da vegliadetgna en tut ils trais intschess linguistics. Las bibliotecas intermedieschan litteratura davart medias da

tut il gener. L'uniun leger.GR – Giuventetgna e medias grischunas sustegna las bibliotecas tar la promoziun dal leger en tut il chantun. En collavuraziun cun las bibliotecas organisescha ella spezialmain per scolas prelecziuns d'auturas e d'auturs e porscha differentas purschidas per promover la lectura per ils trais intschess linguistics, uschia per exempel "Nati per leggere" u "Bücherraupen".

Tant en il chantun sco er lunsch sur ils cunfins chantunals ora èn enconuschents differentas represchentantas e differents represchentants – per part premiads diversas giadas – da tut ils intschess linguistics, sco p.ex. Leta Semadeni (Premi cultural dal Grischun 2017), Arno Camenisch (ultima distincziun da la Deutsche Akademie der Darstellenden Künste 2019), Leo Tuor (Premi Schiller 1997), Grytzko Mascioni (Premi Schiller 2000), Remo Fasani (Premi Schiller 1975, Premi cultural dal Grischun 1994), Romana Ganzoni, Angelika Overath u Tim Krohn, per numnar mo in pèr dad els. Cun la Chasa Editura Rumantscha, fundada l'onn 1990 da la Pro Helvetia, dal chantun Grischun e da la Lia Rumantscha, è ultra da quai vegnida stgaffida ina chasa editura da litteratura che porscha a titel professional servetschs editorics e che ha fixà sco finamira da render pli visibla la scena litterara da la Rumantschia entaifer ed ordaifer ses intschess tradiziunal. Il program d'ediziun da la Chasa Editura Rumantscha cumpiglia belletristica rumantscha sco er cudeschs d'uffants e da giuvenils. Dapi l'onn 1990 han ultra da quai lieu mintga onn ils "Dis da litteratura" a Domat, nua ch'i vegn tematisada la lavur litterara rumantscha actuala en il Grischun e nua che auturas ed auturs sco er tut las personas cun interess per la litteratura survegnan ina plattafurma ed ina pussaivladad per sa barattar.

La Biblioteca chantunala dal Grischun sco lieu da rimnada central per Reticas garantisce l'access a medias, er a talas che n'èn betg pli venalas sin il martgà.

Bibliotecas communalas e da scola

En il chantun Grischun datti numerusas bibliotecas communalas e da scola publicas che adempleschan in service public per lur vischnanca u per lur regiun. Promoziun dal leger, furnaziun, ina concepziun raschunaivla dal temp liber ed in emprender per vita duranta èn las pitgas da l'incumbensa da questas bibliotecas. Ellas intermedieschon medias da tut gener e rinforzan la cumpetenzza da leger, da medias e d'infurmaziun. Ellas stgaffeschon in access uschè liber sco pussaivel ad infurmaziuns en ils conturns locals e globals. Las bibliotecas adempleschan autas pretensiuns da qualitat ed èn avertas per medias e per tecnologias d'infurmaziun novas.

Ellas cusseglian ed infurmeschan en ina fulla creschenta da purschidas da medias. Ellas avran ina fanestra en il mund, en il passà ed en il futur e promovon la chapientscha per l'atgna cultura e per culturas estras. Ultra da quai pussibiliteschan ellas scolaziuns e furnaziuns

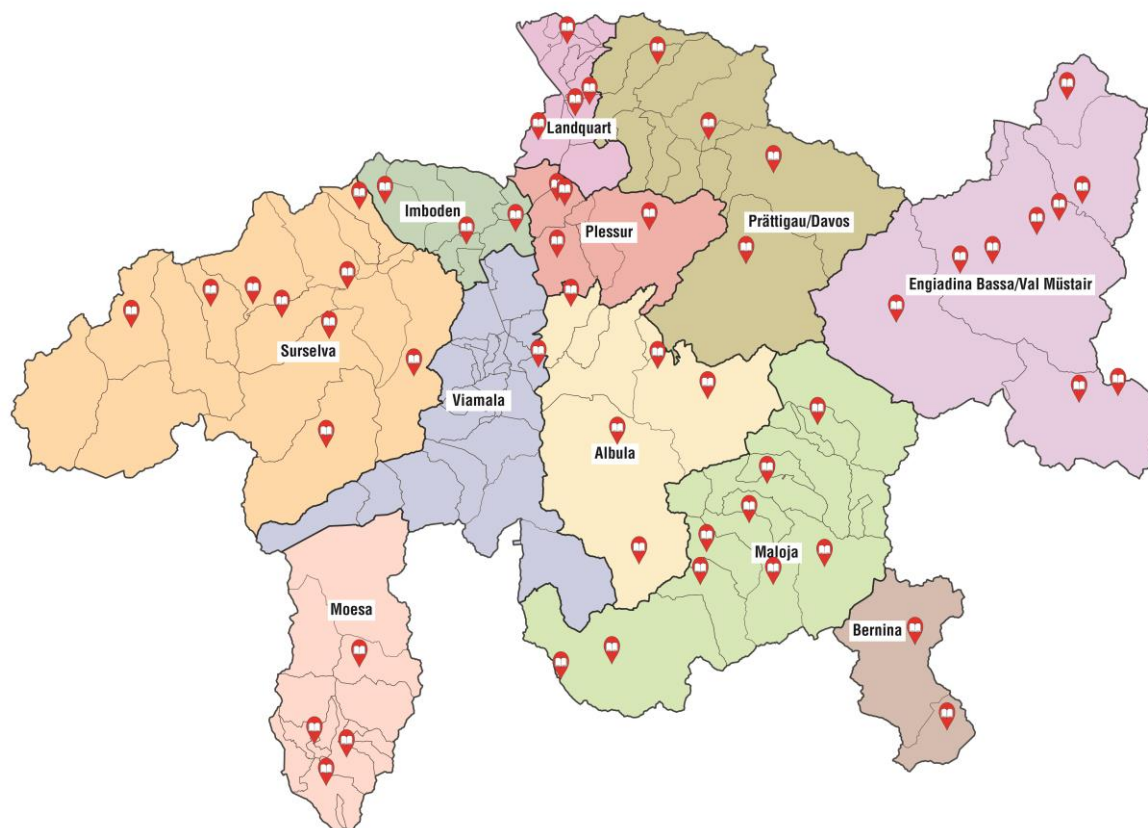
supplementaras ordaifer l'instrucziun organisada. Las bibliotecas èn lieus d'inscunter culturals e socials. Ellas enritgeschan la purschida da temp liber e la vita culturala cun occurrenz, cun prelecziuns e cun exposiziuns. Las bibliotecas en il chantun Grischun promovon la schientscha per la cultura e la cultura da leger, ellas èn vairs centers da cumpetenza per promover la lingua e la lectura ed ellas prestan ina contribuziun impurtanta a l'integraziun.

Tut en tut datti en il chantun Grischun 54 bibliotecas communalas e da scola, dapi l'onn 2013 èn 33 dad ellas unidas en biblio.gr, la Rait da catalogs da las bibliotecas communalas e da scola en il chantun Grischun. Questa rait promova ina collavuraziun drizzada vers il futur e permetta da realisar strategias e projects cuminaivels.

Tenor sia incumbensa cusseglia la Biblioteca chantunala las bibliotecas communalas e da scola en il chantun Grischun. L'incumbensada da las bibliotecas maina il post da cussegliaziun per bibliotecas accessiblas publicamain en il chantun e porscha curs da scolaziun e da furmaziun supplementara per collavuraturas e collavuratur da biblioteca. Uschia promova ella standards da biblioteca unitars sco er il svilup e la coordinaziun dals fatgs da biblioteca dal Grischun.

Tenor l'art. 20 LPC po il chantun pajar contribuziuns fin a 40 pertschient dals custs ad acquisiziuns da medias da bibliotecas publicas e da mediatecas che n'han betg ina finamira da rendita. Questas contribuziuns a 59 instituziuns èn sa muntadas l'onn 2018 a circa 254 000 francs or dals meds publics ordinaris.

Biblioteclas communalas e da scola

© 2019, Uffizi da cultura
Funtauna: Biblioteca chantunala dal Grischun

Fotografia e film

Dapi la mesadad dal 19. tschientaner è la fotografia, cumenzond cun il turissem ch'era per vegnir en moda, in medium figurativ impurtant. In emprim punct culminant ha ella cuntanschì il cumenzament dal 20. tschientaner, cur che numerus fotografs grischuns han stgaffi fotografias da la cuntrada cun ambiziuns artisticas. En quest connex sto vegnir numnà primarmain Albert Steiner (1877–1968) che ha caracterisà fermamain il maletg fotografic dal chantun Grischun cun sias lavurs. La fotografia è er anc oz in med d'expressiun artistic impurtant. Quai demussa il grond dumber da fotografas e fotografs professionals contemporans en ed ordaifer il Grischun. En quest lieu sajan numnads per exempel Guido Baselgia, Hans Danuser, Lucia Degonda, Florio Punter, Gaudenz Signorell, Jules Spinatsch, Katharina Vonow u Ester Vonplon. Ina invista pli profunda en quest sector dat il project Fotoscena Grischun, inizià dal Museum d'art dal Grischun, che ha elavurà ils onns 2010–2014 la ritga lavur fotografica en il chantun e dal qual la pagina d'internet stat a disposiziun dapi l'onn 2018 sco documentaziun e sco archiv (www.fotoszene-gr.ch).

En il sector da la fotografia vegnan sustegnidas finanziarmain da vart dal chantun adina puspè exposiziuns e publicaziuns. Dapi che la fotografia è vegnida enconuschenta en il Grischun, ha ella relaschà ina ritga ierta fotografica. Da segirar e da cataloghisar quella è ina incumbensa impurtanta che vegn ademplita tant d'instituziuns chantunalas sco er da differents museums ed archivs culturals en las regiuns. Cun lur lavur èn ellas ed els tuts er ina part da la memoria visuala dal chantun e gidan ad intermediar in aspect impurtant da l'istorgia culturala dal Grischun.

Fin la fin da l'onn 2017 èn dumondas dal sector "Fotografia" vegnidas attribuidas a la sparta "Art figurativ". Fin a quella data n'existiva nagina atgna sparta che cumpigliava er la fotografia. Cun metter en vigur la nova LPC il schaner 2018 vegnan dumondas dal sector "Fotografia" attribuidas a la sparta "Fotografia e film" stgaffida da nov (fin ussa "Film/novas medias").

La cinematografia ha ina gronda valor en il Grischun. Uschia collavuran cineastas e cineasts grischuns regularmain a projects da film, saja quai en la funcziun sco auturas ed auturs, sco reschissuras e reschissurs, sco operaturas ed operatur da camera u sco acturas ed acturs. Qua pon vegnir numnads per exempel Daniel von Aarburg, Felix Benesch, Hercli Bundi, Marco Luca Castelli, Bruno Cathomas, Susanna Fanzun, Marc Forster, Flurin e Silvan Giger, Menga Huonder, Rebecca Indermaur, Peter Jecklin, Ursina Lardi, Beat Marti, Gian Rupf, Nikolaus Schmid, René Schnoz, Christian Schocher, Sören Senn, Ivo Zen, Tonia Maria Zindel u Andrea Zogg. In pèr dad els han schizunt cuntanschì in grad d'enconuschientscha internaziunal. Spezialmain po vegnir numnà qua il realisatur da films Daniel Schmid (1941–2006) che ha dastgà prender en consegna l'onn 1986 il Premi grischun da cultura e l'onn 1999 il Leopard d'onur dal Festival internaziunal da films da Locarno.

Las cineastas ed ils cineasts rumantschs independents han fundà l'onn 2007 la cuminanza d'interess "Cineasts Independents Rumantschs" (CIR). La finamira da l'organisaziun è quella da rinforzar il film rumantsch e da render enconuschentas las produenziuns sur cunfins culturals, regiunals e naziunals or. L'onn 2008 ha il chantun Grischun inoltrà al UFC ina dumonda per promover cuminaivlamain scenaris en rumantsch. Sin quai ha il UFC lantschà l'onn 2009 – ensemen cun il chantun Grischun – in project da pilot limità a 3 onns. Cun quel duain vegnir meglieradas las cundiziuns generalas per la cinematografia rumantscha independenta. Il UFC ha decidì da betg pli manar vinavant il project en questa furma, suenter ch'i èn vegnids concludids sin plaun federal novs puncts centrals da promoziun en il sector dal film che resguardan er il svilup da scenaris per films rumantschs. Per il UFC gioga la promoziun da projects da film svizzers ina rolla impurtanta. Las contribuziuns da la Confederaziun a la produenziun ed a la distribuziun da films rinforzan e garanteschan la qualidad e la diversidad da la

purschida da films en tut las regions da la Svizra. Il UFC sustegna cun contribuziuns er festivals da film en Svizra. Ordaifer ils kinos garanteschin quels in access a la cultura da film naziunala ed internaziunala.

Ina promoziun dal film specifica resp. structurada, sco che auters chantuns l'enconuschan en il sector da la promoziun da la cultura (p.ex. Turtig, Argovia e Son Gagl) n'exista fin ussa betg en il chantun Grischun.

Per il svilup da scenaris pon actualmain vegnir fatgas inoltraziuns en il rom da la "Concurrenza per promover la lavur culturala professiunala". Questas ideas da project ston però sa mesurar cun quellas da las autras spartas da la cultura. Per producir films exista la pussaivladad d'inoltrar dumondas per contribuziuns da produzioni sur ina segunda via da promoziun. Cun ina promoziun dal film structurada cleramain e declarada pudess vegnir cuntanschida dapli constanza ed i pudess vegnir stgaffida il medem mument ina basa per sustegnair e per rinforzar il potenzial ch'è avant maun en il chantun en il sector dal film. Ina promoziun sistematica dal film s'engascha per bunas cundiziuns generalas, pussibilitescha contribuziuns al svilup da projects, a la produzioni ed a l'evaluaziun e sustegna ultra da quai er cineastas e cineasts en lur carriera artistica. La finamira en quest connex è quella da sviluppar la cultura da film grischuna en regard quantitativ sco er qualitativ. Quai sa manifestescha en films d'alta qualidad che pon chattar atenziun sur il Grischun ora. Uschia po la promoziun dal film er prestar ina contribuziun impurtanta per rinforzar l'identitad e per segirar la diversitad culturala en il chantun Grischun.

Ultra da las contribuziuns a projects da film paja il chantun er mintga onn contribuziuns periodicas a tschertas instituziuns culturalas d'impurtanza surregionala, actualmain als dus kinos d'art Rätia a Tusaun e Cinema Sil Plaz a Glion.

Istorgia culturala, ciencias d'art e perscrutaziun da la cultura

Il Grischun ha ina istorgia culturala vasta e multifara da passa diesch milli onns che sa mussa oz tranter auter en ina cuntrada culturala fitg ritga e viva. Correspudentamain han en spezial ils museums chantunals ed ils posts chantunals spezialisads ina lunga tradiziun ed in'obligaziun da mantegnair, da perscrutar e d'intermediar questa ierta culturala materiala ed immateriala.

Ina rolla impurtanta ademplescha en quest connex er l'Institut per la perscrutaziun da la cultura grischuna (icg) fundà l'onn 1990. Quest institut da perscrutaziun independent ed unic en ses gener en Svizra vegn purtà d'ina fundaziun e da la Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna e finanzià cun contribuziuns da la Confederaziun e dal chantun. El fa e promova perscrutaziuns da las ciencias umanas, socialas e culturalas che han in connex general cun il

territori alpin, resguardond spezialmain il Grischun e sias regiuns vischinas. La pratica da perscrutaziun surpassa savens ils cunfins da roms e da pajais. Las incumbensas principalas cumpiglian l'elavuraziun da projects da perscrutaziun e la realisaziun d'occurrentas scientificas publicas. La colliaziun cun la perscrutaziun universitara garantisce il Cussegl da perscrutaziun da l'institut che sa stenta per in'extensiun permanenta da la cooperaziun cun universitads e scolas autas spezializadas.

La Tgira da monuments ed il Servetsch archeologic s'occupan, sa basond sin la Lescha davart la protecziun da la natira e da la patria en il chantun Grischun (Lescha chantunala davart la protecziun da la natira e da la patria, LNPGR; DG 496.000), sco posts chantunals spezializads dapi ils onns 1960 dal patrimoni cultural architectonic ed archeologic dal Grischun. Quest patrimoni cumpiglia – ultra dals 3500 lieus da chat archeologics enconuschents – en spezial edifizis sco er stabiliments d'infrastructura, ierts e locals publics da valur e plinavant bains culturals movibels, sco per exempel equipments istorics da localitads u chars da viafier istorics. La tgira da monuments cusseglia plinavant personas e corporaziuns da dretg public e sustegna personas spezializadas sco er autoritads en connex cun l'execuziun da leschas che concernan la cultura architectonica. Sco basa per sia activitad da cussegliaziun perscrutescha e documentescha la Tgira da monuments il patrimoni costruì e meglierescha uschia la conscienza per las qualitads architectonicas e spazialas existentas. Als chats ed als lieus da chat archeologics dal Grischun pervegn ina impurtanza speziala en la medema dimensiun. Els èn per l'ina perditgas impurtantas per la perscrutaziun scientifica da la vita da pli baud, ma er dal tractament da las resursas naturalas en il Grischun.

Ulteriuras instituziuns che s'obligeschan a mantegnair, a render accessibel ed ad intermediar il patrimoni cultural grischun èn ils archivs culturals ch'èn francads en las singulas regiuns e ch'èn – ensemen cun ils museums – lieus commemorativs e lieus da savida impurtants en il Grischun. Da la multifariadad da las funtaunas, da las instituziuns e dals interess ch'èn avant maun en quest sector tegna il chantun quint cun prestar sustegn finanziel a la perscrutaziun istorica u contemporanea u a projects documentarics d'instituziuns u da personas.

La perscrutaziun dal spazi cultural e vital alpin na furma betg mo la premissa per mantegnair, per tgirar e per intermediar il patrimoni cultural, ella gida er ad ina istoriografia vitala.

Patrimoni cultural immaterial

Dapi decennis vegnan tradiziuns culturalas vividas e tgiradas en las differentas regiuns dal chantun. Cun la participaziun a la Convenziun da la UNESCO per il mantegniment dal patrimoni cultural immaterial ha la Svizra surpiglià l'onn 2008 l'incumbensa da far in inventari dal patrimoni

cultural immaterial en Svizra e d'actualisar periodicamain quel. La "Glista da las tradiziuns vivas en Svizra" gida a sensibilisar la publicitad per l'impurtanza da la pratica e da l'intermediaziun da tradiziuns vivas, a promover la reconuschientscha da las instituziuns che tgiran las tradiziuns vivas ed a stgaffir ina basa per iniziativas e per partenadis che mainan vinavant e che sustegnan la pratica da las tradiziuns vivas. Sco tradiziuns vivas valan praticas, modas da s'exprimer, enconuschientschas ed abilitads che vegnan dadas vinavant da generaziun a generaziun e che vegnan consideradas da communitads sco part integrala da lur patrimoni cultural. Latiers tutgan tradiziuns e dicziuns transmesso oralmain sco chant, ditgas u paraulas, art represchentativ sco teater, saut e musica, praticas socialas sco usits, rituals e festas sco er enconuschientschas spezializadas davart tradiziuns. La documentaziun dals bains culturals immaterials fa part dal champ d'incumbensas dal Museum retic, da l'Archiv dal stadi dal Grischun sco er da la Biblioteca chantunala dal Grischun. Ulteriuras lavurs impurtantas en quest sector fan plinavant uniuns, gruppaziuns u auters portaders privats ed instituziuns privatas.

Actualmain èn registradas 199 "tradiziuns vivas" sin la glista d'inventari naziunala, 12 da quellas derivan dal chantun Grischun: Chalandamarz, Hom Strom, Hürnä e Mazza Cula, cultivaziun da chastognas, chastognas e vendita da maruns (cun il chantun Tessin), cultura dals "grotti" en la Svizra taliana (cun il chantun Tessin), Ir ad acla e Gita a Selva, Pschuuri, Trair schibettas, sgraffito, Chantar dals Retgs (cun il chantun Tessin), Troccas e musica populara. Sin la glista vegnan menziunadas anc autras tradiziuns che vegnan exercitadas er en il Grischun, sco per exempel la tibia e la tibia plegada, la musica da flad, il dar jass, la lutga u il construir mirs sitgs.

Architectura

La cuntrada da cultura dal Grischun n'è betg mo caracterisada da la natira spectaculara, mabain er d'objects architectonics construids da l'uman. Abitadis preistorics, vias romanas, chastels, chasas signurilas, baselgias e claustras medievalas, chasas da pur ed ils edificis d'economia appartegnents, ma er punts, refugis e construcziuns da l'ultim ed ultissim passà tutgan latiers. Per cumenzar ston vegnir numnads ils dus patrimoni mundials culturals da la UNESCO dal chantun che han in'attracziun internaziunala: la claustra benedictina Son Jon a Müstair (1983) e la Viafier retica (VR) en la cuntrada Alvra/Bernina (2008). En quest connex stat la claustra Son Jon a Müstair cun ses effectiv unic da frescos dal temp carolingic per numerus edificis sacralis medievalis en il Grischun che han effectivs da frescos d'auta qualitat. Sco spartavias da colliaziuns da via impurtantas fa la claustra però er la punt a construcziuns d'infrastructura impurtantas da l'ultim passà sco per exempel sur il San Bernardin (Giulio Pocobelli e Richard La Nicca) u sur il Spleia (Carlo Denegani), ma er al traject da la Viafier retica.

Cultura da la Viafier retica

La colliaziun unica anc oz intacta da la lingia da viafier, da las construcziuns d'infrastructura respectivas, dal material rullant avant maun dapi il temp da fundaziun e las documentaziuns, las archivalias ed ils objects correspondentes or dal mintgadi da viafier istoric (Museum da viafier Alvra) fa che la VR è unica sin plaun internaziunal e ch'ella è cultura da viafier per propi ch'i dat en questa furma mo en il chantun Grischun. En la cultura da la Viafier retica na sa mussa betg mo l'ovra magistrala da la tecnica da construcziun en quai che riguarda il trassé, mabain ina istorgia dal traffic, da la cultura e da l'economia da tut il chantun.

Las perditgas istoricas materialas sco er immaterialas da quest patrimoni cultural extraordinari dovran in'elavuraziun sistematica e cumplessiva sco er ina intermediaziun moderna ed orientada a las gruppas en mira. Actualmain s'occupa ina gruppada lavura che consista da represchentants da la VR, da l'Uffizi d'energia e da traffic, da l'Uffizi da cultura sco er da l'Uffizi per economia e turissem cun l'elavuraziun d'in document da strategia correspondent.

Collià stretgamain cun la tematica da la cultura da viafier è la cultura architectonica dal Grischun enturn l'onn 1900. Uschia deriva l'edifizis administrativ da la VR a Cuira da Nicolaus Hartmann, in represchentant da l'uschenumnà "stil indigen grischun". Ulteriurs represchentants impurtants da quest temp èn per exempel ils architects Otto Schäfer e Martin Risch (Banca chantunala grischuna al Postplatz a Cuira).

Il cumenzament dal 20. tschientaner è però er vegnids erigids edifizis remartgabels da la moderna classica, per exempel a Tavau da Rudolf Gabarel. A Cuira èn vegnids construids edifizis impurtants da la moderna suenter la guerra, uschia l'anterior Seminari da magisters dad Andres Liesch u la chasa da scola Montalin da Richard Brosi, ma er il convict da la Scuola chantunala grischuna dad Otto Glaus, Ruedi Lienhard e Sep Marti sco er la baselgia da la Sontga Crusch da Walter M. Förderer. Cun il pionier da punts Robert Maillart (Punt da Salgina tranter Schiers e Schuders) e Christian Menn (punt storta da Tumein e Punt Sunniberg, sper Claustra) è l'architectura d'inschigners cumpetitiva er sin nivel internaziunal.

Sut l'aspect da questa cuntrada culturala construida è il chantun Grischun sa sviluppa ils ultims 30 onns ad ina regiun d'impurtanza naziunala ed internaziunala da l'architectura contemporana ed è uschia stà la tgina da protagonistas e protagonistas da renum da questa corporaziun. Ils exempels tanschan da la Terma da Val S. Pieder da Peter Zumthor (Premi Pritzker 2009) fin ad edifizis ed ovras da Gion A. Caminada, Valerio Olgiati, Raphael Zuber e da punts da l'inschigner Jürg Conzett. Pervia da la significaziun istoric-culturala, da l'impurtanza dals singuls

edifizis da l'ultim temp e da temps gia daditg passads sco er pervia da lur constructurs, architects ed inschigners vegnan realisadas publicaziuns da cudeschs, exposiziuns u referats.

Facit

Il chantun sustegna il mantegniment e la perscrutaziun dal patrimoni cultural sco er la lavur culturala e l'intermediaziun da cultura en las differentas spartas e regiuns. El promova l'existent ed il cumprovà, ma er il svilup da chaussas novas. Las mirveglias artisticas, savens colliadas cun novas pussaivladads medialas, mainan a furmas d'expressiun che prorumpen ils cunfins usitads tranter las singulas spartas e che laschan nascher uschia projects interdisciplinars.

4. Instruments da promoziun

Per pajar contribuziuns finanzialas da sustegn stattan a disposiziun al chantun tant meds finanzials or dal fond da la lottaria naziunala sco er daners or da las finanzas publicas ordinarias.

4.1 Contribuziuns unicas or dals meds finanzials da la lottaria naziunala

Tenor l'art. 2 al. 1 dal Reglament per pajar contribuziuns or da la finanziaziun speziala "lottaria naziunala" (Reglament davart la lottaria naziunala, RLN; DG 710.600) dastgan quests meds finanzials vegnir duvrads exclusivamain per intents d'utilitad publica e da beneficenza.

En il sector da la promoziun da la cultura vala quai per:

- projects culturals (contribuziuns da produenziun unicas);
- concurrenzas per promover la lavur culturala professiunala (contribuziuns ad ovras);
- projects dal sector "scola & cultura";
- stipendis d'atelier;
- premis (premi da cultura, premis da promoziun e premis da reconuschientscha);
- contribuziuns annualas ad instituziuns culturals ("conclus collectiv lottaria naziunala" per programs annuals).

Exclusa è l'utilisaziun da meds finanzials per ademplir obligaziuns da dretg public. Per quest intent stattan a disposiziun meds or da las finanzas publicas ordinarias, che ston vegnir permess mintga onn dal Cussegl grond en la debatta davart il preventiv.

4.1.1 Projects culturals (contribuziuns da produenziun unicas)

En il sector cultural d'amateurs e da la lavur culturala professiunala sustegnan las contribuziuns a projects – cun ina contribuziun finanziala unica – projects terminads en las differentas spartas culturals, en las differentas linguas ed en las differentas regiuns. Ils projects ston avair ina relaziun commensurada cun il chantun Grischun ed esser accessibels publicamain. Plinavant na dastga il project respectiv betg avair principalmain ina finamira da rendita.

Cun l'entrada en vigur da la LPC l'onn 1998 èn vegnidas garantidas contribuziuns da tut en tut circa 2,8 milliuns francs a 444 projects; l'onn 2018 èn quai stads circa 7 milliuns francs, perquai ch'i èn vegnidas inoltradas adina dapli dumondas.

4.1.2 Concorrenza per promover la lavur culturala professiunala (contribuziuns ad ovras)

Dapi il 1. da schaner 1998, cun l'entrada en vigur da l'emprima LPC, vegnan publicgadas mintga onn concorrenzas per promover la lavur culturala professiunala. Da l'onn 1998 fin l'onn 2007 è vegnida publicgada ina concurrenza per onn. Als singuls projects è vegnida garantida ina contribuziun da maximalmain 20 000 francs. Cun il conclus da la Regenza dals 27 da settember 2007 (prot. nr. 1143) è vegnida approvada ina fasa da pilot da 3 onns per lantschar ina "concorrenza per promover la lavur culturala professiunala (projects pitschens)" ed uschia è vegnida stgaffida – per ils onns 2008 fin 2010 – ina concurrenza supplementara ultra da la "concorrenza per promover la lavur culturala professiunala (projects gronds)" existenta. Tras quai han pudì vegnir promovids projects pli pitschens cun maximalmain 10 000 francs. Cun il conclus da la Regenza dals 23 da november 2010 (prot. nr. 1082) ha la Regenza decidì che la "concorrenza per promover la lavur culturala professiunala (projects pitschens)" duaja restar e duaja cuntinuar a partir da l'onn 2011 ultra da la "concorrenza per promover la lavur culturala professiunala (projects gronds)".

Il dretg da sa participar a la concurrenza han artistas ed artists professiunals che han lur domicil dapi almain 2 onns en il chantun Grischun u ch'èn colliads stretgamain cun il chantun Grischun u cun la cultura grischuna. Artistas ed artists, dals quals ils projects correspundan als criteris d'admissiun, duain – cun agid da contribuziuns ad ovras u cun agid da stipendis libers – survegnir la pussaivladad da sa deditgar ad in'activitad creativa independentamain dal squitsch finanziel e professiunal. La finamira è pia quella da pussibilitar il svilup tematic da projects culturals. Las inoltraziuns vegnan examinadas da la Cumissiun da concurrenza. Quella consista da personas spezializadas da differents secturs culturals, che derivan da tut las trais regions linguisticas dal chantun.

L'onn 1998 è vegnids concedids tut en tut 130 000 francs a 13 projects, l'onn 2003 è quai stads 200 000 francs a 10 projects, l'onn 2008 contribuziuns da 300 000 francs a 20 projects e l'onn 2018 è medemamain vegnids sustegnids 20 projects cun tut en tut 300 000 francs.

4.1.3 Scola e cultura

Ultra da la promoziun da la lavur culturala ed ultra dal mantegniment dal patrimoni cultural duain uschè bleras personas sco pussaivel survegnir in access a la cultura. En quest connex gioga il princip da l'intermediaziun da la cultura ina rolla essenziala. Uschia sustegna il chantun Grischun er projects d'intermediar cultura da tut las spartas en scola ed ordaifer la scola.

L'onn 2013 è vegnì introduci – entaifer la promoziun chantunala da la cultura – l'instrument da promoziun "scola e cultura". Ad uffants e giuvenils da scolas grischunas duai quel pussibilitar – cun ina contribuziun finanziala dal chantun – in access multifar a la cultura, saja quai en furma da l'utilisaziun da purschidas culturalas existentas u en furma da l'elavuraziun d'agens projects culturalas. Uschia emprendan las scolaras ed ils scolars ensemen cun instituziuns u cun artistas ed artists da sa confruntar cun ovras, cun producziuns u cun tecnicas da lavurar. L'invista da las pli differentas modas da pensar e da lavurar artisticamain amplifitgescha en moda persistente las cumpetenzas d'uffants e da giuvenils e promova l'intermediaziun da la savida davart connexs culturalas.

Concretamain sa participescha il chantun als custs per visitas da museums, per lavuratori, per purschidas d'intermediaziun e.u.v. e paga contribuziuns a l'elavuraziun d'agens projects culturalas (p.ex. emnas da project). Mintga 2 fin 3 onns vegn ultra da quai publicada ina concorrenza, a la quala las scolas dal chantun vegnan envidadas d'inoltrar projects culturalas ch'ellas han realisà. En il rom da "scola e cultura" han las scolas grischunas dals suandants stgalims il dretg da dumandar contribuziuns: scolina, 1. fin 9. classa, gimnasis inferiurs, scolas privatas (per partiziuns dal temp da scola obligatoric).

Durant l'onn da partenza 2013 èn vegnidas pajadas ora contribuziuns da circa 15 000 francs, l'onn 2016 da circa 55 000 francs e l'onn 2018 da circa 115 000 francs.

4.1.4 Stipendis d'atelier

La fin da l'onn 1999 ha avert l'uniun Lavuratori da litografia e da gravura in lavuratori cun atelier d'abitar en il chastè da Haldenstein. Questas localitads ha il chantun pudì porscher er ad artistas ed artists d'ordaifer il Grischun. En cooperaziun cun instituziuns culturalas a l'exteriur èn vegnids pussibilitads – en il rom da barats culturalas – er segiurns d'atelier per artistas ed artists grischuns en las destinaziuns partenarias Berlin, Potsdam e Canberra. L'admissiun cumpigliava l'utilisaziun da las localitads da quests lieus ed ina contribuziun finanziala als custs da viver. Il project concernent il barat cultural è vegnì terminà l'onn 2012 pervia da las cundiziuns generalas midadas en las differentas citads.

Per artistas ed artists grischuns prenda il chantun dapi l'onn 2013 en locaziun in atelier d'abitar a Vienna sco er da nov – per ina fasa da pilot che dura da l'onn 2019 fin l'onn 2021 – supplementarmain la pussaivladad da far in segiurn en in atelier d'abitar a Roma. Quest atelier d'abitar stat a disposiziun alternantamain als chantuns Son Gagl e Grischun ed al Principadi da Liechtenstein. Il locatari principal è il chantun Son Gagl.

Ad artistas ed artists grischuns metta il chantun Grischun a disposiziun gratuitamain las localitads a Vienna ed a Roma e paga in supplement mensil da 2000 francs per ils custs da viver. Il segiurn dura per regla mintgamai 5 mais (Vienna) resp. 6 mais (Roma). Ils custs importan per onn circa 48 000 francs (Vienna) resp. 24 000 francs (Roma).

"visarte.graubünden", ina grupp da "visarte federaziun professiunala art visual svizra", porscha dapi l'onn 1998 ad artistas ed artists grischuns ina piazza d'atelier a Paris. Il chantun Grischun paga qua ina contribuziun als custs da viver da las stipendiatas e dals stipendiats. Ils ultims onns han questas contribuziuns importà mintga onn circa 24 000 francs.

4.1.5 Premis

Durant ils ultims decennis ha la concessiun dals premis da cultura, da reconuschientscha e da promoziun survegnì in grond resun public en il Grischun. Ultra da la cumponenta finanziaria è il fatg da survegnir in premi correspondent collià er cun ina stima publica da las artistas e dals artists tschernids. Il Premi grischun da cultura è vegnì surdà per l'emprima giada l'onn 1969.

Sin proposta da la Cumissiun chantunala da cultura surdat la Regenza dal chantun Grischun mintga onn premis ad artistas ed artists da las differentas spartas descrittas en la LPC. Per prestaziuns culturalas extraordinarias po vegnir surdà il Premi grischun da cultura. El vala sco distincziun suprema dal chantun Grischun en il sector cultural. Cun ils premis da reconuschientscha vegnan undradas persunas che lavuran sin il champ cultural sco er artistas ed artists per lur lavur d'enfin qua. Cun ils premis da promoziun duain vegnir encuraschads cunzunt artistas ed artists pli giuvens da cuntinuar sin la via culturala ch'ellas ed els han tschernì. Las summas dals premis èn vegnidas auzadas l'onn 2010 ed èn dotadas sco suonda: premi grischun da cultura: 30 000 francs; premi da reconuschientscha: 20 000 francs e premi da promoziun: 20 000 francs. L'onn 1998 èn vegnids surdads premis da tut en tut 179 000 francs, l'onn 2018 èn quai stads 330 000 francs.

4.1.6 Contribuziuns als programs annuals d'instituziuns culturalas (conclus collectiv lottaria naziunala)

Tenor il conclus dal Cussegl grond dals 5 d'october 1973 vegnan – sin dumonda motivada d'instituziuns e d'organisaziuns culturalas – pajadas contribuziuns or dals meds finansials da la finanziaziun speziala "lottaria naziunala". Cun quest uschenumnà "conclus collectiv" vegnan pajadas contribuziuns unicas a programs annuals u ad activitads annualas per intents culturals.

Las dumondas ston vegnir inoltradas mintga onn da nov. L'onn 2018 han circa 15 instituziuns retschavì contribuziuns, tranter quellas la Societad istorica u l'Associaziun grischuna da chastels sco er 46 museums ed archiv cultural. L'atezza da las singulas contribuziuns importa tranter 1500 e 20 000 francs. Ils ultims 3 onns èn vegnidas concedidas contribuziuns en l'atezza da circa 420 000 francs, l'onn 1998 eran quai anc circa 250 000 francs.

4.2 Contribuziuns periodicas annualas or da meds publics generals

Tenor l'art. 12 LPC paga il chantun contribuziuns periodicas annualas or da meds publics generals a tschertas instituziuns culturalas d'importanza surregiunala. Per quest intent vegnan per regla fatgas curvegns da prestaziun. Las instituziuns èn federaziuns da tetg chantunalas u instituziuns privatas sco p.ex. l'Uniun chantunala da musica dal Grischun, l'Uniun chantunala da chant dal Grischun, l'Uniun grischuna per il teater popular, l'Uniun grischuna dals Gualsers, il icg, il Teater Cuir, la Filarmonia da chombra dal Grischun, Origen e.u.v. Questas contribuziuns èn s'augmentadas en il decurs dals ultims 20 onns da circa 2,2 milliuns francs l'onn 1998 a circa 6,2 milliuns francs l'onn 2018.

Per l'ina èn vegnidas auzadas pass per pass las contribuziuns a singulas instituziuns (p.ex. Teater Cuir, Filarmonia da chombra dal Grischun, icg), per l'autra èn vegnidas recepidas da nov differentas instituziuns (p.ex. Origen, Opera Viva, 35 museums regiunals ed archiv cultural). Cun paucas excepziuns èn er las contribuziuns a las scolas da chant e da musica s'augmentadas mintga onn. Las expensas han importà l'onn 1998 circa 1,1 milliuns francs, l'onn 2018 circa 2,7 milliuns francs.

Actualmain survegnan las suandantas instituziuns contribuziuns periodicas annualas or dals meds publics generals (guardar preventiv 2019):

Instituziuns cun contribuziuns periodicas (cun cunvegna da prestaziun)

Contribuziun a la fundaziun Perscrutaziun da la cultura grischuna	conto	
4250.363620		fr. 290 000.–
Institut per la perscrutaziun da la cultura grischuna (icg), Cuira		
Contribuziun a l'Uniun grischuna dals Guaisers	conto 4250.363621	fr. 155 000.–
Uniun grischuna dals Guaisers, Tavau		
Contribuziun da gestiun a la Societad retorumantscha	conto 4250.363623	fr. 125 000.–
Societad Retorumantscha / Institut Dicziunari Rumantsch Grischun (DRG), Cuira		
Contribuziuns ad instituziuns culturalas regionalas	conto 4250.363636	fr. 600 000.–
<ul style="list-style-type: none"> - Archiv Cultural Engiadina Bassa, Strada - Archiv culturel d'Engiadin'Ota, Samedan - Archivio a Marca, Mesauc - Museum da viafier Alvra, Bravuogn - Museum da minieras dal Grischun Schmelzboden, Tavau - La Chasa melna, Flem - Biblioteca da documentaziun Tavau - Fondazione Ente Museo Poschiavino, Poschiavo - Fundaziun da fotografias dal Grischun, Cuira - Fundaziun da cultura Lumnezia, Lumbrein - Museum local Tavau - Museum regional ed archiv cultural Rosengarten Grüşch - Museum regional Nutli Hüschi, Claustra - Museum regional Valragn, Spleia - Museum regional ed archiv cultural Arosa–Scanvetg - Museum Kirchner Tavau - Museum claustral Mustér - Museum da la claustra Müstair - Archiv cultural Panaduz - Archiv cultural Cazas - Fundaziun istorica militar dal chantun Grischun, Cuira - Museo d'Arte Casa Console, Poschiavo - Museo Moesano, San Vittore - Museum Alpin Puntraschigna - Museum Chasa Jaura, Valchava - Museum Chesa Planta, Samedan - Museum Cuort Ligia Grischa, Trun - Museum d'Engiadina Bassa, Scuol - Museum Engiadinais, San Murezzan - Museum regional Surselva, Glion - Museum Stamparia Strada - Chasa Nietzsche, Segl - Museum Segantini, San Murezzan - Società Culturale di Bregaglia, Stampa - Museum da vallada Tgea da Schons, Ziràn 		
Contribuziuns ad orchesters	conto 4250.363640	fr. 500 000.–
<ul style="list-style-type: none"> - Ensemble le phénix, Flem - Ensemble ö!, Cuira - Filarmonia da chombra dal Grischun, Cuira 		
Contribuziuns a diversas instituziuns e federaziuns da tetg	conto 4250.363641	fr. 220 000.–
<ul style="list-style-type: none"> - Fundaziun Nairs, Scuol - Teater giuven grischun, Cuira - Museums grischuns (MGR), Tusaun - Opera Viva Sursaissa - Postremise Cuira 		

Contribuziun al Teater Cuir	conto 4250.363642	fr. 400 000.–
Teater Cuir		
Contribuziun ad Origen	conto 4250.363643	fr. 250 000.–
Origen, Riom		
Contribuziun a la Biblioteca da la citad da Cuir	conto 4250.363645	fr. 193 000.–
Biblioteca da la citad da Cuir		
Contribuziun a l'Archiv grischun per la cultura da las dunnas	conto	
4250.363646	fr. 64 000.–	
Archiv grischun per la cultura da las dunnas, Cuir		

Instituziuns cun contribuziuns periodicas (senza cunvegna da prestaziun)

Contribuziun a la Pro Rätia	conto 4250.363622	fr. 20 000.–
Pro Rätia, Favugn		
Contribuziuns a diversas instituziuns e federaziuns da tetg	conto 4250.363641	fr. 180 000.–
<ul style="list-style-type: none"> - Uniun grischuna da jodladers, Tavau - Uniun chantunala da chant dal Grischun, Malans - Uniun grischuna per il teater popular, Cuir - Cinema Sil Plaz, Glion - Uniun chantunala da musica dal Grischun, Cuir - Kino Rätia, Tusaun - Uniun Lavuratori da litografia e da gravura Haldenstein 	<ul style="list-style-type: none"> - Kulturschuppen Claustra - La Vouta, Lavin - Laudinella, San Murezzan - Rosengarten Grüşch - Associaziun svizra da la musica populara, Schiers - Associaziun da las scolas da chant e da musica dal Grischun, Tusaun - Visarte Grischun, Cuir 	
Contribuziun a la fundaziun Collecziun grischuna d'art per l'acquist d'objects da la collecziun	conto 4250.363644	fr. 215 000.–
Fundaziun Collecziun grischuna d'art, Cuir		
Contribuziun a las bibliotecas dal Grischun	conto 4250.363647	fr. 40 000.–
Contribuziun a lesen.gr (Giuventetgna e medias Grischun), Vaz Sut		

5. Surdada da contribuziuns: svilup e stadi actual

In sguard sin la cuntrada culturala dal chantun Grischun e las experientschas dapi l'entrada en vigur da la LPC l'on 1998 mussan ch'ils instruments da la promoziun da la cultura èn sa cumprovads. Durant ils ultims 20 onns èsi capità bler tant en il sectur cultural d'amateurs sco er en il sectur cultural professional dal Grischun. Artistas ed artists giuvens da las differentas spartas culturalas e da las differentas regiuns èn sa sviluppads, instituziuns ed activitads culturalas existentas èn vegnidas amplifitgadas u fundadas da nov, numerus festivals èn naschids.

Ultra da la chapitala Cuir cun ils trais museums chantunals, cun il Teater Cuir e cun numerusas ulteriuras instituziuns culturalas sco er cun numerus purschiders da cultura, furman en il chantun Grischun las singulas vischnancas e regiuns lieus culturals independents, nua che la tgira e l'intermediaziun dal patrimoni cultural sco er ina confruntaziun animada ed in ulterior

svilup vivì da las tradiziuns han ina gronda impurtanza. En quests lieus sa basan numerusas purschidas sin in sistem da lavur voluntara resp. d'uffizi d'onur che funcziuna extraordinariamain bain ed en il qual cunzunt las uniuns al lieu surpiglian ina rolla centrala.

6. Svilup da la promoziun tras contribuziuns, en cifras

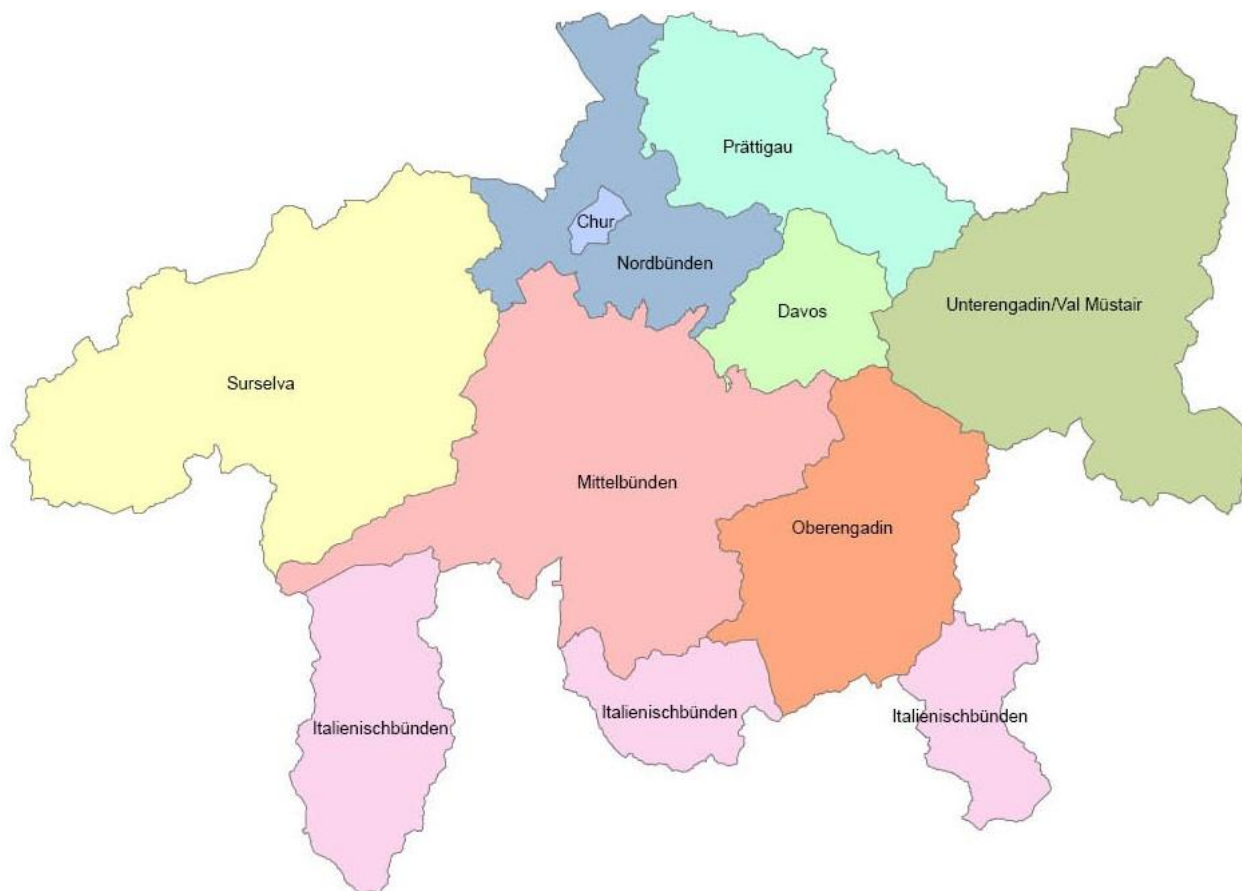
Suenter avair acceptà l'incumbensa dal deputà Bruno Claus concernent la revisiun totala LPC durant la sessiun da december 2013, ha il DECA resp. l'Uffizi da cultura ch'è responsabel en chausa, puspè reprimì las lavurs il cumenzament da l'onn 2014. L'emprim è vegnida fatga in'analisa detagliada dal svilup dals secturs e dals instruments da promoziun existents. En questa analisa da la situaziun è vegnì mussà il svilup da la promoziun da la cultura dal chantun sin la basa da tscherts onns da retratga. Il focus da la retschertga è vegnì mess sin ils suandants criteris:

basa da decisiun (disposiziun dal departament u conclus da la Regenza)

- sparta
- autezza da la contribuziun
- regiun

Cun endrizzar ina banca da datas per registrar las dumondas da contribuziun l'onn 2008 è vegnidas definidas nov regiuns culturalas. La citad da Cuir sco chapitala chantunala è vegnida definida sco atgna regiun, las trais vals talianas Bregaglia, Val Mesauc/Calanca e Puschlav è vegnidas resumadas a la regiun Grischun talian. Questas nov regiuns culturalas n'han nagin connex cun las indesch regiuns politicas dal chantun.

Regiuns culturalas

© 2014, Uffizi da cultura

En il rom da la revisiun totala da la LPC è vegnida preschentada – en la missiva da la Regenza al Cussegl grond (carnet nr. 10/2016–2017) – ina resumaziun dals resultats ils pli impurtants da l'analisi da la situaziun ch'è vegnida elavurada. Per quest intent èn vegnidas examinadas las disposiziuns dal departament ed ils conclus da la Regenza pertutgant ils projects sustegnids cun daners da la lottaria naziunala, e las datas èn vegnidas registradas sin glistas. Sin ordinaziun dal DECA ch'era responsabel en chausa, èn vegnidas registradas las datas per l'onn 1998 (entrada en vigur da l'emprima LPC) ed en intervals da 5 onns, las datas per ils onns 2003 e 2008, sco er las datas per ils onns 2011, 2012 e 2013. En connex cun l'elavuraziun dal Concept per promover la cultura èn vegnidas elavuradas e preschentadas las indicaziuns dals onns suandants 2014 fin 2018.

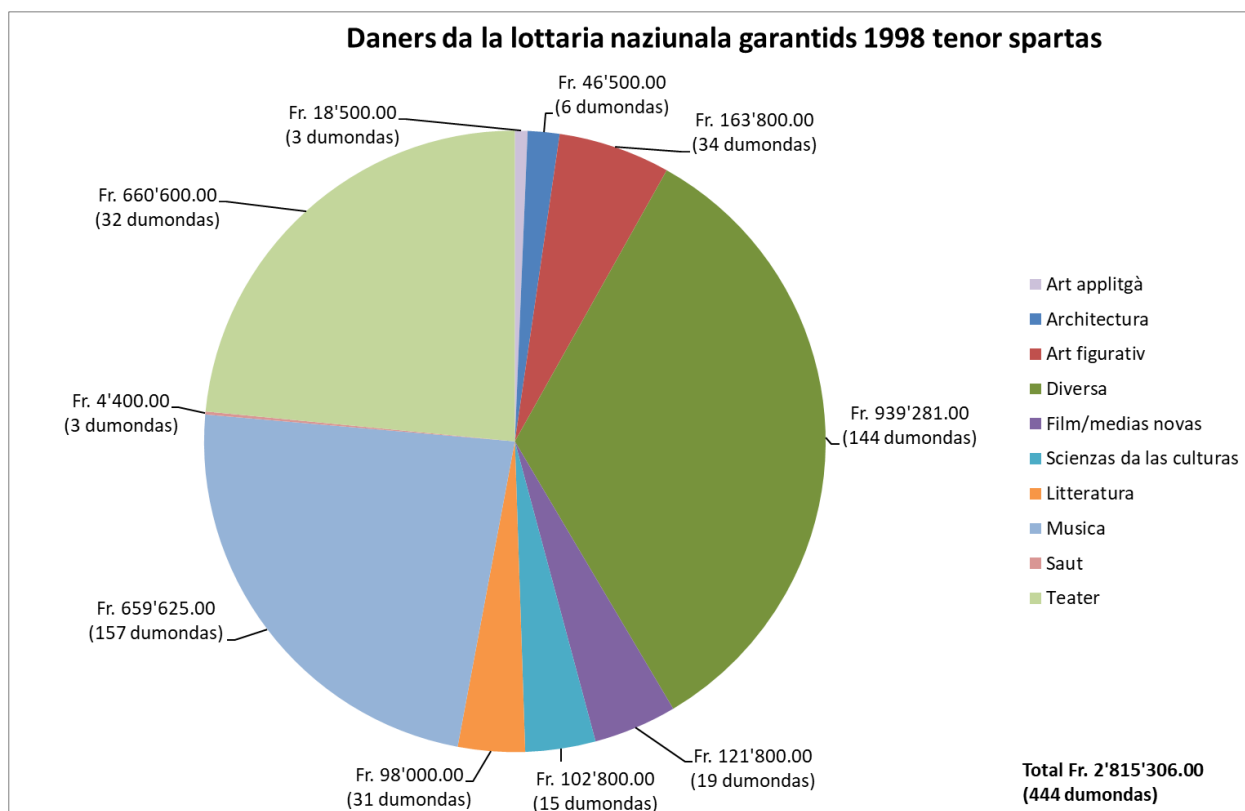
Il material statistic ch'è vegnì retratg da questa analisi da la situaziun, è vast e po vegnir consultà sin la pagina d'internet www.kfg.gr.ch sut il register "Concept per promover la cultura".

Ordinads lien èn:

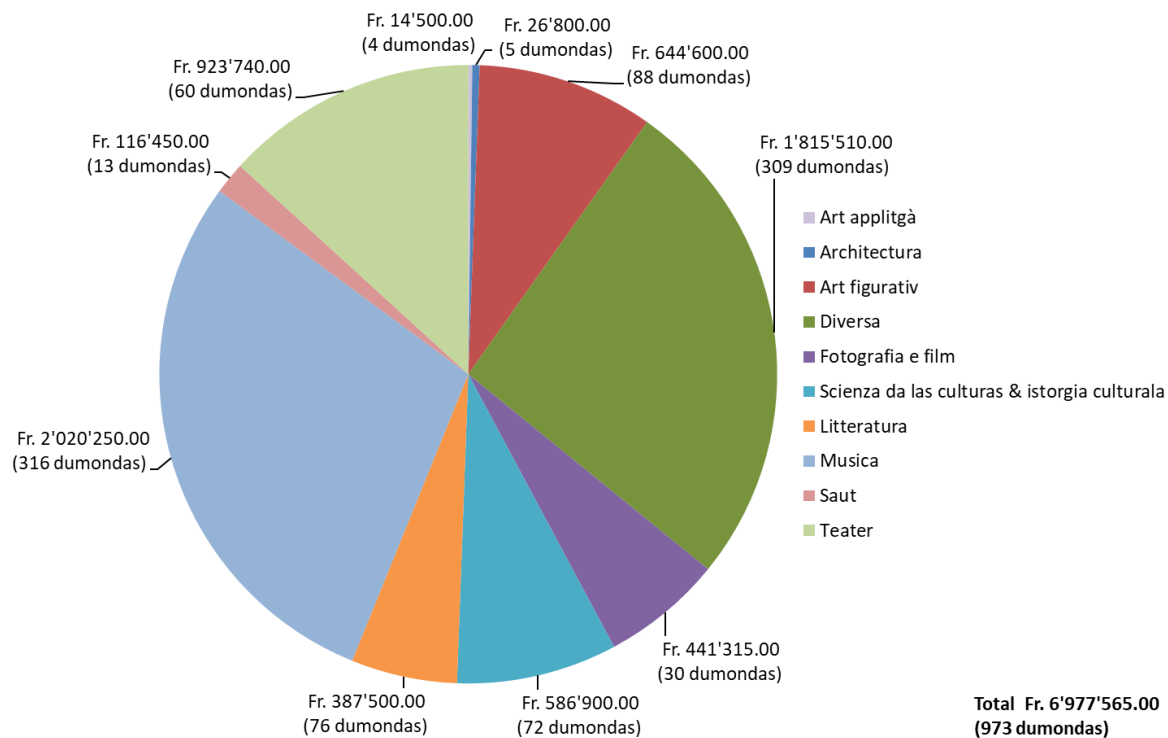
- contribuziuns a projects or da meds da la lottaria naziunala dals onns 1998, 2003, 2008, 2011-2018 (ordinadas tenor: spartas, regiuns);
- persunas premiadas: 1969–2019;
- contribuziuns ad ovras (concurrènza per promover la lavur culturala professiunala): 1998–2019 ed
- ateliers a Berlin Treptow, a Berlin Potsdam, a Canberra, a Vienna ed a Roma: 1999–2020.

En l'aggiunta 1 da questa missiva vegnan ils resultats ils pli impurtants da l'analisa da la situaziun preschentads en ina grafica.

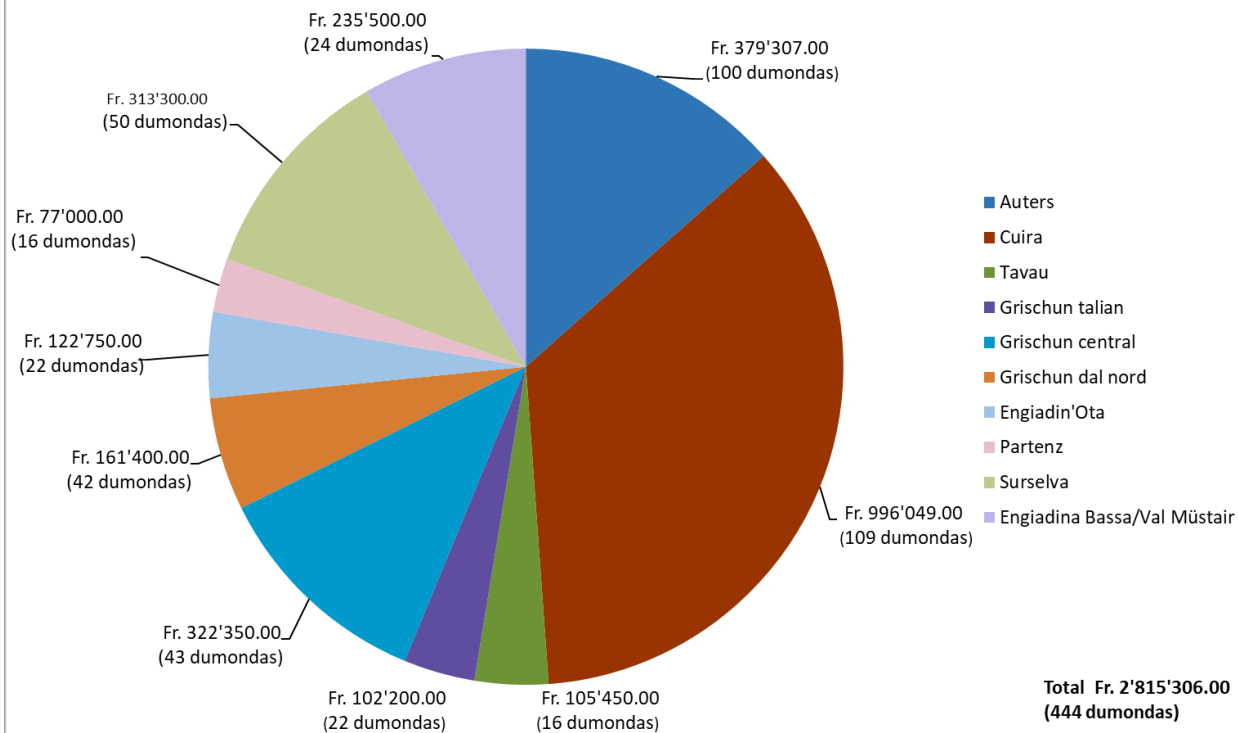
En quai che suonda vegnan preschentadas per ils onns 1998 e 2018 las garantias or da meds da la lottaria naziunala tenor spartas e tenor regiuns:

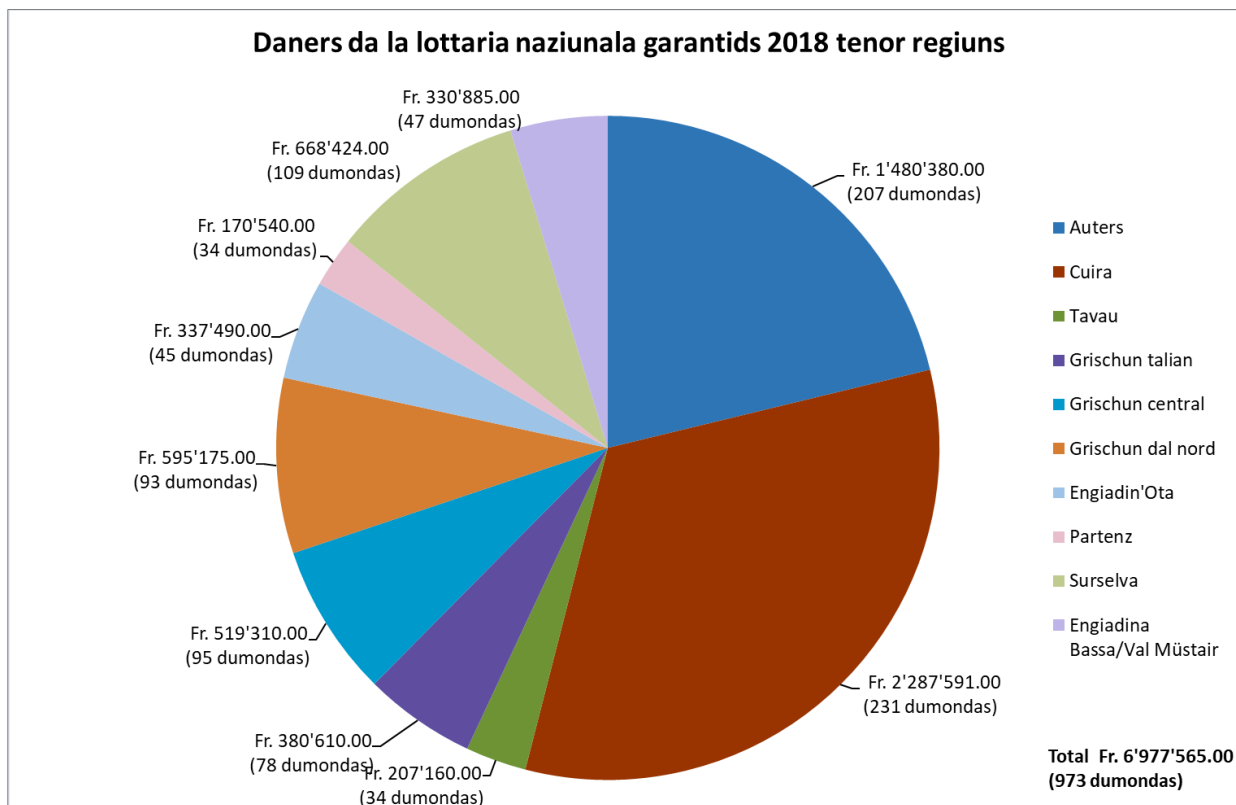

Daners da la lottaria naziunala garantids 2018 tenor spartas

Daners da la lottaria naziunala garantids 1998 tenor regiuns

In sguard sin las graficas precedentas mussa ch'in grond dumber da projects da las differentas spartas en l'entir chantun è vegnì realisà dapi l'entrada en vigur da la LPC l'onn 1998. Uschia èn s'augmentads cuntinuadamain tant il dumber da las dumondas ch'èn vegnidas resguardadas sco er l'autezza dals meds da promoziun.

L'onn 1998 è vegnida garantida ina contribuziun da tut en tut 2,81 milliuns francs per 444 projects, l'onn 2008 èn quai stads gia 3,99 milliuns francs per 572 projects. L'onn 2013 èn vegnidas garantidas contribuziuns en l'autezza da 6,45 milliuns francs (747 projects), l'onn 2017 da 6,5 milliuns francs per 880 projects. L'onn 2018 importava la summa dals meds da promoziun 6,97 milliuns francs per 973 projects.

Las garantias per contribuziuns a projects or da meds da la lottaria naziunala èn pia pli che sa dublegiadas da l'onn 1998 (2,81 milliuns francs) a l'onn 2013 (6,45 milliuns francs). Quai è cunzunt d'attribuir al fatg ch'igl ha dà in cler augment da dumondas da contribuziun en il decurs da quels onns. Il motiv persunter è stada ina professionalisaziun en la realisaziun da projects culturals sco er in augment da la lavur culturala en il sector cultural d'amateurs. Ultra da quai è s'augmentada fermamain er la purschida d'occurrenz culturalas durant ils ultims onns.

6.1 Contribuziuns periodicas or da meds publics generals

Dapi l'onn 1998 èn las contribuziuns or da meds publics generals adina puspè vegnidas augmentadas. Durant la sessiun da december 2013 ha il Cussegl grond concludì d'augmentar il preventiv da cultura per 500 000 francs. Uschia è el s'exprimi cleramain a favur d'in rinforzament da la lavur culturala professiunala en il chantun. Las suandantas instituziuns èn vegnidas favurizadas: il Teater Cuira, la Filarmonia da chombra dal Grischun, l'Archiv grischun per la cultura da las dunnas, la Fundaziun Nairs, Origen e l'Opera Viva Sursaissa.

Durant la sessiun da december 2017 – en il rom da la revisiun totala da la LPC – ha il Cussegl grond augmentà per l'onn 2018 ils meds finansials dal preventiv per tut en tut 880 000 francs. Sa basond sin la LPC ch'è entrada en vigur il 1. da schaner 2018, ha el concedì sut il titel "Contribuziuns ad instituziuns culturalas regiunalas" per l'emprima giada in credit da 600 000 francs. Uschia paja il chantun contribuziuns ad instituziuns culturalas regiunalas, en spezial a museums, a posts per la promoziun da la cultura ed ad archivs culturals regiunals. En las indesch regions politicas vegnan sustegnids tut en tut 35 museums ed archivs culturals regiunals cun ina contribuziun. Per quest intent èn vegnidas fatgas convegnas da prestaziun d'ina durada da 4 onns.

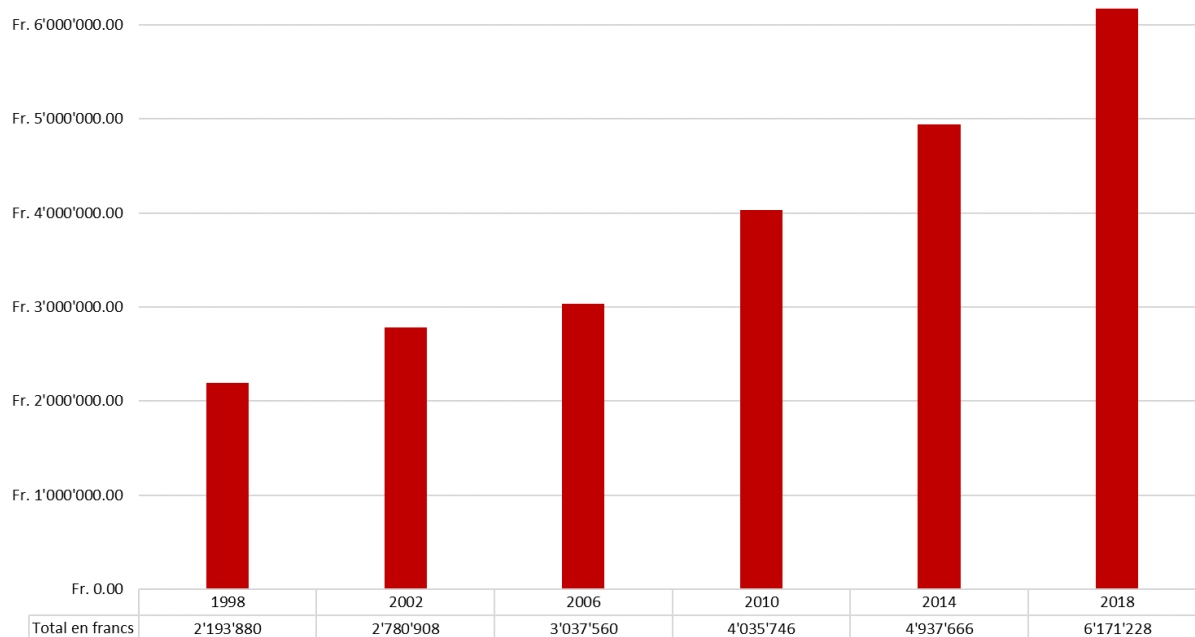
Supplementarmain èn vegnids auzads ils suandants meds finansials dal preventiv: contribuziuns ad instituziuns ed a federaziuns da tetg (+ 190 000 francs; da nov 400 000 francs), contribuziuns ad orchesters (+ 40 000 francs, Filarmonia da chombra dal Grischun; da nov 448 000 francs) e contribuziun a la Fundaziun Origen (+ 50 000 francs; da nov 250 000 francs).

Las expensas or da meds publics generals han importà l'onn 1998 circa 2,2 milliuns francs, l'onn 2002 circa 2,8 milliuns francs, l'onn 2006 circa 3 milliuns francs, l'onn 2010 circa 4 milliuns francs, l'onn 2014 circa 4,9 milliuns francs e l'onn 2018 circa 6,1 milliuns francs.

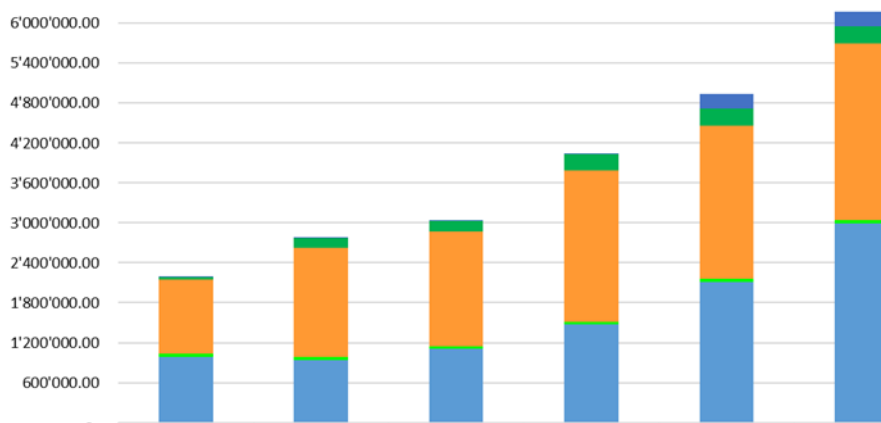
La pli gronda part da las contribuziuns periodicas or da meds finansials ordinaris va a las scolas da chant e da musica. L'onn 1998 han las contribuziuns a las scolas da chant e da musica importà var 1,1 milliuns francs, l'onn 2002 var 1,6 milliuns francs, l'onn 2010 var 2,3 milliuns francs e l'onn 2018 var 2,7 milliuns francs.

Per incassar las contribuziuns or da meds finansials ordinaris èsi vegnì recurrì als quints statals dal chantun Grischun dals onns 1998, 2002, 2006, 2010, 2014 e 2018. Durant ils onns che questas contribuziuns èn vegnidas retratgas, sa laschan constatar augments signifitgants.

**Survista da las contribuziuns periodicas or da meds publics generals
1998, 2002, 2006, 2010, 2014, 2018**

**Survista da las contribuziuns periodicas or da meds publics generals, detagls:
1998, 2002, 2006, 2010, 2014, 2018**

	1998	2002	2006	2010	2014	2018
Total en francs	2'193'880.00	2'780'908.00	3'037'560.00	4'035'746.00	4'937'666.00	6'171'228.00
■ Contribuziun a la Fundaziun "Collecziun grischuna d'art"	5'000.00	5'000.00	5'000.00	5'000.00	215'000.00	215'000.00
■ Contribuziuns per acquiziuns da medias per las bibliotecas	43'714.00	149'968.00	159'990.00	246'990.00	264'990.00	254'020.00
■ Contribuziun a scolas da chant e da musica	1'114'966.00	1'645'940.00	1'727'570.00	2'271'756.00	2'300'676.00	2'665'208.00
■ Contribuziun a las bibliotecas dal Grischun	50'000.00	40'000.00	40'000.00	40'000.00	40'000.00	40'000.00
■ Instituziuns cun contribuziuns periodicas annualas	980'200.00	940'000.00	1'105'000.00	1'472'000.00	2'117'000.00	2'997'000.00

7. Facit

Dapi l'entrada en vigur da la LPC l'onn 1998 èn sa midadas la chapientscha da la cultura sco er la purschida culturala en il chantun. Las instituziuns e las uniuns èn s'establidas u han cuntanschì in nov status, las spartas èn sa svilupadas vinavant e las artistas ed ils artists emprovan da cuntanscher in entretschament pli stretg tranter sai. Ultra da quai han temas sco la participaziun culturala, l'interdisciplinaritad u l'intermediaziun da cultura obtegnì oz ina impurtanza pli e pli gronda. Tar las artistas ed ils artists constateschan ins ultra da quai in augment da la professionalisaziun. Tut quests svilups derivan la finala da l'engaschament d'instituziuns culturalas, da gruppas d'interess sco er da singulas persunas che han persequità e realisà ideas e finamiras a favur da lur projects culturals. Anc adina sa basan numerus projects culturals sco er las purschidas che resultan da quels sin in sistem da lavur voluntara che funcziuna bain, ed en il qual tant uniuns sco er persunas singulas giogan ina rolla impurtanta, na cumparan però en nagina statistica da contribuziun.

Da l'onn 1998 fin oz èn ils meds finansials dal chantun a favur da projects culturals s'augmentads cuntinuadamain. Per la promoziun da projects è quai d'attribuir a l'augment quantitativ da las dumondas da contribuziun e – sco menziunà qua survant – er a la professionalisaziun da las acturas e dals acturs culturals. Er las contribuziuns periodicas annualas or da meds publics generals èn vegnidas auzadas essenzialmain durant questa perioda. Tras quai èn vegnidas stgaffidas meglras cundiziuns generalas per tshertas instituziuns en il chantun. Questas cundiziuns signifitgan in cuntinuitad pli gronda, cunzunt però dapli segirezza da planisaziun. Uschia han pudì vegnir stgaffidas plazzas da lavur e generadas pussaivladads da gudogn.

VII. Schanzas e sfidas da la promoziun da la cultura

Per ch'il chantun Grischun possia ademplir sias incumbensas en il sector da la promoziun da la cultura tenor l'incarica costituziunala e legala ed impunder correspudentamain ils meds finansials disponibels, dovri ina consideraziun cumplessiva tant da las cundiziuns generalas socialas sco er politicas per pudair deducir schanzas e sfidas che resultan qua tras.

La midada demografica, la globalisaziun, la digitalisaziun e l'individualisaziun pertutgan da medema maniera tut ils plauns statals. Ensemen cun l'aspect da l'urbanisaziun èn quests tschintg "megatrends" – sco ch'els èn vegnids numnads l'onn 2014 da la Confederaziun – vegnids preschentads sco strategicamain impurtants per la politica culturala svizra e silsunter vegnids integrads en la Missiva da cultura 2016–2020. Els duain vegnir integrads er en la proxima Missiva da cultura per ils onns 2021–2024. Nus ans muvain oz en in champ da tensiun tranter tradiziun ed innovaziun, tranter pretensiuns subjectivas e pretensiuns cuminaivlas e betg sco ultim er tranter ils fenomens d'ina societad multiculturala ed il mantegniment da l'atgna identitad culturala.

1. Diversitad culturala

Il svilup individual ed independent da las differentas valladas fin lunsch en il 20. tschientaner ha generà en il Grischun ina diversitad che sa manifestescha il pli fitg en il sector da las linguas. La trilinguitad è la noziun collectiva per ina diversitad anc pli gronda d'idioms e da dialects che vegnan percepids da las cuminanze linguisticas sco tratg caracteristic che furma l'identitad.

Umans che immigreschan d'auters territoris linguistics e culturals portan cun sai tradiziuns culturalas or da lur pajais da derivanza. La segunda generaziun, ch'è creschida si en noss chantun, dispona supplementarment d'experienceschas da la bilinguitad e da la cultura. La chapientscha tranter las differentas cuminanze culturalas e linguisticas daventa pli pretensiusa. Questas differentas cuminanze èn er in element impurtant da la diversitad culturala en noss chantun, perquai che l'inscunter da quests differents spazis d'experienceschas porscha er il potenzial per novs impuls culturals.

2. Svilup demografic

La fin da l'onn 2018 aveva il chantun Grischun 198 379 abitantas ed abitants permanents, 491 dapli che l'onn precedent. Cumpareglia cun l'onn 2017 ha il chantun pia pudì augmentar puspè mo levamain ses dumber d'abitantas e d'abitants. Cun 0,25 pertschient era la quota da

creschientscha minimalmain pli auta che l'onn precedent. La populaziun permanenta da la Svizra ha gì l'onn 2018 ina creschientscha da 0,7 pertschient cumpareglia cun l'onn 2017, danovamain pli pauc che l'onn precedent. La raschun principala per questa creschientscha relativamain modesta da la populaziun è – tant en Svizra sco er en il Grischun – la diminuziun da l'immigraziun. La fin da l'onn 2018 aveva il Grischun 36 982 abitantas ed abitants permanents cun dretg da burgais exclusivamain ester, 79 dapli che a la fin da l'onn 2017.

La part da personas estras importava pia 18,6 pertschient da tut la populaziun permanenta (Svizra: 25,1 pertschient). En il Grischun datti grondas differenzas regionalas en la cumposiziun da la populaziun estra. La gruppa la pli gronda furman – cun totalmain 9245 personas – anc adina las personas da naziunalitad portugaisa, suandadas da personas da naziunalitad tudestga (7396), taliana (6656), austriaca (1479) ed eritreana (739).

3. Midada da la societad

En il Grischun vivan umans cun differents interess, cun differentas ragischs culturalas e cun differentas derivanzas. Projects culturali multifars ans dattan ina invista d'auters munds da viver, ans preschantan novs puncts da vista e pretendan da nus autras modas da pensar. Quai rinforza nossa identitad en in mund che sa mida pli svelto che mai. La midada demografica, la globalisaziun, la digitalisaziun, l'individualisaziun u la societad cun bleras opziuns èn tendenzas socialas. Ellas influenzeschan – forsa main fitg che en territoris urbans – la vita e la lavur culturala en il Grischun.

La cultura po stgaffir il spazi necessari per reflectar davart nossa existenza e davart nossa convivenza. La cultura tegna ensemen ed en moviment nossa societad. La pretensiun da qualitad e d'ina participaziun uschè vasta sco pussaivel a la cultura è in princip da la promoziun da la cultura dal chantun Grischun. En quest connex vali da chattar in equiliber tranter la tgira da las tradiziuns e l'avertura envers novas furmas ed envers novas generaziuns.

4. Midada tecnologica

Il svilup rasant da la tecnologia da comunicaziun e d'infurmaziun ha consequenzas profundas per blers secturs da la cultura: per las praticas da la lavur culturala, ma er per la tgira e per l'intermediaziun da noss patrimoni cultural. Il progress tecnologic è accumpagnà d'ina midada structurala che porta schanzas e sfidas. Uschia daventa per exempel il diever cumpetent da las novas medias in factur pli e pli impurtant per l'integraziun en la societad ed uschia er per la participaziun a la vita culturala. Museums ed archivs culturali mettan per exempel lur

collecziuns e lur exponats en l'internet, u a l'intermediaziun da cultura sa porschan novas vias interactivas grazia a las medias digitalas. L'access a la cultura ed al patrimoni cultural survegn uschia in'extensiun ch'i n'ha anc mai dà.

L'Uffizi da cultura s'occupa dapi blers onns detagliadamain da la digitalisaziun. Uschia èn vegnidas introducidas en tut las partziuns applicaziuns spezializadas digitalas (administraziun da las dumondas e da las collecziuns sco er systems da documentaziun) che permettian da reproducir la gronda part dals process da lavur en moda digitala en quai che riguarda las incumbensas centralas. Cun meds finansials dal preventiv ordinari e sur ils puncts centralis da svilup dals program da la Regenza èn ultra da quai vegnids stgaffids servetschs digitalis per la populaziun. Da numnar èn qua per exempel la pagina d'internet "museums grischuns" u er la pagina d'internet davart la cultura da bajegiar en il Grischun. Per pudair garantir in'administraziun effizienta vegnan las collecziuns dal patrimoni cultural e natiral grischun, che vegnan tgiradas da las partziuns da l'Uffizi da cultura, integradas cuntinuadamain en systems d'infurmaziun digitalis. Parts impurtantas han ultra da quai pudì vegnir retrodigitalisadas e stattan a disposiziun a la publicitad en catalogs da collecziuns online sin las paginas d'internet da las partziuns da l'Uffizi da cultura. Sco exempels pon vegnir numnads qua ils catalogs online dal Museum retic, dal Museum da la natira dal Grischun e dal Museum d'art dal Grischun. Els porschan ina plivalur attractiva ed impurtanta, perquai ch'ils museums pon mintgamai preschentar mo pitschnas parts da lur vastas collecziuns en las exposiziuns permanentas e spezialas. En quest connex ston vegnir numnads er il catalog online ed il portal da medias audiovisualas da la Biblioteca chantunala sco er il sistem d'infurmaziun d'archiv da l'Archiv dal stadi. En connex cun l'adempliment da las incumbensas legalas da l'Uffizi da cultura vegnan acquistads cuntinuadamain ulteriurs cuntegns digitalis davart bains culturals grischuns, sco p.ex. infurmaziuns fundamentalas davart monuments architectonics ed archeologics en il chantun, che vegnan eruidas en il rom dal punct central da svilup "Inventarisaziun dals bains culturals" en il program da la Regenza 2017–2020. Sch'ins extendan il focus sin ils numerus archivs culturals e museums betg chantunals u sin ulteriuras instituziuns culturalas e linguisticas, constateschan ins che la digitalisaziun sa chatta sin differents stadis. Bain porschan questas instituziuns per part medemamain catalogs online da lur collecziuns, ma gist instituziuns pli pitschnas han savens in tshert retard en il sector da la digitalisaziun. In potenzial gist uschè grond è avant maun tar l'unificaziun da l'access als differents cuntegns ed a las differentas infurmaziuns.

5. Professionalisaziun da la lavur artistica e culturala

Dapi l'entrada en vigur da la LPC l'onn 1998 è la vita culturala en il chantun caracterisada d'ina ferma dinamica. Novas iniziativas èn naschidas, instituziuns existentas han extendì lur purschida e rinforzà lur profil ed er la scena libra è sa sviluppada vinavant ils ultims 20 onns. Plinavant influenzeschan er la professionalisaziun creschenta e las novas furmas da comunicaziun la lavur da las acturas e dals acturs culturals. Meglras raits da contact ed ina professionalitad pli gronda en secturs sco organisaziun, comunicaziun e fundraising s'expriman betg mo a maun dals projects artistics, mabain er a maun d'ina preschientscha territoriala pli ferma. Consequentamain è er la purschida d'occurrentas culturalas s'augmentada fermamain durant ils ultims onns en tut il chantun.

6. La cultura sco factur innovativ ed economic

Dapi l'onn 1998 è sa midadas la chapientscha da la cultura e la purschida culturala en il chantun; las instituziuns, las uniuns sco er las persunas che lavuran sin il champ cultural èn sa svilupadas vinavant. Temas sco participaziun culturala, interdisciplinaritad u intermediaziun da cultura han oz ina impurtanza pli gronda. Plinavant pon ins constatar che la professionalisaziun da las persunas che lavuran sin il champ cultural è s'augmentada cuntinuadamain. Uschia èn ils meds finansials dal chantun a favur da projects culturals s'augmentads cuntinuadamain ils ultims 20 onns, ed er las contribuziuns periodicas annualas or dals meds publics generals èn vegnidas auzadas. Per tschertas instituziuns en il chantun èn uschia vegnidas stgaffidas meglras cundiziuns generalas, quai che ha purtà dapli segirezza da planisaziun ad ellas. Qua tras èn resultadas plazzas da lavur e pussaivladads da gudogn.

Il turissem cultural daventa en general pli impurtant en ils conturns socials ed economics. La cultura porscha tranter auter er la basa per in turissem persistent e d'auta qualitat en noss chantun. Ina purschida culturala multifara da buna qualitat per differentas gruppas da la populaziun è buna d'augmentar la qualitat da viver ed uschia er l'attractivitat da noss chantun. Cun lur occurrentas e projects creeschan las acturas ed ils acturs culturals, las instituziuns culturalas privatas e publicas er in niz per l'economia publica. Da vart da la Scola auta turitgaisa per scienzas applitgadas (ZHAW), da la Gruppa da pescrutaziun per il turissem ed il svilup persistent Vargistagn sco er dal icg vegnan fatgas en il chantun stentas per promover il mantegniment ed il svilup da valurs culturalas e per meglierar la creaziun da valurs turisticas culturalas en las regiuns. La cultura augmenta betg sco ultim l'attractivitat dal lieu.

VIII. Potenzial d'agir en la promoziun chantunala da la cultura

En il rom da l'elavuraziun dal concept per promover la cultura èsi vegnì constatà ch'il potenzial en la promoziun chantunala da la cultura n'è betg anc vegnì exaurì dal tutfatg fin oz. Quai è vegnì exprimì cunzunt en ils lavuratori cun la gruppa accompagnanta ed en la gruppa da project.

Il potenzial d'agir resp. il basegn d'agir ch'è vegnì deducì da tal per la promoziun chantunala da la cultura sa lascha resumar cun ils suandants trais puncts centrals:

- en il **rinforzament da la participaziun** da differents circuls da la populaziun **a la cultura**;
- en il **rinforzament da la diversità linguistica e regiunala** sco er
- en il **rinforzament da las cundiziuns da produzioni** per la lavur culturala.

Plinavant è vegnida identifitgada l'importanza da la promoziun dal barat cultural entaifer las regiuns sco er dal metter a disposiziun infurmaziuns davart la lavur culturala e davart purschidas culturalas. In tema è er stà quel da sensibilisar las personas che prendan decisiuns en las vischnancas pli fitg per purschidas culturalas che contribueschan d'ina vart a la qualità da viver en il Grischun, da l'autra vart dentant er a la promoziun da l'economia locala. In potenzial d'agir è vegnì localisà er concernent il render accessibel e concernent l'intermediaziun dal patrimoni cultural. Ils documents ed ils resultats detagliads dals lavuratori èn cuntegnids en l'aggiunta 2 da questa missiva sco er sin la pagina d'internet www.kfg.gr.ch.

IX. Ils accents da promoziun per l'emprima perioda da 4 onns 2021–2024

En quai che suonda vegni mussà, tge che duai vegnir prendì en mira e vegnir realisà entaifer ils trais accents da promoziun definids durant l'emprima perioda da 4 onns. Las mesiras en ils trais accents da promoziun duain vegnir realisadas cun la participaziun da tut ils plauns politics resp. da tut las personas che prendan decisiuns politics. Per mintga accent da promoziun vegnan formulads il basegn d'agir, las finamiras e mesiras concretas.

1. Accent da promoziun I: Il chantun Grischun rinforza la participaziun da tut ils circuls da la populaziun a la cultura

La promoziun chantunala da la cultura sustegna las stentas da render accessibla la cultura a circuls da la populaziun uschè vasts sco pussaivel, cunzunt er als uffants ed als giuvenils, e

quai independentamain da l'origin, dal stadi da furmaziun u da la schlattaina. Ina participaziun activa a la cultura gida a furmar l'identitad, promova l'interess e l'abiltad d'exprimer critica, la creativtad e la cumpetenz sociala.

In basegn d'agir exista:

- tar l'access a la cultura ed a las purschidas culturalas per tut ils circuls da la populaziun, inclusiv la populaziun immigrada;
- tar l'intermediaziun da la cultura er ordaifer ils centers urbans;
- tar la furmaziun culturala dals uffants e dals giuvenils;
- tar la repartiziun da las incumbensas e tar la communicaziun da tut ils puncts da contact (instituziuns da furmaziun per scolaras e scolaras e per persunas d'instrucziun, posts da servetsch chantunals, organisaziuns culturalas e.u.v.);
- tar l'infurmaziun e tar la communicaziun davart activitads e purschidas culturalas ed artisticas en il chantun Grischun e
- tar l'integraziun e tar la sensibilisaziun da las vischnancas e da las regions per la promoziun da la participaziun a la cultura.

Plinavant vegnan deducidas las suandantas finamiras:

1.1 Finamira 1: Tut ils circuls da la populaziun en il chantun Grischun han access a purschidas ed ad activitads culturalas

Mesira 1

La promoziun chantunala da la cultura sustegna instituziuns culturalas, bibliotecas, scolas sco er persunas che lavuran sin il champ cultural, sch'i sa tracta:

- da realisar projects culturals cun uffants e cun giuvenils;
- d'emprender d'enconuscher cun uffants e cun giuvenils furmas multifaras da la lavur culturala;
- d'envidar persunas immigradas ad activitads culturalas ed al barat cultural;
- d'elavurar projects culturals che promovon la chapientscha vicendaivla per differentas furmas d'expressiun culturalas e che han damai in effect integrativ (p.ex. per persunas immigradas, per differentas generaziuns, per persunas cun impediments);
- da sviluppar purschidas per differentes circuls da la populaziun, las qualas promovon la chapientscha culturala tras l'intermediaziun da savida (p.ex. tras la lavur da museum e tras la promoziun da la lectura) e
- da porscher e da trair a niz la cultura per intermediar savida en ils fatgs da furmaziun.

Mesira 2

La promoziun chantunala da la cultura sustegna:

- projects culturals ch'èn destinads a circuls da la populaziun uschè vasts sco pussaivel, che sveglian la chapientscha per la cultura e che permettan in access simpel (famiglias), p.ex. tras bigliets a pretschs reducids resp. tras la cumpensaziun da perditas d'entradas;
- l'utilisaziun da purschidas culturalas per scolaras e scolars durant il temp da scola obligatoric sco er per scolaras e scolars da scolas da musica reconuscidas ("scola & cultura") e
- l'instrument da promoziun existent e cumprovà "scola & cultura" ed – en collavuraziun cun l'Uffizi per la scola populara ed il sport, cun l'Associaziun da las scolas da chant e musica dal Grischun, cun ils museums, cun las bibliotecas e cun ulteriuras federaziuns – in'utilisaziun pli intensiva e l'extensiun da quest instrument.

1.2 Finamira 2: L'intermediaziun da cultura e las cundiziuns generalas necessarias vegnan optimadas

La participaziun a la cultura è pussaivla mo cun ina purschida vasta e multifara d'activitads che intermedieschan cultura.

Mesira 1

La promoziun chantunala da la cultura sustegna – sur las federaziuns e tras personas spezialisadas – il svilup da purschidas da furmaziun supplementara per l'intermediaziun da cultura (per personas d'instrucziun e per ulteriuras personas interessadas).

Mesira 2

La promoziun chantunala da la cultura sustegna la realisaziun da purschidas d'intermediaziun da cultura, per che la pussaivladad da la populaziun indigena e dals giasts da sa participar a la cultura possia vegnir augmentada.

Ina rolla essenziala en quest connex han las instituziuns e las federaziuns dals secturs musica, chant, teater sco er ils var 115 museums ed archivs culturals ch'èn actualmain activs en l'entir territori chantunal.

1.3 Finamira 3: Las infurmaziuns davart purschidas e davart activitads culturalas èn disponibilas en ina furma adequata sin chanals da comunicaziun moderns ed attractivs

Mesira

Il basegn per ina plattafurma da communicaziun e d'informaziun centrala e digitalisada vegn erui e formulà resguardond las medias d'informaziun existentas, cunzunt quella da Grischun Vacanzas, per ch'i resultia INA plattafurma ferma che vegn commercialisada.

2. Accent da promoziun II: Il chantun Grischun promova la diversidad linguistica e regionala da la lavur culturala

Isanzas culturalas regionalas e tradiziuns vividas, la tgira dal patrimoni cultural (architectonic) e da la memoria culturala sco er l'intermediaziun da la lavur artistica e culturala contemporana rinforzan l'identidad da las abitantas e dals abitants e da la regiun. Ina vita culturala vitala contribuescha a l'attractivitat dals spazis da viver regionalas e decentralas, impedescha l'emigraziun ed attira novas abitantas e novs abitants.

La plurilinguitad e l'attaschadadad a la regiun èn caracteristicas grischunas che furman l'identidad. Ellas s'expriman primarmain en las singulas vals, ma er sin plaun surregional en blers secturs da la societad, sco la politica, la scola, l'economia ed il turissem, e cunzunt er en la lavur culturala istorica ed actuala.

Tar la chapientscha da la cultura regionala tutga la discussiun davart il skizzar scenaris per l'avegnir da la regiun. In basegn d'agir exista:

- tar la meglra preschentaziun da l'impurtanza da la cultura regionala e dal patrimoni cultural;
- tar il rinforzament da la diversidad linguistica e regionala;
- tar il rinforzament da l'identidad culturala en las singulas regions linguisticas;
- tar il rinforzament da l'identidad linguistica, independentamain dals territoris linguistics tradiziunals e
- tar la lavur culturala en ils territoris periferics dal chantun.

2.1 Finamira 1: La conscienza per la plurilinguitad, per il patrimoni cultural, per las tradiziuns vividas sco er per la lavur culturala e per la perscrutaziun da la cultura vegn rinforzada. Il barat cultural tranter las cuminanze linguisticas e regionalas entaifer ed ordaifer il chantun vegn promovì

Mesira 1

Projects culturalas che s'occupan pli profundamain dals svilups culturalas, linguisticas e socialas dal Grischun sco er da la conservaziun, da la perscrutaziun e da l'intermediaziun dal patrimoni cultural, vegnan sustegnids.

Mesira 2

Purschidas sco per exempel turneas, represchentaziuns ospitantas e projects culturals, che contribueschan al barat cultural tranter las cuminanzeas linguisticas e culturalas, vegnan promovidas spezialmain.

Mesira 3

I stattan a disposiziun meds finansials per la translaziun plurilingua da projects culturals e d'occurrentzas culturalas.

Mesira 4

La communicaziun plurilingua d'instituziuns culturalas betg chantunalas vegn sustegnida. Chasas impurtantas en il chantun sco er organisaturas ed organisaturs cun forza d'attracziun e cun valor d'identificaziun prendan en mira ina trilinguitad commensurada per lur communicaziun. Las linguas d'ina regiun survegnan la precedenza.

2.2 Finamira 2: Las acturas ed ils acturs culturals en il chantun Grischun èn colliads in cun l'auter sur las regiuns ora, profiteschan dal know-how vicendaivel e tiran a niz sinergias disponiblas

Mesira

Il chantun promova e sustegna las raits da contact, il discours ed il barat da savida. Per quest intent po l'Uffizi da cultura envidar regularmain a dietas tematicas.

2.3 Finamira 3: Las acturas ed ils acturs culturals e las personas responsablas per il svilup regional vesan il potenzial, las schanzas e las pussaivladads dal svilup, da la realisaziun e da l'intermediaziun cuminaivla da projects culturals

Mesira

Ensemen cun il UET examinescha ed evaluescha l'Uffizi da cultura il potenzial da sinergias tranter las acturas ed ils acturs en la lavur culturala e las personas responsablas per il svilup regional. Sche necessari duain uschia vegnir definids champs d'acziun cuminaivels.

3. Accent da promoziun III: Il chantun Grischun rinforza las cundiziuns da produenziun per la lavur culturala

Per sviluppar e per realisar blers projects culturals na dovran las personas e las instituziuns che lavuran sin il champ cultural betg mo sustegn finanziel, mabain er infrastrukturas modernas e segirezza da planisaziun. In basegn d'agir exista:

- tar la segirezza da planisaziun per las personas e per las instituziuns che lavuran sin il champ cultural;
- tar la disponibladad e tar la finanziaziun da l'infrastructura necessaria per la producziun culturala e
- tar la structuraziun da la promoziun da la cinematografia.

3.1 Finamira 1: Las premissas per producir, coordinar e preschentar projects culturals vegnan optimadas

Mesira

La promoziun chantunala da la cultura sustegna cun contribuziuns finanzialas l'emprest / la fittanza da tecnica da tribuna speziala sco er d'instruments da musica spezials.

3.2 Finamira 2: La segirezza da planisaziun per personas che lavuran sin il champ cultural sco er instituziuns culturals vegn optimada

Mesira 1

Per in spazi da temp definì vegnan fatgas cunvegnas da prestaziun cun instituziuns culturals resp. cunvegnas existentas vegnan adattadas.

Mesira 2

I vegnan svilupads e realisads models da promoziun che tegnan quint da l'entir process d'in project cultural u artistic, davent da l'idea sur la producziun fin a la derasaziun ed a l'evaluaziun.

Mesira 3

Evaluaziun pli elevada da las producziuns en il sector dals arts represchentativs: I stattan a disposiziun meds finanzials per represas e per turneas (entaifer ed ordaifer il Grischun) da projects culturals dals arts represchentativs e da concerts.

3.3 Finamira 3: La promoziun dal film vegn structurada

Mesira

I vegn elavurà e realisà in model da promoziun (dal scenari fin a la producziun ed a l'evaluaziun) per realisar projects da film.

X. Aggiunta

1. Survista detagliada: Svilup da las spartas e dals meds da la lottaria naziunala

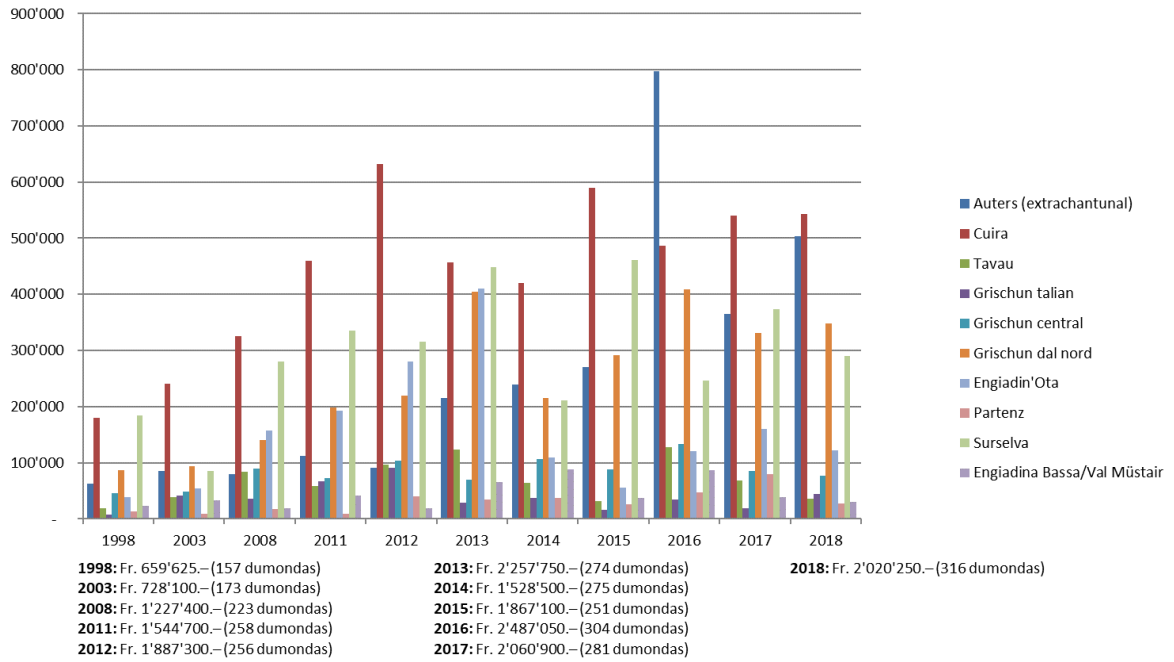
Las suandantas graficas preschantan detagliadamain il svilup da las spartas en las singulas regiuns per ils onns 1998, 2003, 2008 e 2011–2018 sco er ina survista da las contribuziuns garantidas or dals meds da la lottaria naziunala.

Blers projects culturals sa laschan attribuir cleramain ad ina tscherta sparta culturala, auters na pon betg vegnir attribuids mo ad in unic sector classic. Quests projects èn vegnids cumpigliads sut la sparta "diversas". Quai èn il "conclus collectiv lottaria naziunala", projects en il sector "archivaziun / inventarisaziun" e "projects interdisciplinars". Contribuziuns dal sector da promoziun "scola e cultura" èn medemamain vegnidas attribuidas a la sparta "diversas", perquai che quest sector è vegnì introducì pir l'onn 2013.

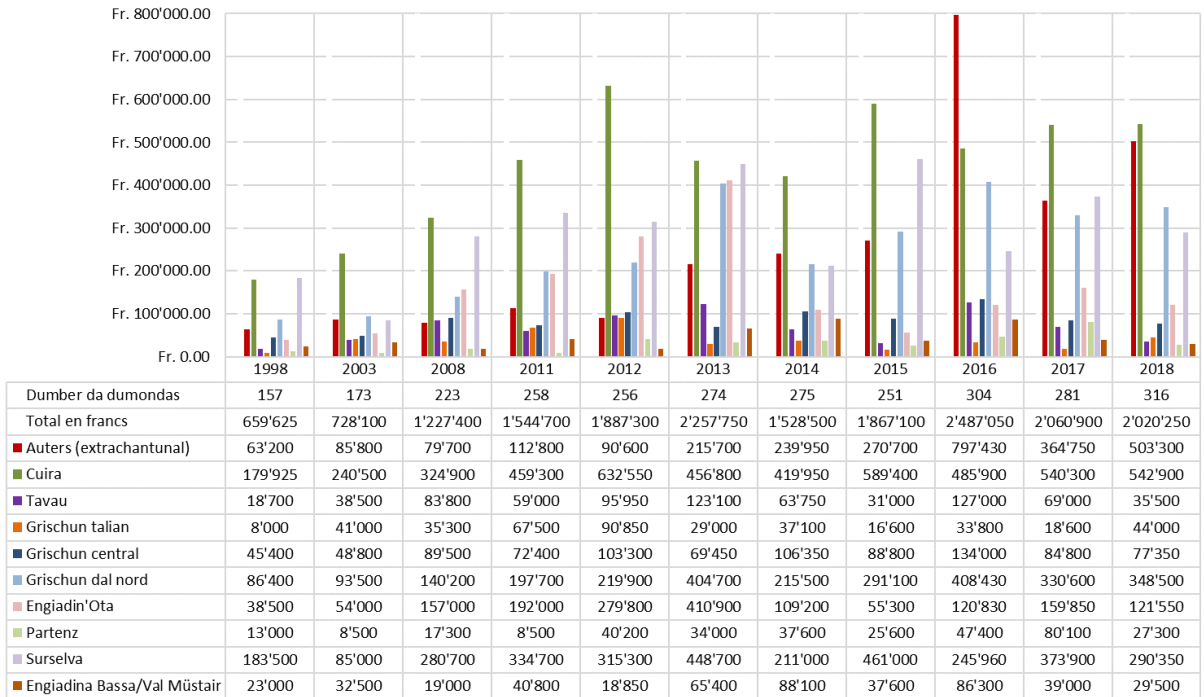
En projects interdisciplinars èn reunidas differentas disciplinas. In exempel classic en chaussa èn tranter auter ils divers programs d'occorenzas e programs annuals che porschan p.ex. art figurativ, musica, teater e litteratura e che lavuran pia en moda interdisciplinara.

Tar l'attribuziun a las regiuns culturalas è stada decisiva l'adressa da la speditura petenta u dal speditur petent ubain da l'instituziun petenta. Persunas u instituziuns domiciliadas en il chantun èn mintgamai vegnidas attribuidas a la regiun culturala correspondent. Petentas e petents che n'eran betg domiciliads en il chantun Grischun il mument da l'inoltraziun (artistas ed artists grischuns che abitavan temporarmain ordaifer il Grischun u che han bandunà il Grischun, instituziuns ed organisaziuns domiciliadas ordaifer il Grischun), n'èn betg vegnids attribuids ad ina da las regiuns culturalas mabain inscrits en la glista sut "autras".

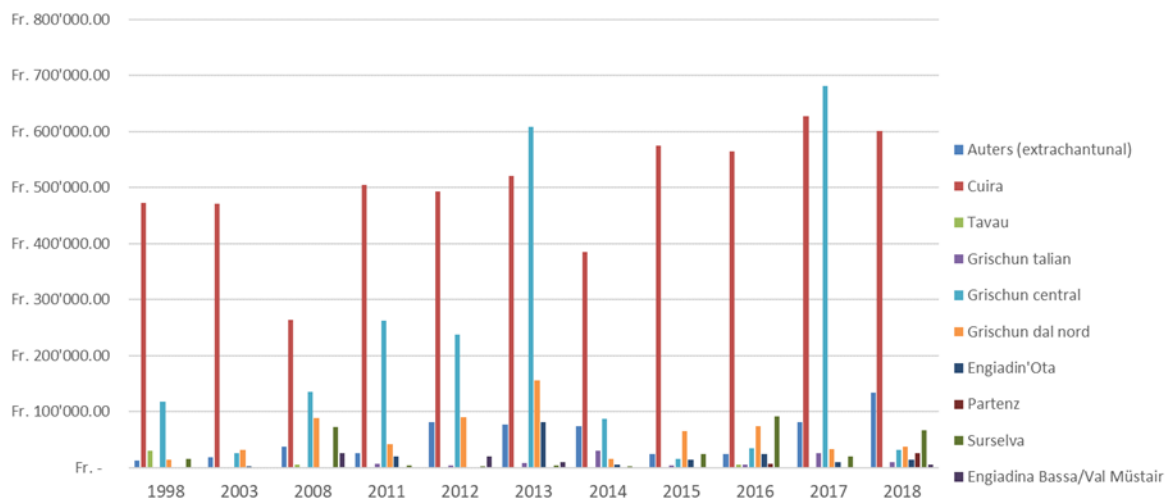
Musica: 1998, 2003, 2008, 2011-2018
(en cumparegliaziun cun las regiuns culturalas)

Musica: 1998, 2003, 2008, 2011-2018
(en cumparegliaziun cun las regiuns culturalas)

Teater: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliazion cun las regiuns culturalas)

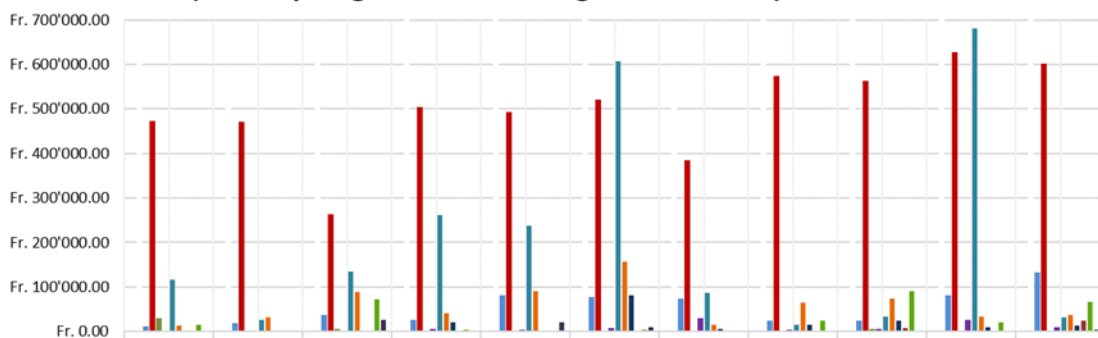

1998: Fr. 660'600.– (32 dumondas)
 2003: Fr. 549'050.– (27 dumondas)
 2008: Fr. 627'700.– (37 dumondas)
 2011: Fr. 862'847.– (39 dumondas)
 2012: Fr. 927'217.– (47 dumondas)

2013: Fr. 1'463'780.– (65 dumondas)
 2014: Fr. 598'200.– (39 dumondas)
 2015: Fr. 720'480.– (44 dumondas)
 2016: Fr. 827'400.– (52 dumondas)
 2017: Fr. 1'477'410.– (47 dumondas)

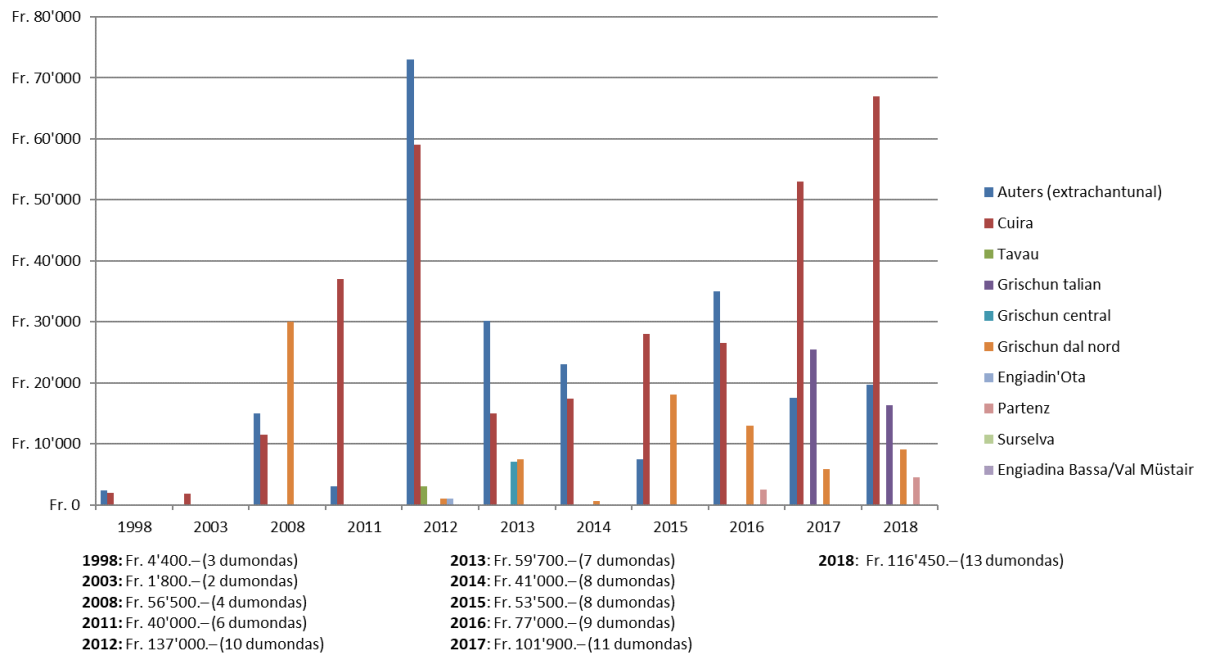
2018: Fr. 923'740.– (60 dumondas)

Teater: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliazion cun las regiuns culturalas)

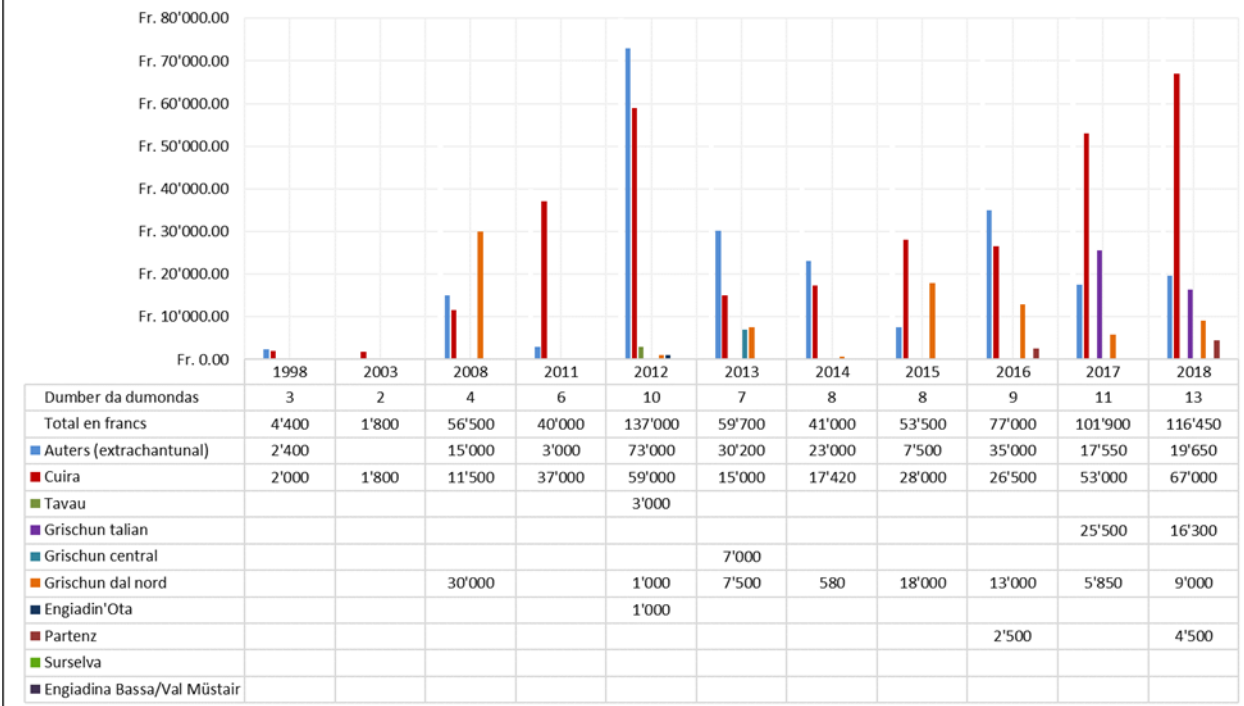

	1998	2003	2008	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Total dal dumber da dumondas	32	27	37	39	47	65	39	44	52	47	60
Total en francs	660'600	549'050	627'700	862'847	927'217	1'463'780	598'200	720'480	827'400	1'477'410	923'740
Auters (extrachantunal)	12'100	18'000	36'700	25'547	80'817	77'000	73'600	24'000	23'500	80'610	133'240
Cuiria	473'000	470'650	264'000	504'300	492'900	520'920	384'600	573'900	564'000	627'500	601'500
Tavau	29'500		5'000						5'000		
Grischun talian		1'000		6'000	4'000	7'400	30'000	4'080	5'000	25'200	9'600
Grischun central	117'000	25'400	135'000	261'500	238'000	607'835	87'000	15'000	33'900	681'500	32'200
Grischun dal nord	14'000	31'000	88'500	41'500	89'500	156'190	15'000	64'500	74'500	33'000	37'500
Engiadin'Ota		2'000		20'000		81'600	5'000	14'500	23'500	9'900	14'000
Partenz									7'000		25'000
Surselva	15'000		72'500	4'000	2'000	3'800	3'000	24'000	91'000	19'700	66'000
Engiadina bassa/Val Müstair		1'000	26'000		20'000	9'035		500			4'700

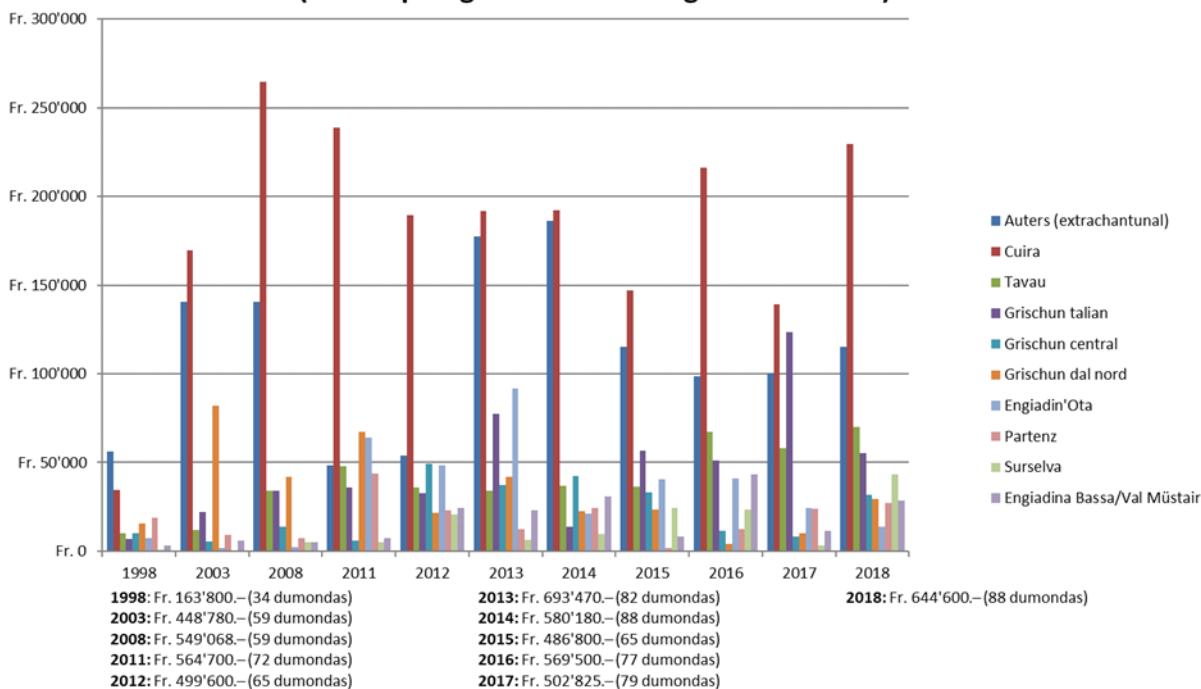
Saut: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliaziun cun las regiuns culturalas)

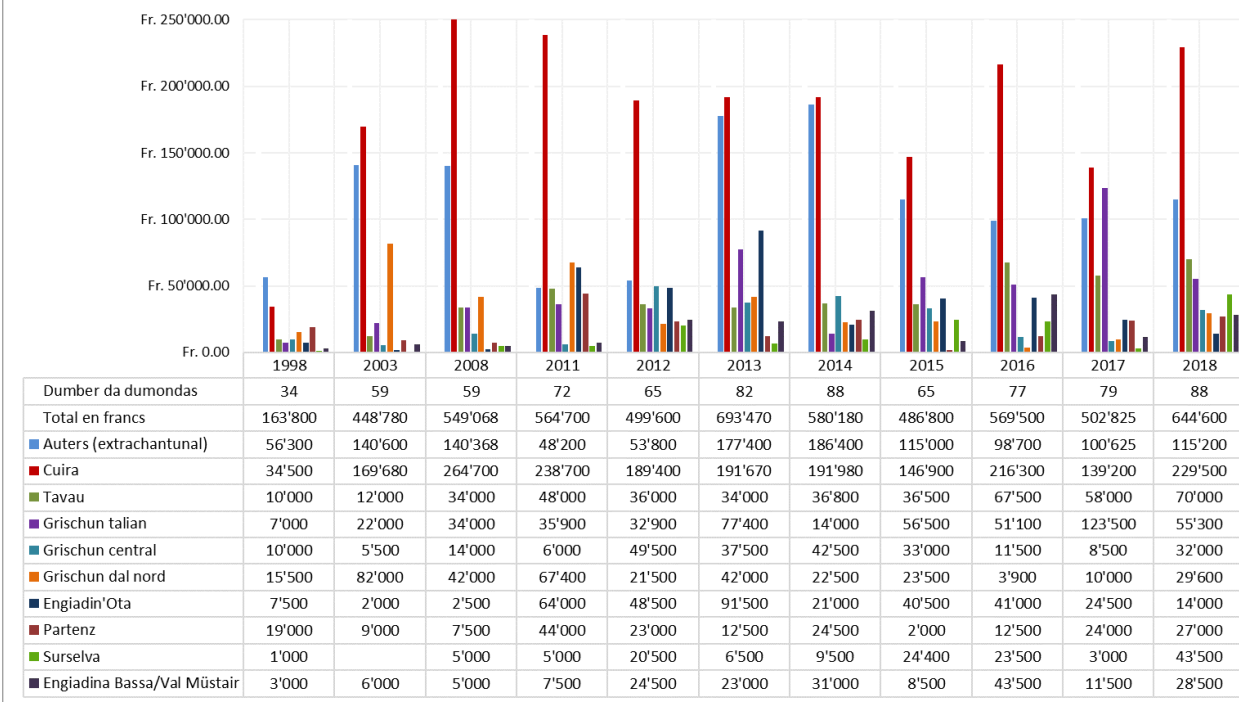
Saut: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliaziun cun las regiuns culturalas)

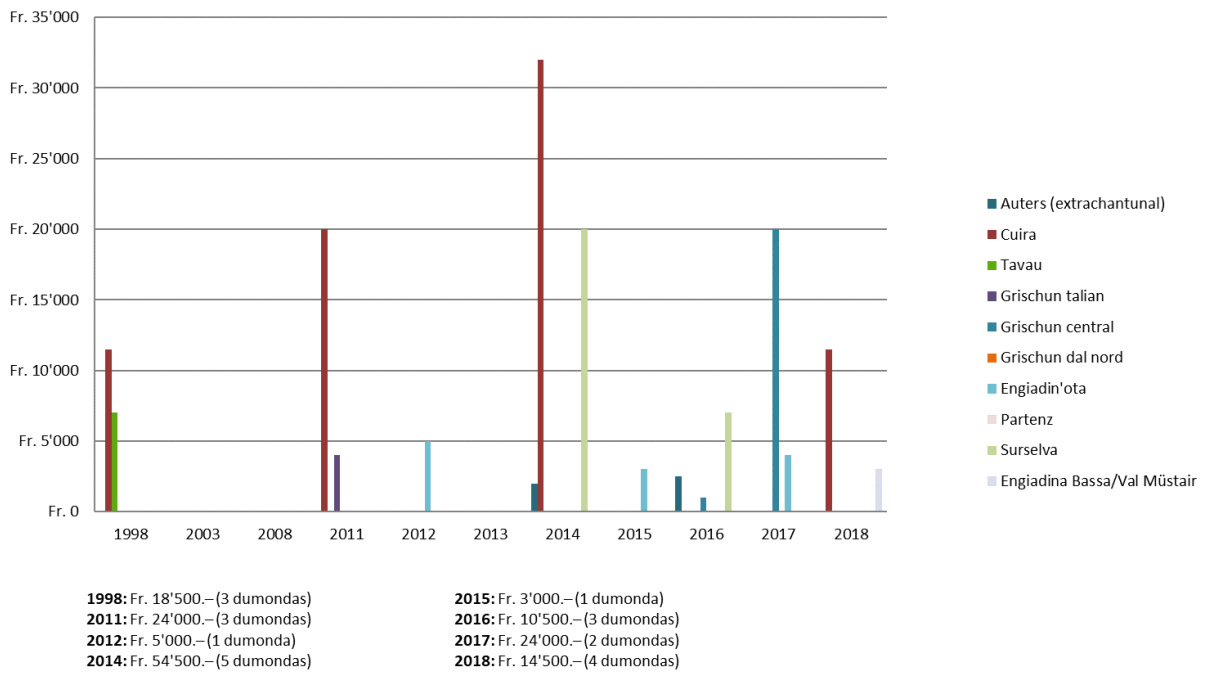
Art figurativ: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliaziun cun las regiuns culturalas)

Art figurativ: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliaziun cun las regiuns culturalas)

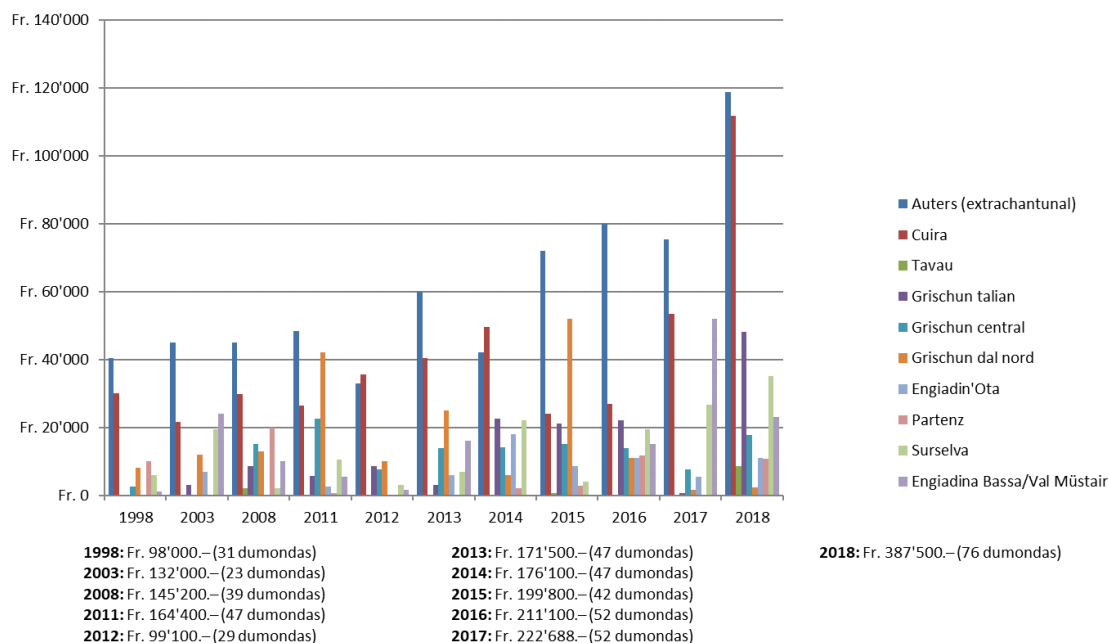
Art applitgà: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliaziun cun las regiuns culturalas)

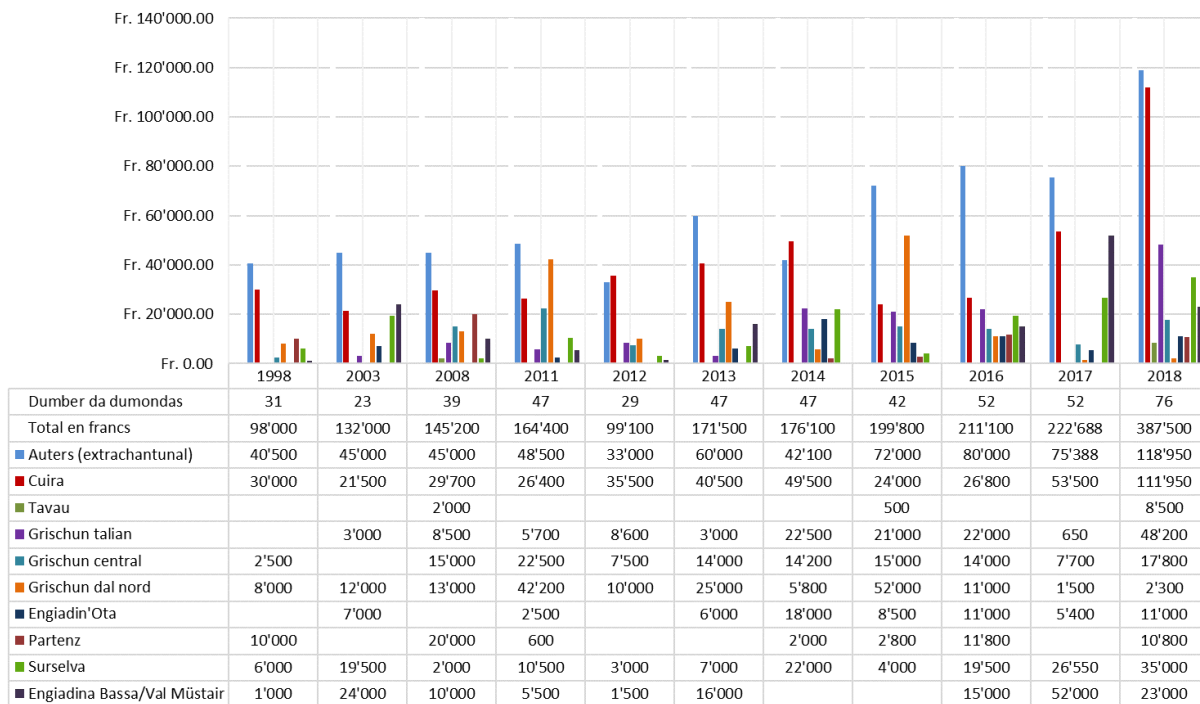
Art applitgà: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliaziun cun las regiuns culturalas)

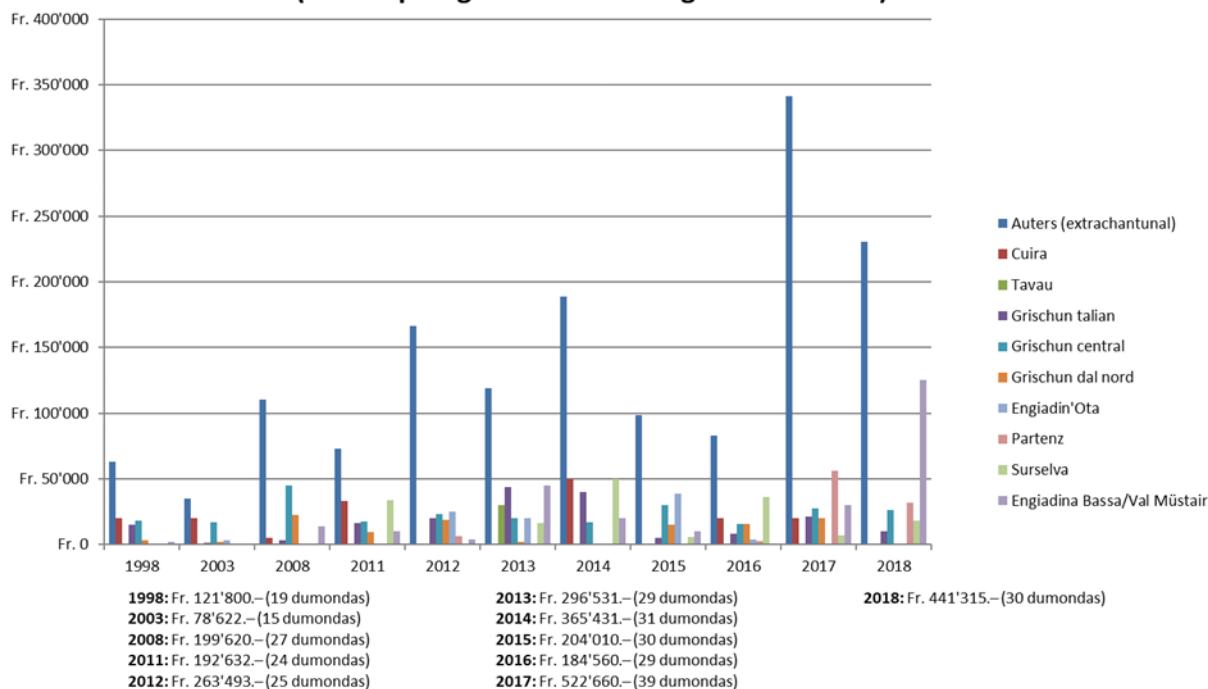
Litteratura: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliaziun cun las regiuns culturalas)

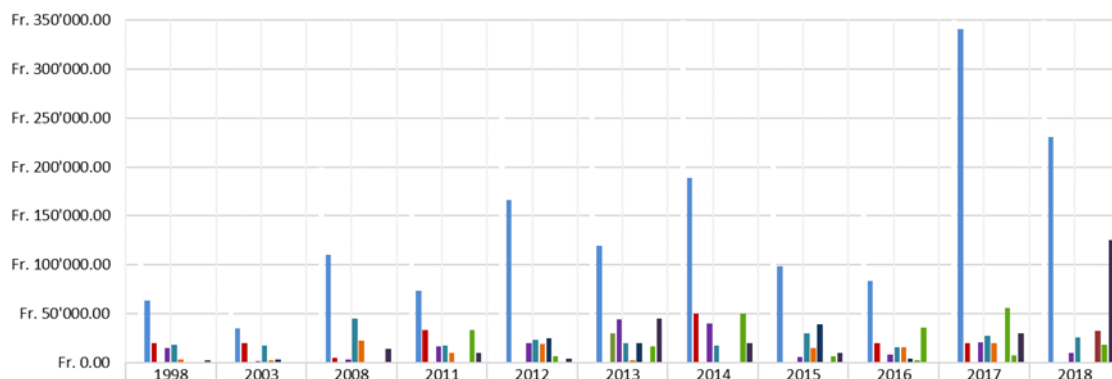
Litteratura: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliaziun cun las regiuns culturalas)

Film / medias novas: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliazion cun las regiuns culturals)

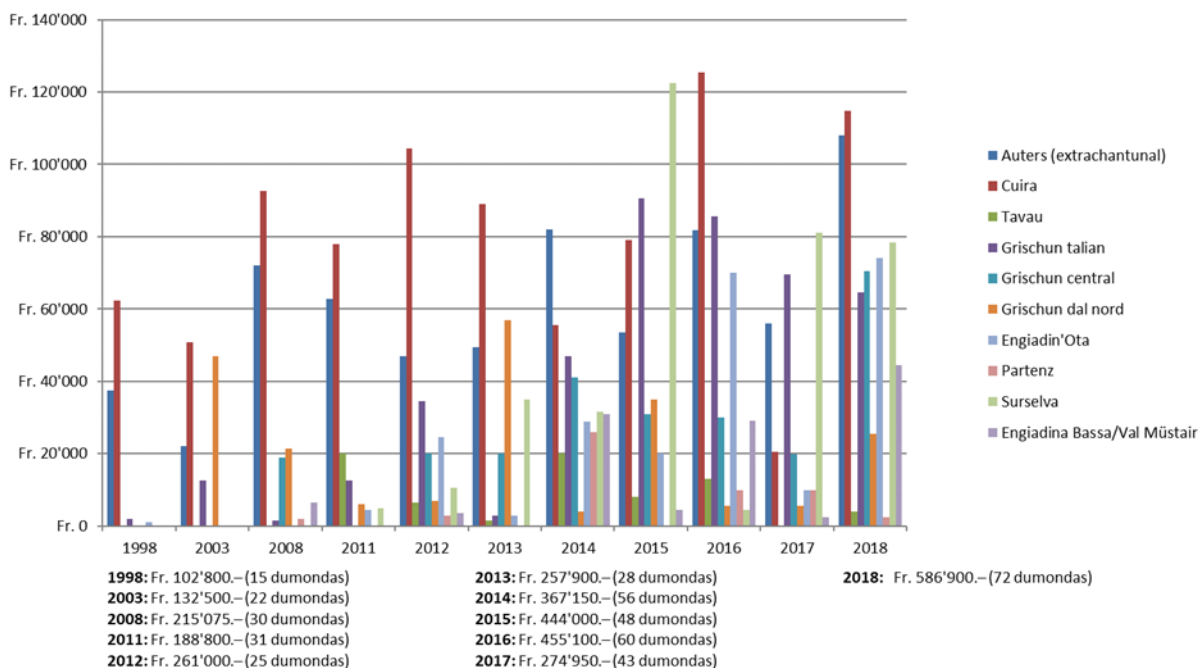

Film / medias novas: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliazion cun las regiuns culturals)

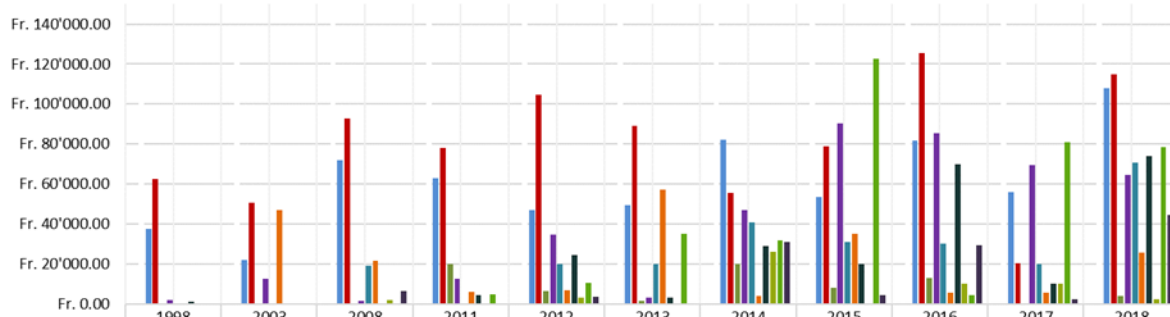

Dumber da dumondas	1998	2003	2008	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Total en francs	121'800	78'622	199'620	192'632	263'493	296'531	365'431	204'010	184'560	522'660	441'315
■ Auters (extrachantunal)	63'000	35'122	110'120	73'132	166'493	118'931	188'431	98'210	83'060	341'160	230'315
■ Cuira	20'000	20'000	5'000	33'000			50'000		20'000	20'000	
■ Tavau						30'000					
■ Grischun talian	15'000	1'500	3'000	16'000	20'000	44'000	40'000	5'300	8'000	21'000	10'000
■ Grischun central	18'000	17'000	45'000	17'500	23'000	20'000	17'000	29'700	15'500	27'500	26'000
■ Grischun dal nord	3'000	2'000	22'500	9'500	18'500	2'000		15'000	15'500	20'000	
■ Engiadin'Ota		3'000			25'000	20'000		39'000	4'000		
■ Partenz					6'500			800	2'500	56'000	32'000
■ Surselva	800			33'500		16'600	50'000	6'000	36'000	7'000	18'000
■ Engiadina Bassa/Val Müstair	2'000		14'000	10'000	4'000	45'000	20'000	10'000		30'000	125'000

Scienza da las culturas & istorgia culturala: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliaziun cun las regiuns culturalas)

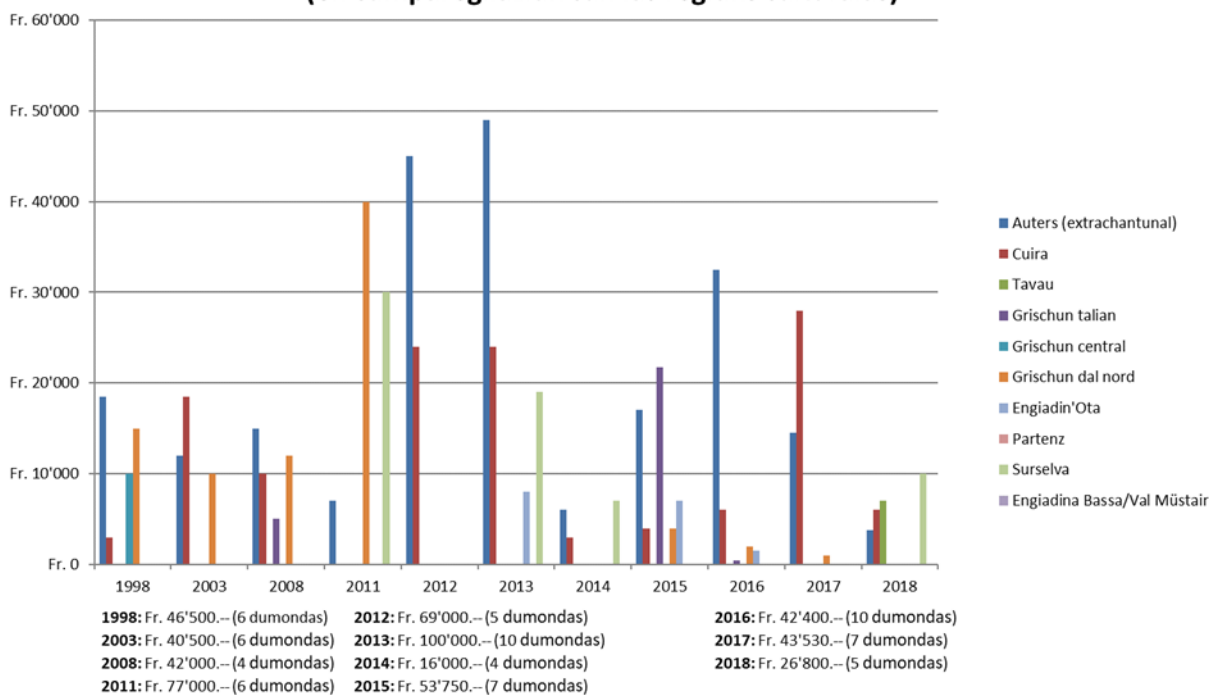

Scienza da las culturas & istorgia culturala: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliaziun cun las regiuns culturalas)

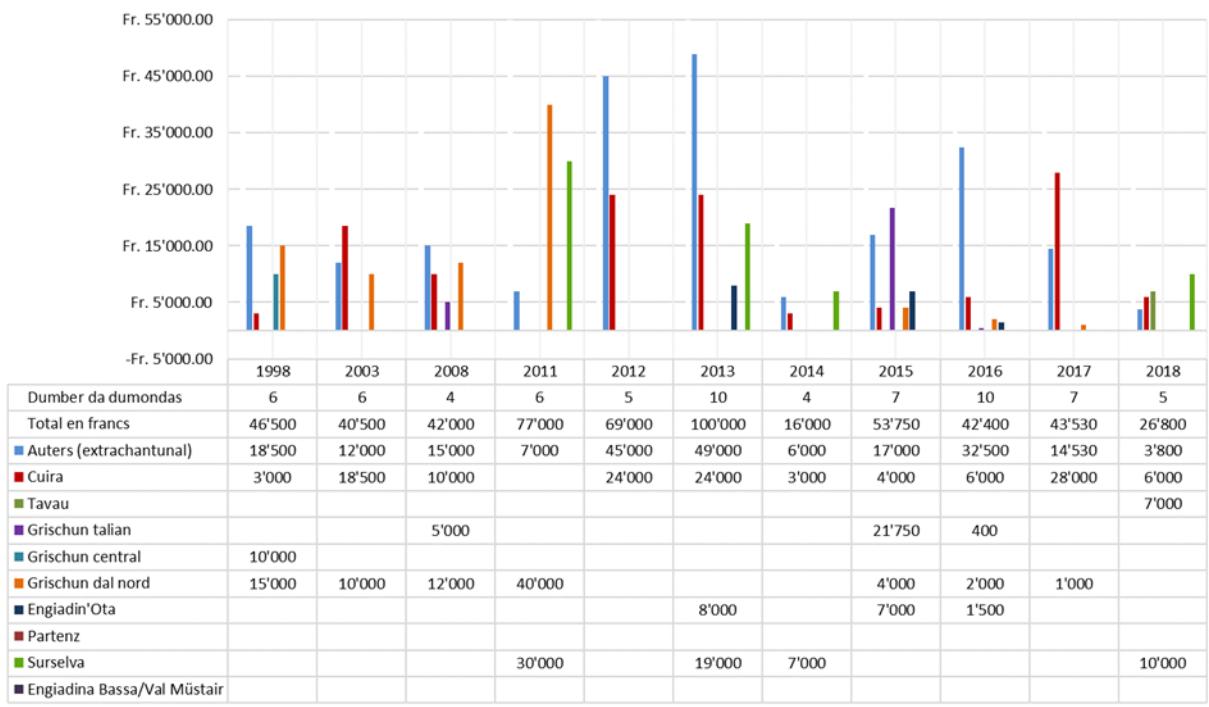

Dumber da dumondas	1998	2003	2008	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Total en francs	102'800	132'500	215'075	188'800	261'000	257'900	367'150	444'000	455'100	274'950	586'900
■ Auters (extrachantunal)	37'500	22'200	72'000	62'800	47'000	49'400	82'000	53'500	81'800	56'000	108'000
■ Cuir	62'300	50'800	92'575	78'000	104'500	89'000	55'500	79'000	125'500	20'500	114'800
■ Tavau				20'000	6'500	1'500	20'000	8'000	13'000		4'000
■ Grischun talian	2'000	12'500	1'500	12'500	34'500	3'000	47'000	90'500	85'600	69'500	64'500
■ Grischun central			19'000		20'000	20'000	41'000	31'000	30'000	19'950	70'500
■ Grischun dal nord		47'000	21'500	6'000	7'000	57'000	4'000	35'000	5'500	5'500	25'600
■ Engiadin'Ota	1'000			4'500	24'500	3'000	29'000	20'000	70'000	10'000	74'000
■ Partenz			2'000		3'000		26'000		10'000	10'000	2'500
■ Surselva				5'000	10'500	35'000	31'650	122'500	4'500	81'000	78'500
■ Engiadina Bassa/Val Müstair			6'500		3'500		31'000	4'500	29'200	2'500	44'500

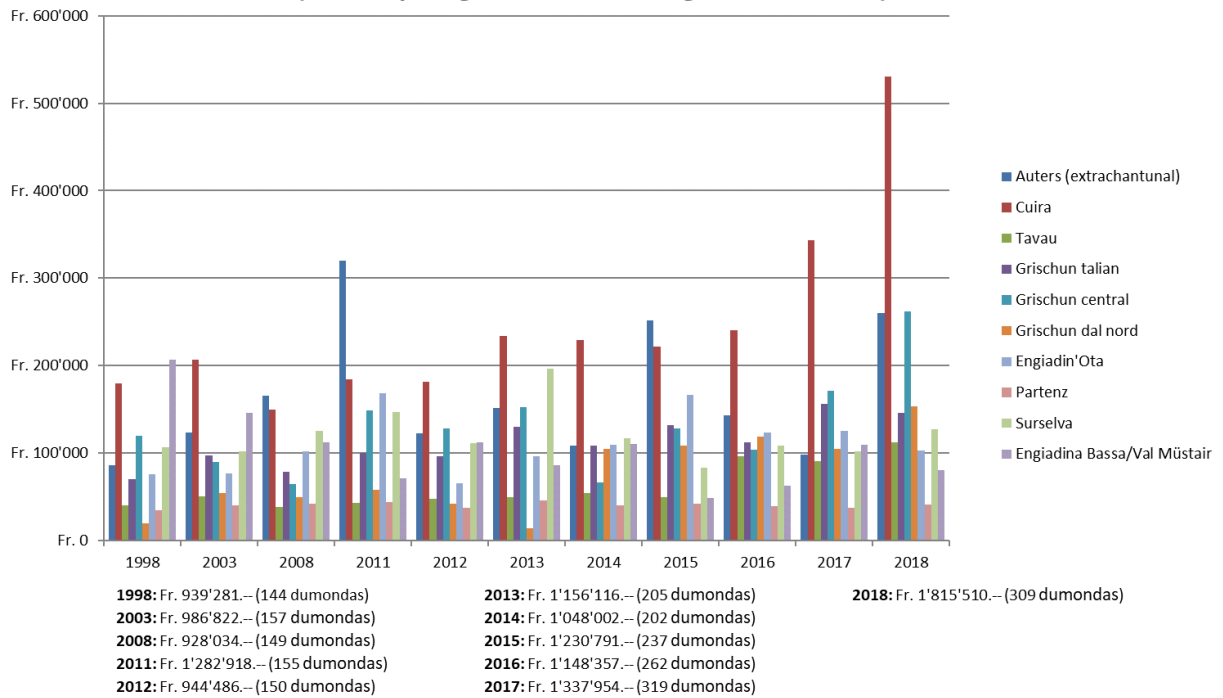
Architectura: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliaziun cun las regiuns culturalas)

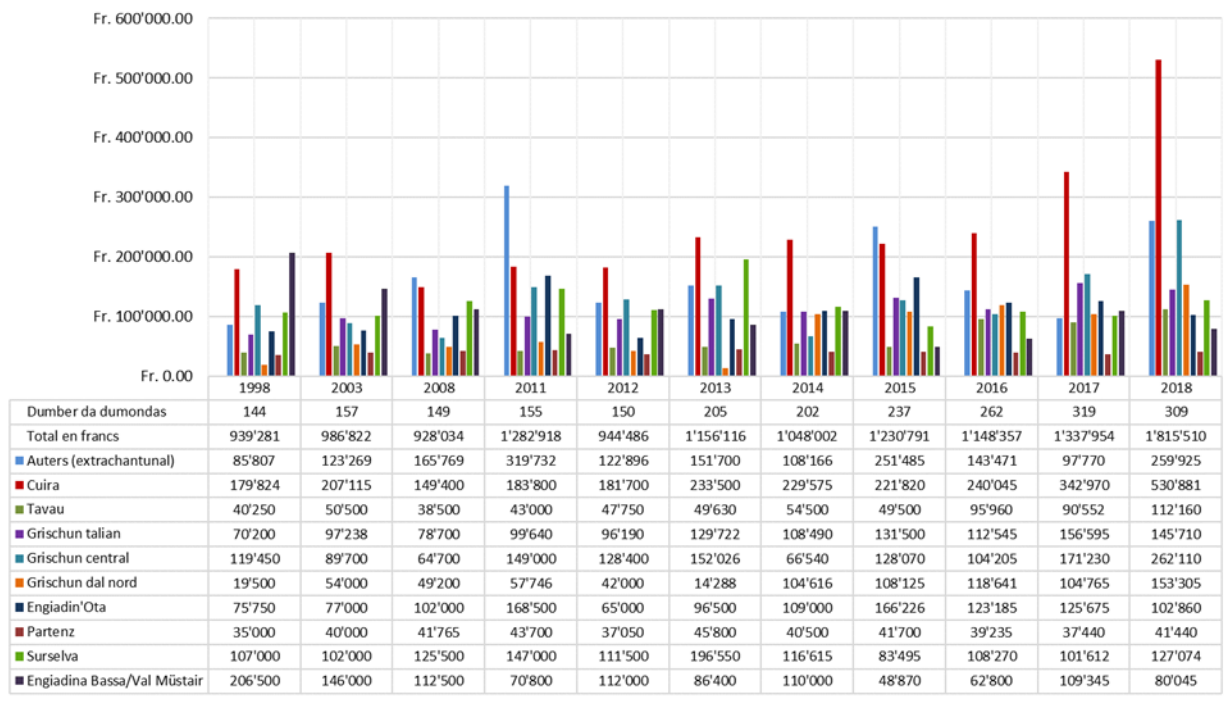
Architectura: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliaziun cun las regiuns culturalas)

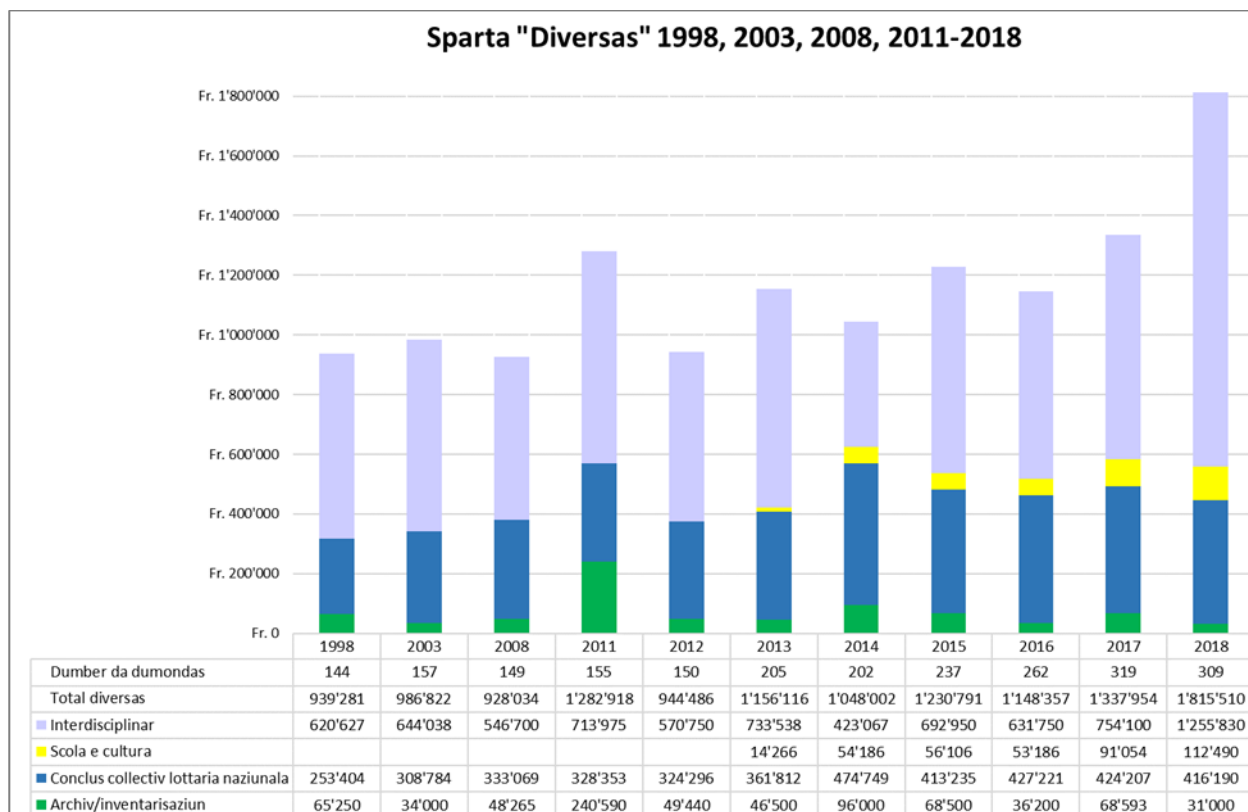
Diversa: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliaziun cun las regiuns culturalas)

Diversa: 1998, 2003, 2008 e 2011-2018 (en cumparegliaziun cun las regiuns culturalas)

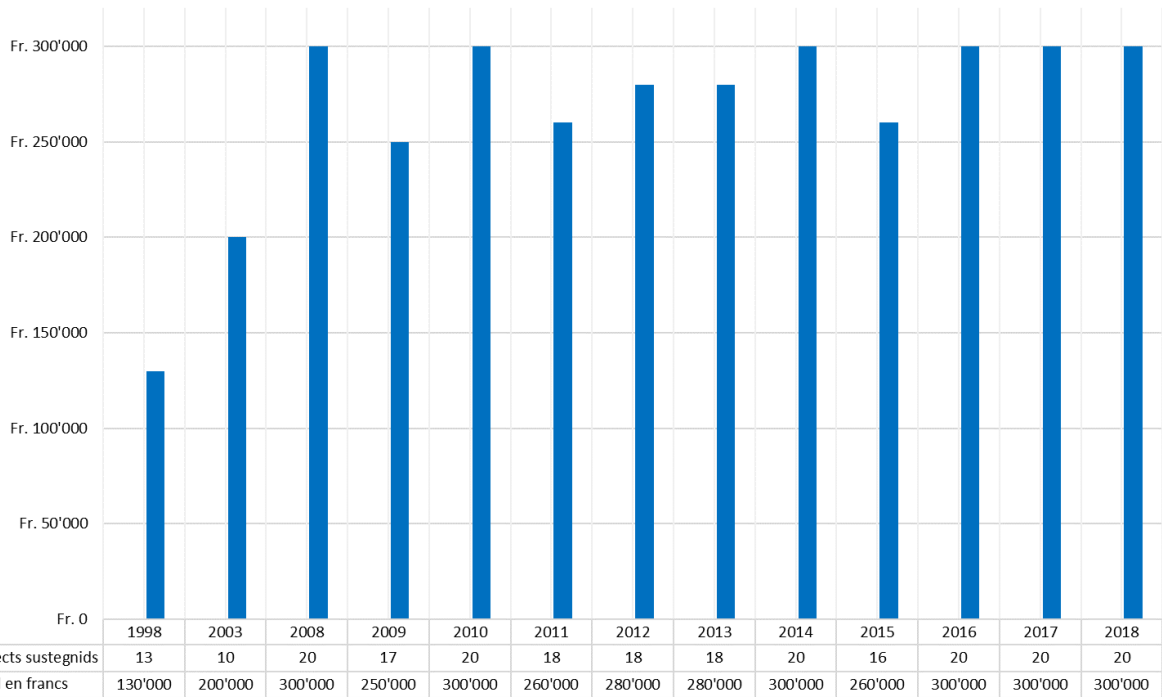
La suandanta grafica mussa ils champs "projects interdisciplinars", "conclus collectiv lottaria naziunala", "scola e cultura" ed "archivaziun / inventarisaziun" attribuids a la sparta "diversas". Ils onns preschentads correspundan als onns da las graficas precedentas. Quai cun excepziun da "scola e cultura" – in instrument da promoziun ch'è vegnì introducì pir l'onn 2013.

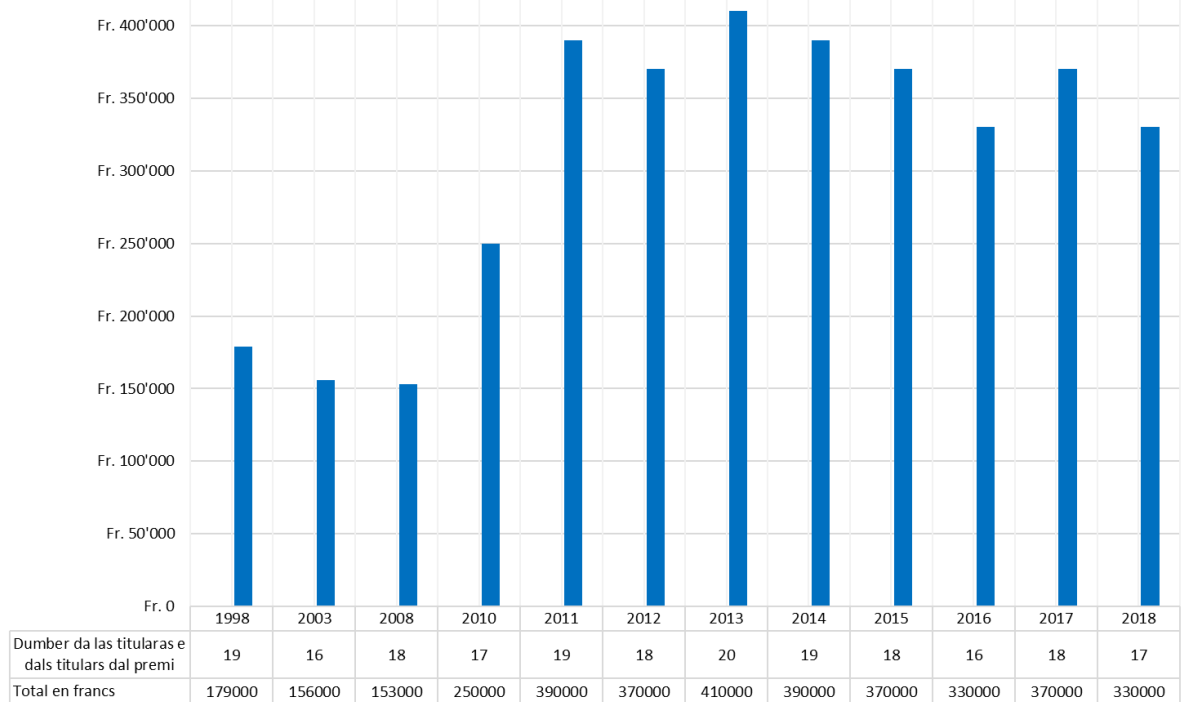
Las suandantas graficas dattan ina survista dal svilup da la "concurrènza per promover la lavur culturala professiunala", dals "premis da cultura, da renconuschientscha e da promoziun", dal "conclus collectiv lottaria naziunala" sco er da l'instrument da promoziun "scola e cultura".

Er qua èn las datas vegnidas eruidas per l'onn 1998 e lura en pass da tschintg onns per ils onns 2003 e 2008. Da l'onn 2011 fin l'onn 2018 èn las datas vegnidas eruidas annualmain. Quai cun excepziun da "scola e cultura" – in instrument da promoziun ch'è vegnì introducì pir l'onn 2013.

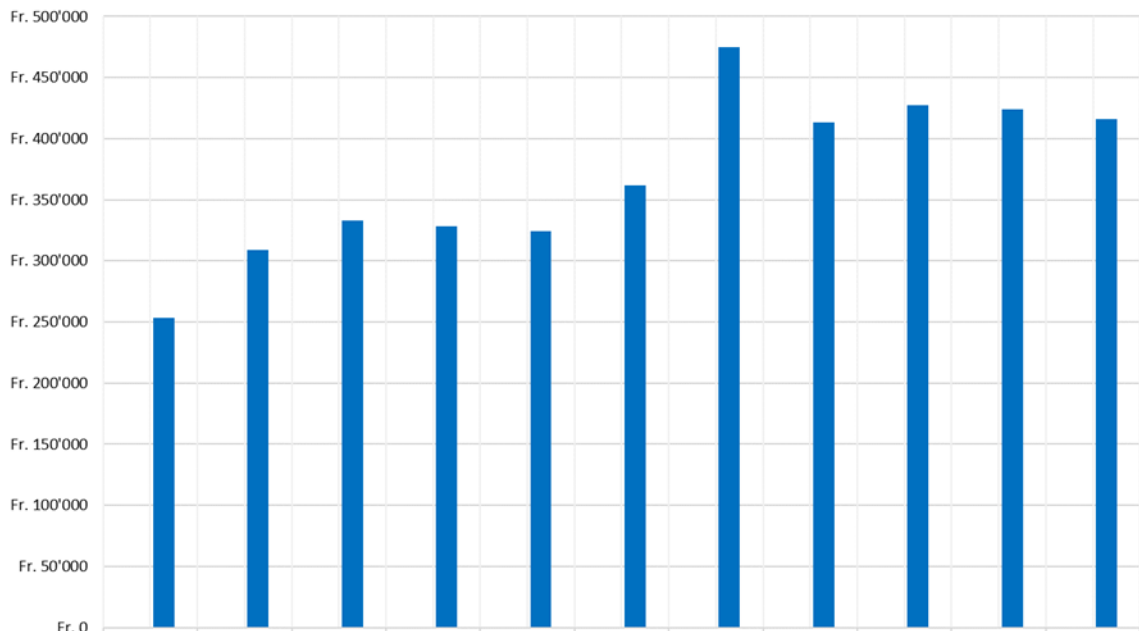
**Concurrenza per promover la lavur culturala professiunala:
(projects gronds e pitschens): 1998, 2003, 2008-2018**

**Premis da cultura, da renconuschientscha e da promoziun
1998, 2003, 2008, 2010-2018**

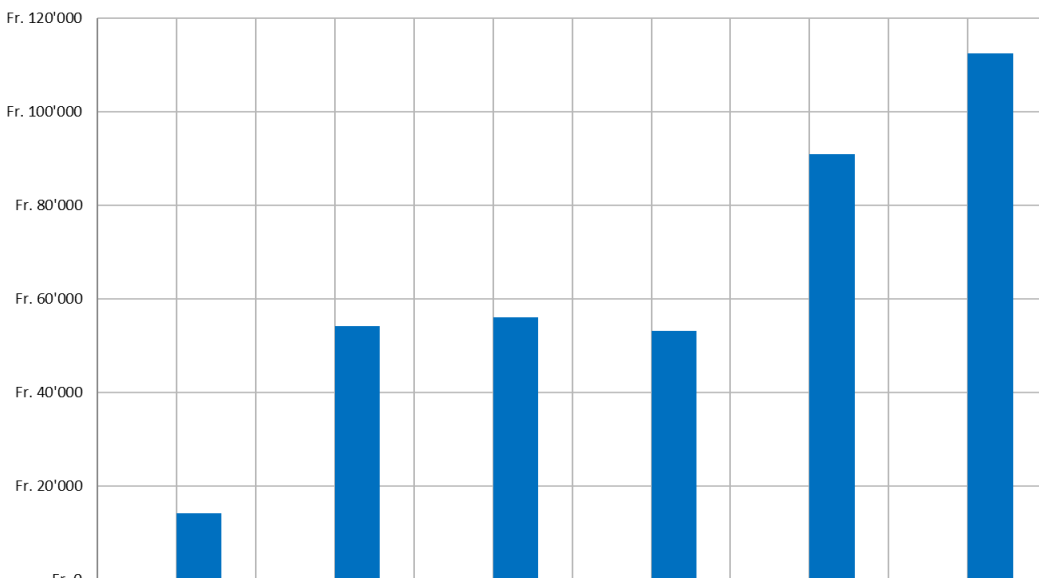

**"Conclus collectiv lottaria nazionala":
1998, 2003, 2008, 2011-2018**

Dumber da dumondas	55	59	56	54	52	58	71	62	64	62	61
Total en francs	253404	308784	333069	328353	324296	361812	474749	413235	427221	424207	416190

**"Scola e cultura":
2013-2018**

Anzahl Gesuche	34	49	98	90	147	146
Gesamttotal in Franken	14'266	54'186	56'106	53'186	91'054	112'490

2. Resumaziun dals lavuratori cun la gruppa accumpagnanta

Il resultats da l'emprim lavuratori cun la gruppa accumpagnanta

La discussiun ha gù lieu a maun da sis dumondas generalas che s'orientavan a la LPC ed a la OPC. En il rom da mintgamai trais rundas da discussiun dialogicas èn ils temas "cultura" e "promoziun da la cultura" vegnids explorads, approfondads e reflectads vi da maisas tematicas moderadas. Suenter mintga runda da discussiun è vegnida midada la cumposiziun da la runda. La diversidad da las perspectivas e dals puncts da vista da las personas participadas che represchentavan las organisaziuns culturalas, la Cumissiun da cultura ed ils posts da servetsch chantunals, è sa manifestada da maniera engaschada, animanta e concentrada. Las moderaturas ed ils moderaturs da las maisas (= commembras e commembers da la gruppa da project) han nudà ils resultats da las trais rundas da discussiun en in protocol collectiv.

Dumondas

Qua sutvart vegnan preschentadas las sis dumondas sco er ils resultats ils pli impurtants da las discussiuns:

Dumonda 1:

Tge valor, tge impurtanza han la cultura e la lavur artistica e culturala per il Grischun?

La dumonda metta il focus sin l'impurtanza da la cultura en il chantun pluriling, sin la chapientscha da la cultura e sin las relaziuns da la populaziun cun la cultura.

Resumaziun dals resultats da las trais rundas da discussiun

La cultura n'è betg in luxus, mabain ina materia prima indispensabla per il chantun triling e multifar. La cultura influenzescha il mintgadi, stgaffescha identitad ed appartegnientscha ed è l'elixir da vita insumma. Ella augmenta la qualidad da viver, rinforza la cuminanza e la coesiun da la populaziun. La cultura promova la forza innovativa ed il svilup da la societad e da l'economia. L'art e la cultura porschan pussaivladads per sa metter sin differents puncts da vista e per promover ina discharmonia productiva. L'art dat impuls e provoquescha. La cultura separa ed unescha. L'art e la cultura pussibiliteschan ina reflexiun en la societad ed ina reflexiun individuala.

La trilinguitad è "cultura grischuna" insumma, tutga tar l'identitad dal Grischun ed è in enritgiment immens per la vita culturala, politica e sociala dal chantun.

La ferma cultura d'amaturas e d'amaturs ha stgaffi ina diversidad impressiunanta en las valladas. Ella sto vegnir mantegnida e tgirada. Igl è ina incumbensa da la politica culturala da

sensibilisar la populaziun per las valurs culturalas. La lavur culturala professiunala cumplettescha la cultura d'amaturas e d'amaturs ed ha survegnì ils ultims onns ina impurtanza ed in'attracziun pli e pli gronda en il Grischun. I vala la paina d'investir er en la lavur culturala professiunala, perquai ch'ella porta ina plivalur sociala ed economica per il Grischun.

Sin fundament da la definiziun frequenta da la cultura da l'UNESCO duai il Concept per promover la cultura sa basar sin ina vasta chapientscha da la cultura.

Dumonda 2:

Tge valurs e tge tenutas caracteriseschan la promoziun da la cultura dals proxims onns?

La dumonda metta il focus sin ils princips da la politica culturala, sin l'intermediaziun da la cultura e sin la furmaziun culturala, sin la participaziun a la vita culturala e sin la tgira dal patrimoni cultural.

Resumaziun dals resultats da las trais rundas da discussiun

La promoziun da la cultura en il Grischun stat en in rom da referenza politic-cultural ed è obligada a la libertad da l'expressiun artistica e culturala, senza prescripziuns areguard las finanzas ed areguard il cuntegn.

Svilups socials, la mobilitad, moviments da migraziun e novas tecnologias da communicaziun rumpan si er en il Grischun las structuras tradiziunalas en il territori rural ed urban. La furmaziun e l'intermediaziun culturala da cuntegns che furman l'identitad rinforzan la participaziun da la gliend a la vita culturala ed uschia la coesiun e l'appartegnientscha entaifer ina cuminanza. Cun la diversitad da character regional ha la cultura ina funcziun da colliaziun integranta en il chantun triling. En spezial er cun lur patrimoni construì e cun lur buna architectura contribueschan las regions a la bellezza ed a l'attractivitat dal chantun per la populaziun, per las possessuras ed ils possessurs d'abitaziuns secundaras e per ils giasts.

En tscherts puncts po la promoziun da la cultura vegnir chapida sco incumbensa cuminaivla da la politica, da l'economia e dal turissem, per cumbatter – per exempel cun bunas cundiziuns generalas – cunter l'emigraziun da persunas che lavuran sin il champ cultural ed artistic. Cun la toleranza envers innovaziuns e cun la prontezza da s'exponer a ristgas fa la politica culturala frunt a las sfidas socialas e culturalas actualas e futuras.

Dumonda 3:

Tge princips e tge directivas resguarda la promoziun da la cultura ils proxims onns?

La dumonda metta il focus sin temas sco accessibladad e participaziun, infurmaziun e comunicaziun sco er sin stgaffir trasparenza.

Resumaziun dals resultats da las trais rundas da discussiun

La cultura collia e promova la chapientscha ed il respect envers chaussas betg uschè enconuschentas ed estras. La cultura n'è betg insatge elitar ch'è lunsch davent da la realitad. Ella rinforza la coesiun sociala, sch'i vegn pussibilità a tut ils circuls da la populaziun d'avair plaschair e da sa participar a la cultura. Per quest intent dovri instruments d'infurmaziun e da comunicaziun adattads. Las scolas èn in lieu central per l'intermediaziun da la cultura e dovran preparaziun e sustegn per las incumbensas correspundentas.

La promoziun da la cultura s'orientescha als accents da promoziun definids. Ils criteris da promoziun per la lavur culturala èn enconuschents e transparents. En il center da la promoziun stat la prestaziun culturala, betg la rentabilitad. Sche la cultura e la lavur culturala contribueschan a la creaziun da valurs economicas, è quai in effect allegraivel, dentant betg in a cundiziun. Las autoritads e las persunas che prendan decisiuns en las vischnancas ed en las regiuns vegnan sensibilisadas per il potenzial da la cultura, dal patrimoni cultural e da la lavur culturala.

Dumonda 4:

Tge stat en il Concept per promover la cultura, per ch'el daventia in cumpass per ils proxims onns?

La dumonda metta il focus sin las caracteristicas d'ina politica da promoziun moderna en il Grischun, sin las sfidas actualas en la promoziun da la cultura e sin ils models da promoziun ch'èn adattads per quest intent.

Resumaziun dals resultats da las trais rundas da discussiun

Valurs e tenutas sco la promoziun da la cultura senza prescripziuns economicas e materialas, l'art e la cultura sco spazis da la reflexiun individuala e sociala, la prontezza da permetter innovaziuns e da s'exponer a ristgas u la promoziun da la lavur e da l'occupaziun cuntinuada cun in project vegnan represchentads en il concept. Accents vegnan definids a maun dals secturs da promoziun legals, las sfidas vegnan descrittas, las finamiras e las mesiras vegnan formuladas. La dumonda, sche avunda projects da dunnas vegnian sustegnids respectivamain cun tge mesiras che questa pretensiun vegnia ademplita, duai vegnir resguardada.

Ils puncts da contact da la promoziun da la cultura cun la furmaziun e cun la scola, cun l'integraziun, cun l'economia e cun il turissem sco er cun las ciencias vegnan resguardads. Il barat intercultural cun ils pajais vischins ed entaifer il territori alpin vegn promovì. La promoziun da l'infrastructura per la produenziun d'art e da cultura vegn discutada e giavischs correspundents vegnan formulads. En il concept duain vegnir fixadas mesiras per optimar las cundiziuns da produenziun per la lavur culturala. La promoziun da la cultura en las regiuns vegn tematisada or da differents puncts da vista, ed i vegn discutada la dumonda, cun tge mesiras che questa promoziun pudess vegnir rinforzada e sustegnida.

Dumonda 5: Tge possibilitescha ina collavuraziun optimala da las vischnancas, da las regiuns, dal chantun, da las instituziuns sin il champ da la promoziun da la cultura?

La dumonda metta il focus sin las pussaivladads da las vischnancas e da las regiuns per promover cuminaivlamain la vita culturala cun mesiras adattadas.

Resumaziun dals resultats da las trais rundas da discussiun

Cun eruir la situaziun da las datas e dals fatgs davart il stadi da la promoziun da la cultura en las vischnancas ed en las regiuns vegn procurada ina survista. En bleras vischnancas sa basa la vita culturala sin lavur voluntara. Ina collecziun da datas permetta ina tscherta cumparegliabladad e po – en cas excellents – encuraschar e servir sco exempel (best practice).

Posts spezialisads per la cultura decentralas u persunas incumbensadas per la cultura decentralas duain sustegnair las acturas ed ils acturs culturals en connex cun la coordinaziun, l'administraziun, l'intermediaziun e la comercialisaziun da lur ideas e projects culturals. Giavischadas vegnan prescripziuns liantas per las vischnancas. Cleras prescripziuns existan mo per las scolas da chant e da musica. Intginas commembras ed intgins commembers pledeschan per concepts da cultura regiunals che mussan las fermezzas, las deblezzas, ils potenzials sco er chaussas existentas u mancantas. Tut tenor il resultat vegnan mess accents ed amplifitgadas las fermezzas.

Las persunas che lavuran sin il champ cultural duain unir lur interess, tschertgar sistematicamain il sustegn politic, dar pled e fatg davart quai ch'ellas han prestà per uschia cuntanscher reconuschienscha e stima. Cun festas culturalas che han lieu regularmain vegnan rendidas visiblas las prestaziuns culturalas.

Dumonda 6: Tge rolla e tge incumbensas surpiglian las regiuns ils proxims onns en la promoziun da la cultura?

La dumonda metta il focus sin las cumpetenzas, sin la contribuziun, sin ils meds e sin las pussaivladads da las regiuns en la promoziun da la cultura.

Resumaziun dals resultats da las trais rundas da discussiun

Cumbain che quai n'è betg previs en la lescha, han las regiuns ina rolla impurtanta sin in nivel operativ en la promoziun da la cultura. Vegn observà il princip legal da subsidiarità en la promoziun da la cultura, sch'il chantun, las regiuns e las vischnancas duain promover cuminaivlamain la vita culturala tenor l'art. 3 LCP? Per quest intent ston vegnir circumscriittas las rollas da las vischnancas e da las regiuns en la promoziun da la cultura. Las regiuns èn loschas e superbias da l'atgna diversità culturala. In "barat cultural" regular tranter las regiuns ed il chantun sco er tranter las regiuns sezzas promova sinergias e sensibilisescha las regiuns per il potenzial da la cultura e da la lavur culturala. Sch'i reussescha ad ina vischnanca da scuvrir potenzials culturals, crescha er l'enconuschientscha che la vita culturala n'è betg insatge abstract ch'è lunsch davent da noss mintgadi. Quai porta da sia vart l'enconuschientscha ch'i renda da far investiziuns en la cultura ed en la lavur culturala.

Las opiniuns davart ils posts regiunals per la promoziun da la cultura (previs en l'art. 21 LPC) divergeschan fermamain ina da l'autra. Ina gruppa vesa il niz d'in post regional da coordinaziun en la surpigliada d'incumbensas administrativas ed en la garanzia da professionalità. Per auters fiss quai ina perdita da resursas sin donn e cust da projects regiunals.

Er en la promoziun da la cultura èsi impurtant da tegnair quint da differenzas regionalas e tuttina da procurar per in equilibr da las regiuns.

Potenzial d'agir visibel sco resultat da l'emprim lavuratori

Il potenzial d'agir da la promoziun chantunala da la cultura cumpiglia il rinforzament da la participaziun da differents circuls da la populaziun a la cultura, il rinforzament da la diversità linguistica e regionala sco er il rinforzament da las cundiziuns da produciun per la lavur culturala. In potenzial d'agir supplementar sa chatta en la promoziun dal barat cultural entaifer las regiuns sco er en connex cun metter a disposiziun infurmaziuns davart la ritgezza da las modas da s'exprimer ch'èn sa svilupadas en il chantun Grischun u che han ina relaziun cun il Grischun. In potenzial d'agir n'exista plinavant betg mo en connex cun sensibilisar las personas che prendan decisiuns en las vischnancas per la contribuziun da purschidas culturalas d'auta valur a la qualità da viver en il Grischun, al cosmopolitsem ed a la promoziun da l'economia

locala, mabain er en connex cun render accessibel e cun intermediar enconuschientschas collectivias davart il passà e davart il patrimoni cultural.

Ils resultats dal segund lavuratori cun la gruppa accumpagnanta

Sin fundament dals resultats da l'emprim lavuratori cun la gruppa accumpagnanta dals 6 da zercladur 2018 han la gruppa da project e la Cumissiun da cultura definì trais accents da promoziun fitg vasts per l'emprima perioda da 4 onns dal Concept per promover la cultura:

- Il chantun Grischun rinforza la participaziun da tut ils circuls da la populaziun a la cultura.
- Il chantun Grischun promova la diversidad linguistica e regiunala da la lavur culturala.
- Il chantun Grischun rinforza las cundiziuns da producziun per la lavur culturala.

Il segund lavuratori ha gi lieu ils 23 da schaner 2019 cun las suandantas finamiras:

Las commembras ed ils commembers da la gruppa accumpagnanta:

- examineschan ils trais accents da promoziun ch'èn vegnids definids da la gruppa da project e da la Cumissiun da cultura per l'emprima perioda da 4 onns;
- designeschan il basegn d'agir en ils accents da promoziun;
- skizzeschan finamiras e mesiras per ils accents da promoziun.

En sia introducziun ha il schef dal departament explitgà las basas e las cundiziuns generalas da la promoziun da la cultura respectivamain da l'elavuraziun dal Concept per promover la cultura. La manadra da l'Uffizi da cultura ha infurmà davart ils resultats da l'enquista realisada l'atun 2018 davart il stadi da la promoziun da la cultura en las regiuns.

Analogamain a l'andament da l'emprim lavuratori èsi vegnì discutà e lavorà vi da sis maisas da lavur moderadas en trais rundas da discussiun cun cumposiziun alternanta. Sco basa da lavur han servì ils trais accents da promoziun ch'eran vegnids skizzads da la gruppa da project e da la Cumissiun da cultura. Ils trais accents eran vegnids tramess a las commembras ed als commembers da la gruppa accumpagnanta ensemen cun l'invitaziun al lavuratori. Durant il lavuratori è la cultura da discussiun stada engaschada, constructiva e focussada. Interess particulars n'èn betg stads en il center.

Ils trais accents da promoziun skizzads da la gruppa da project e da la Cumissiun da cultura e discutads a chaschun dal lavuratori, n'èn betg vegnids mess en dumonda da la gruppa accumpagnanta. Tuts eran d'accord che mintga accent preschentia in rom concepibel per definir il basegn d'agir, las finamiras e las mesiras. Las constataziuns elavuradas a chaschun

dal lavuratori en ils singuls accents da promoziun davart il basegn d'agir, davart las finamiras e davart las mesiras da realisaziun eran ina basa lianta per la gruppa da project areguard l'ulteriura elavuraziun ed areguard las formulaziuns definitivass.

Sco gia en la gruppa da project è vegnida tschentada er en la gruppa accompagnanta la dumonda, sch'i saja correct d'integrar il rinforzament da la diversidad linguistica e regionala en la lavur artistica e culturala en in unic accent da promoziun, perquai che la plurilinguitad na saja betg mo ina caratteristica regionala. La gruppa da project è da l'avis che la trilinguitad sco element caracteristic dal Grischun vegnia promovida explicitamain tras la LLIing e ch'i saja – en il sector da la promoziun chantunala da la cultura – giustifitgabel d'integrar il rinforzament da la diversidad linguistica e regionala en la lavur culturala en in accent da promoziun, sco champs d'acziun che stattan en relaziun in cun l'auter. Ina remartga da la gruppa accompagnanta è stada quella da betg sviluppar il Concept per promover la cultura ord ina perspectiva centrala, mabain da resguardar la topografia dal Grischun cun sias bleras valladas, perquai ch'i saja sa sviluppada ina cultura individuala en las differentas regiuns.

En tuts dus lavuratori èsi sa mussà che las personas che lavuran sin il champ cultural giavischan dapli segirezza da planisaziun sco er in engaschament pli grond da las vischnancas en la promoziun da la cultura.

Dus temas èn vegnids tractads durant las discussiuns en differenta moda en quai che riguarda l'intensidad e la formulaziun: Duain vegnir promovids posts regionalis spezialisads per la cultura, e co pon vegnir promovidas las raits da contact entaifer las acturas ed ils acturs culturals?

Las incumbensas ed ils servetschs d'in post regional spezialisà per la cultura èn per regla vegnids descrits sco basegn en l'administraziun da projects culturals e sco sustegn en il management da projects ed en l'organisaziun d'occurrências. I fa senn d'eruir e d'exaurir il potenzial dals posts da svilup regionalis per la cultura.